

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕТЕКТИВ

Віталій ЛЕУС

Багатотомне видання

ТОМ 8

ЖИТТЯ – СУЦІЛЬНА ЗОНА

ОБОРУДКА

Повісті, оповідання

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2016

УДК 82-312.4
ББК 84(4 Укр–Укр) – 44
Л 52

**Серія “Український детектив”
заснована в 2006 році**

Редактор Сергій Дзюба

Л 52 **Леус В.М.**

Український детектив: багатотомне видання. Т.8: Життя – суцільна зона. Обладка: повісті, оповідання. – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 144 с.

ISBN 978-966-340-350-2 /Багатотомне видання/
ISBN 978-617-7323-89-0 /Т.8/

Про трагічну долю Архипа Єрофесва, який все життя провів на зоні, йде мова у новій повісті українського письменника, лауреата Всеукраїнського творчого конкурсу імені Ярослава Мудрого Віталія Леуса «Життя – суцільна зона».

До чергового, восьмого тому вибраних творів увійшли гостросюжетні трагічні детективні оповідання, які розповідають про нелегкі будні вже знайомого читачам за попередніми творами інспектора карного розшуку капітана міліції Богдана Стоколоса.

Усі збіги з реальними людьми та подіями є випадковими.
Для широкого кола читачів.

**УДК 82-312.4
ББК 84/4 Укр–Укр/44**

ISBN 978-966-340-350-2 /Багатотомне видання/
ISBN 978-617-7323-89-0 /Т.8/

© Віталій Леус, 2016

ПОВІСТІ

ЖИТТЯ – СУЦІЛЬНА ЗОНА

I

Селище міського типу Яблуневе, в якому мешкає Архип Єрофеев з мамою, двома лебединими крилами розкинулося на схилах пагорба. Центральна його частина розляглася на узвишші. Тут, обабіч асфальтованої автостради, виструнчилися культурно-освітні установи та заклади: лікарня, школа, будинок культури, міськрада, промислові та продовольчі магазини, лікарня з поліклінікою та аптекою. Більшість житлових будинків розташувалися в пониззі. В одному з них, неподалік автобази, мешкав і Архип Єрофеев з мамою. Мама працювала прибиральницею в поліклініці. Батько Архипа загинув, коли хлопчині виповнилося десять років. Збирався будувати нову оселю – завербувався і поїхав в Архангельську область на лісорозробки. Гадав так: попрацюю два роки, зароблю лісу та грошей, і збудую новий дім. Не судилося. Як уже воно там трапилось, достеменно ніхто не знає, тільки мамі надійшло повідомлення: Никодим Єрофеев потрапив під колеса поїзда, там, під Архангельськом, його й поховали.

Обличчям і характером Архип вдався в тата: ніс прямий, середній, губи товсті, очі сірі, швидкі, волосся на голові коротко обстрижене. З дитячих літ хлопчина мав упертий характер – у школі міг годинами заперечувати свою провину, а щоб зізнати помилку, чи вибачитися – ні в якому разі. Маму не слухав, з приводу і без всякого приводу досить часто з нею конфліктував. Трохи згодом у Яблуневе прибув у відпустку молодий офіцер, мамі доводився далеким родичем. Архипові у подарунок привіз штани і чорні босоніжки. Відтак, Архип і заприятелював зі своїм далеким родичем. Якось той під чаркою похвастався, мовляв, маю справжнісінький пістолет. Щоправда, стріляє він гумовими кулями. Архипові вдалося викрасти той пістолет – уже дуже хотілося постріляти по порожніх пляшках. Під час такого «тренування» у бляшанку Архип не влучив, натомість куля потрапила в ногу бабусі, яка з двома нав'юченими валізами поспішала з базару. Архип одразу зрозумів: скоїв лихо і кинувся втікати. Увечері до мами завітав дільничний міліціонер сержант Митрофан Зінченко і розповів чим на літніх канікулах займається її син. Мама страшенно злякалася, опустилася на стілець і почала плакати.

– Зважаючи, мамаша, на те, що син ваш неповнолітній, – дільничний

розкрив теку з паперами, – на перший раз обійдемося адміністративним покаранням, – доведеться заплатити штраф.

– Ви вже йому вибачте, – мама витирала на очах сльози, – мале – дурне, не саджайте його. Думаю подібного більше не трапиться.

На подвір'ї Єрофеевих стояв глибокий колодязь. Воду брали роками – чиста, прозора, як сльоза, холодна і смачна. Люди казали: «Уже добрішої води, як у Єрофеевих, в усій окрузі не знайдеш». Та ось одного разу Архип витягнув відро, хотів було напитися. Тільки вуста притулив, а воно так і війнуло бензиновим запахом. «Що за мара?» – мовив сам про себе. Пішов, розповів мамі.

– Та не може бути такого! – вигукнула ненька, – тобі щось здалося.

Зачерпнула чашку, спробувала. Дійсно, бензиновий запах. Аж подих перехопило: що за лихо таке? Її й пити тепер не можна. Наслухавши таку новину, люди казали різне. Сусід дід Іполіт твердив: у роки війни, коли німці бомбили Яблуневе, одна з авіаційних бомб влучила у резервуар з бензином – ось і трапився витік. А баба Єлизавета запевняла, буцім після війни її чоловік Флорентій, який працював на нафтобазі, помилково переключив злив бензину не в порожній резервуар, а в повний. Стоні літрів нафтопродуктів вилилися в ґрунт. Десятки років бензин пролежав під землею, доки не просочився в колодязь. Архип одразу докумекав що до чого. Вирішив: як би там не було, а добру не пропадати. І почав продавати бензин. До нього кожного дня змійкою лаштувалася черга автомашин та мотоциклів. Та ось про цей випадок дізналася дирекція автобазі. Приїхали автомашиною з цистерною, викачали потужним насосом. Архипа насварили, мовляв, як ти смів продавати народне добро?

Трохи пізніше у Єрофеева дещо несподівано проявився музичний дар. Увечері почав з'являтися в селищному Будинку культури на танцях. Коли наслухав, як грає на гармошці завідуючий Пилип Орехов, заслухався

– А дайте і я спробую, – попрохав завідуючого.

– Та куди тобі грати? – обурився Пилип, – ще молоко на губах не обсохло.

Та коли Архип набрид зі своїми проханнями і завідуючому стало не сила більше терпіти, він передав гармошку. Архип, пригнувши голову, спочатку видобував невпевнені звуки, та згодом з'явився певний ритм, мелодія.

– О, правильно, – усміхнувся Орехов. – Давай, давай. Музичний слух у тебе є. Приходь удень, я тебе потреную.

Єрофеев виявився на диво старанним і здібним. Він не знав нот, але маючи природній слух, йому було досить один раз наслухати мелодію, щоб майстерно її повторити. Учень виявився на диво старанним і

здібним. Уже після кількох денних тренувань він залюбки грав і польку, і гопак, і краков'як. Хлопці й дівчата завзято витанцювали.

Минув час. Архип з горем пополам закінчив школу. Як не прохала мама сина, залишитися в містечку, не послухав. Поїхав до обласного центру, вступив до одного з професійно-технічних училищ. Коли на вихідні їхав додому, на залізничному вокзалі зустрів свого колишнього приятеля Рената Джамалова.

– Ренат! Це ти? – радо вигукнув Архип. – А я тебе спочатку не впізнав. Де ти зараз попадаєш?

– Не питай, – Ренат мовив з сумом. – У тюрязі був. Щойно звільнився.

– За що ж ти, брат, туди потрапив?

– Та, можна сказати, нізашо, – безнадійно махнув рукою. – Працював водієм у ПМК-10. Одного разу з хлопцями поїхали на нічну риболовлю. Простіше сказати, побраконьєрити. Поставив я, значить, машину на пагорбі. Порибалили добре, наварили смачної юшки. Потім запраглося закурити. Дістали цигарки, кинулися прикурювати, а вони намокли. «Слухай, Іване, – звернувся я до свого приятеля, – там у мене в автобусі, у бардачку, цілий блок сірників лежить. Збігай, ти молодший». Він тільки-но зайшов до авто, а воно несподівано взяло й покотилося вниз. Іван був сам водій, добре розбирався в машині. Зараз важко сказати, що трапилося: чи то він розгубився з переляку, чи гальма не спрацювали. Схил був дуже крутий, не встиг вискочити і машина шубовснула у воду. Там саме обрив був, так метрів з два. Ми намагалися врятувати та куди там. Приїхали водолази, до автівки прикріпили трос, за допомогою трактора з краном витягли на берег, товариш, звичайно, був мертвий. Ось мені і впаяли строк.

– М-да, діла неважні, – мовив Архип і розмову перевів на іншу тему. – Втім, життя продовжується. Я радий, що ми з тобою зустрілися. Давай хоч по склянці вина вип'ємо. за нашу зустріч. Га?

– Та яке вино? Про що ти говориш? – з сумом мовив Ренат, – у мене два дні і рісочки в роті не було. Немає ні харчів, ні грошей.

У цю мить на залізничному пероні Архип забачив свого іншого приятеля Кліма Гузія. Він прошкував назустріч з пузатою валізою.

– Додому їдеш? – поцікавився Архип.

– А то ж куди? До батьків.

– Ну й валіза в тебе – аж перехнябився. І що ти в ній везеш?

– Гостинця батькам везу – хліба набрав, ковбаси, мамі – печива, цукерок.

Архип поглядом показав на свого голодного приятеля, мовляв, хлопець тільки з в'язниці вийшов, два дні нічого не їв, пригости.

– Еге, – надув губи Клим, – це, як кожного злодія пригостатиму, що ж я мамі привезу.

У цю мить саме підійшов поїзд. Розпочалася посадка. Архип вдарив

Клима кулаком у щелепу, вихопив сумку з харчами, і розштовхуючи ліктями натовп пасажирів, разом з Ренатом кинулися у порожні двері.

– Рятуйте! Злодії. Валізу поцупили... – услід летіло слізливе і розпачливе.

Того ж вечора Архип з Ренатом прибули до селища. Мама смачно нагодувала сина і його приятеля. Хлопці ще деякий час побули вдома, а потім увечері пішли на танці. Завідуючий Будинком культури Пилип Орехов невимовно зрадив появі Архипа, – того вечора поспішав на якусь гулянку. Орехов попрохав Архипа пограти, а коли розійдеться молодь, будинок замкнути на ключ.

– Ось, тримай, – дістав з кишені цілу в'язку. – Оцей ключ від гримувальної, а цей від зали, цей від вхідних дверей.

Танці, які тривали до дванадцятої, цього разу закінчилися о першій годині ночі. Зрештою, вволю натанцювавшись, хлопці і дівчата розійшлися. Архип з Ренатом позамикали всі двері і пішли додому.

– Слухай, друже, – Ренат зупинився, – а давай відімкнемо цей клуб, заберемо музичні інструменти і махнемо завтра до Черняхівська, продамо на базарі.

Архип погодився. Коли пізньої ночі він приніс додому баян, мама злякалась.

– Ти що, може, вкрав?

– Та ні, баян поламаний, – син заспокоїв маму, – дядько Пилип просив аби ми його підремонтували.

– Добре, – мовила спокійно. – А то я вже подумала казна й що.

Наступного ранку Архип з Ренатом поїхали до Черняхівська. Прибувши до обласного центру, вони одразу пішли на базар. Торгівля саме була в розпалі, однак купувати баян ніхто не поспішав. Та ось підійшов чоловік середніх літ – низенький, зморшкватий, злегка зарослий.

– Скільки? – поцікавився.

Хлопці назвали ціну.

– О, як дешево! – шморгнув кирпатим носом.

– Дешево – значить, крадене, – резюмував міліціонер, який проходив мимо і додав: – Ваші документи?

Хлопці, залишивши баян, кинулися втікати, та міліціонер також виявився відмінним спринтером – обох швидко наздогнав і доставив до опорного пункту, що містився у куточку на ринку. Архип про все зізнався і взяв вину на себе.

II

З часом Архипа судили. Дали півтора роки дитячої колонії. До місця призначення поїзд йшов чотири години. Бувалі пояснили: вагони називають столипінськими. У них перевозять тільки зеків. Уже з самого

ранку сонце палило немилосердно. У вагонах було душно і пахло, немов у вівчарнику. За дві години Архипу запраглося до вбиральні. Конвоїр відімкнув металеві двері і повів у кінець вагону.

– Не думай втікати! – нагримав.

«М-да, тут втечеш», – подумав Архип.

Ешелон то сіпався, то зупинявся, то знову вирушав у путь. «Швидше б доїхати, – думав хлопчина, – хоч би закінчилися ці муки». Втім, вони ще тільки розпочиналися. Нарешті прибули на станцію призначення. Вагон відчепили, перевели на першу колію. Відчинили двері.

– Голову – вниз! – суворо скомандував конвоїр. – По боках не роздивляйтесь.

Закуті металевими ланцюгами, обстрижені під нулівку, підлітки один за одним вистрибували з вагонів і пірнали у металеве черево автомобільної будки з одним-єдиним зарешеченим віконцем. Коли всі застригнули, брязнули металеві двері, схоже, назавше їх відрізали від живого світу. Автівка поволі рушила. Дорога, певне, була вибоїста. Їх хилитало, кидало з боку в бік.

Нарешті дісталися виправно-трудової колонії. Архип ще ніяк не міг усвідомити, що з ним відбувається. Все проходило, немов у тумані: розміщення, менторські повчання вихователів, ознайомлення з режимом, потім – обід, вечірня перевірка. Всі полягали у ліжка, але спати ніхто не збирався. Старші хлопці травили анекдоти, пересипані матючками.

– Тебе за що? – поцікавився сусід справа.

Архип розповів.

– І мене за те, – додав він. – Я прагнув до красивого життя.

– Тебе як звати?

– Антон.

– А мене Архип. Продовжуй, ти, казав, хотів красивого життя.

– Мої батьки, скільки й пам'ятаю, жили в убозстві. Мама була хвора, майже не працювала, жила на батьківську зарплату. Якось в тролейбусі я був свідком такої сцени, молодий чоловік і жінка, певне, тільки-но одружилися, стояли і мирно між собою розмовляли. Потім побажали один одному всього найкращого і розійшлись. Коли чую, жінка кричить на весь автобус: «Васю, я тобі рубля на обід не дала!» Всі пасажирки зайшлися гомеричним сміхом. Я тоді й подумав: аби з мене ніхто не сміявся, потрібно мати власні гроші. Багато грошей. Праглося ходити в ресторани, мати модний одяг, розважатися з красивими дівчатами. У нашій бідній державі кошти практично заробити неможливо – зарплату, якщо й дають, то таку, аби людина з голоду не здохла. Ось тоді я й подумав, на фіга кожного дня плентатися на той завод чи фабрику, кожного місяця очікувати мізерну зарплату, якщо за день-два можна мати більше, ніж за місяць.

– Яким чином? – поцікавився Архип.
– А дуже просто, – майже на шепіт перейшов Антон, – відібрати у тих, хто встиг награвувати чи взяв хабаря. Таких я грабував безжалісно. Впіймався, впаяли строк.

– Я сиджу за з'валтування, – обізвався симпатичний хлопчина з правого кутка. Звати мене Юрій. Не моя в тому вина, що маю красиву фізіономію. До мене дівчата липнуть, як мухи на мед. Скільки я вже їх перетрахов – не злічити. Спочатку все було ніби нормально. І я задоволений, і дівахи також. А то почав клеїти дочку першого секретаря райкому партії – його перевели до нас з іншого району. Юлею звали. Сама білява, очі голубі, тіло біле-біле, як вранішній сніг. Прийшла раз на танці у білосніжному платті. Така нарядна, немов пава. Один танець минув, другий, третій ... Стоїть красуня, ледь не плаче, ніхто з хлопців до танцю їй не запрошує. Тоді я набрався хоробрості. «Дозвольте», – кажу. Вона усміхнулася, поклала свою пухленьку білу руку на моє плече і пішли танцювати. Потім другий танок, третій ... І як закрутилося! Танцювали доти, доки ї танці не скінчилися. Потім пішов проваджати. Того вечора ї трахнув.

– Либонь, на дівчину напоровся? – поцікавився Архип.

– Та яка там дівчина! – обурився Юрій. – Товк, ніби в гарбуз. Мабуть, ще ї аборт робила. М-да, дотраховся, що вона від мене ї завагітніла. Батьки – до неї, вона – в сльози, набрехала, буцім я ї з'валтував. Так і впаяли строк.

– Ох, і наволоч! – з протилежного кутка обізвався здоровань з хриплим голосом. – Вийдеш, приріж таку суку.

– Розберуся, так не залишу, – авторитетно запевнив Юра.

– А я, хлопці, наркоман, – продовжував все той же хриплий голос. – Звати мене Аркаша. Сам я з матінки Одеси. З чотирнадцяти причастився. Крав гроші в батьків, аби зранку вколотися. Спочатку з пацанами мак варили, клей нюхали. Потім на ширку і героїн перейшли. Чого-чого, а цього добра у нас вистачало. Моряки з-за кордону ухитрялися привезти. Купував у бариг. З часом знахабніли, далі нікуди. Бо почувають себе безкарно. Не бояться тільки тому, що мають «дах» над головою. Я їм чималенько речей з дому повиносив.

– Хто ж тебе вколов за першим разом? – поцікавився Архип.

– Та хто ж? Друзі. Як причепляться, було, як пристануть, немов смола. Спочатку уникав їх, все віднікувався. Вони мені ї телефонували, і додому приходили. «Та ти мужик, – казали, – чи ні?». Ось тоді я здався.

– Ти чого мовчши? – опецькуватий юнак звернувся до свого сусіда.
– Завжди такий балакучий, а сьогодні – слова од тебе не вирвеш.

– Братва, горе в мене, – з сумом мовив Леонід. – Листа з дому одержав. Рідний брат Сашок звів рахунки з життям.

– Як? – вихопилося в Архипа.

– Того дня все було, як і завжди. Мама з татом пішли на роботу. Старший брат поїхав в інститут, а менший Саша залишився вдома. Хтосьна, що йому в голову прийшло. Знайшов ключі, відімкнув сейф – у ньому тато зберігав мисливську рушницю. Зброя була розібрана, а він якось умудрився її скласти. Потім пішов до вбиральні, сів на очко і натиснув на гашетку. Старший брат повертається з інституту, відмикає двері, а в хаті якось так незвично тихо-тихо. Бачить, двері до вбиральні відчинені, на унітазі сидить меншенький з рушницею. На лівій скроні вже й кров зашерхла.

... Розмови непомітно стихали, а незабаром всі заснули тихим сном. Архипа серед ночі розбудило якесь підозріле шарудіння, потім наслухав тріск, хтось почав плямкати.

– Братва! Ви чуєте? – «гвалтівник» закричав не своїм голосом. – Він мою передачу їсть.

У кімнаті спалахнуло яскраве світло. На ліжку сидів опецькуватий бригоголовий розгублений хлопчина. В очах застиг переляк, тоненькі пальчики нервово тремтіли. Він ховав до авоськи цукерки, які валялись розсипані на ліжку. «Гвалтівник» підскачів і навідліг вдарив хлопчину в ніс. Той, змахнувши руками, впав на спину, з носа бризнула кров. Мов граки, підлетіли інші і по черзі почали бити бідолаху.

– А ти чому не б'єш? – Архип наслухав поряд голос. – Бий, а то й тобі перепаде. У нас святе правило – один за всіх.

Архипу нічого не залишалось робити, як також вдарити нічного злодія в обличчя. Били ще і ще. Хлопець уже не сікався, тільки лежав сумирно і хрипів, зрештою, затих.

– Братва, досить! Він одержав своє, – задихнувся у власній крові, – відрубав Антон.

Архип не на жарт перелякався. З часом переконався – це не виправно-трудова колонія, а справжнісіньке пекло, в якому панують вовчі закони.

За ґратами – злодії і наркомани, алкоголіки і гвалтівники, «мокрушники» і всяка інша нечисть. Навкруги – грязь і брудна смердота. Ти тут практично ніхто – з тебе можуть насміятись, примушуючи грати в дурналястські забави, тебе можуть вдарити в обличчя. Так, ні за що. Тільки за те, що в тебе зелені, немов у кота, очі, гамаликуватий ніс, неприємна усмішка. Тебе не тільки можуть прибити, а й ще гірше – опустити, зробити голубим. Відтак ніхто з братви тебе не поважатиме. Колонія в людині убиває все людське і в духовному плані калічить на все життя.

Внутрішній режим занадто жорстокий. Пересуватися подвір'ям – тільки строем. Ти не маєш права піти, куди тобі заманеться. Скажімо, якщо ти забажав поміняти художню книгу, свій похід до бібліотеки маєш

логічно обґрунтувати. А тому, хто перебуває на оперативному обліку, такого дозволу взагалі не дадуть. Ти відчуваєш себе птахою, зачиненою у металеву клітку. Довкруг – високий цегляний паркан, обнесений колючим дротом, сторожові вежі, металеві ґрати. І ледь не на кожному кроці – вартові з раціями. Проживання – у двоповерховому гуртожитку. У кожному приміщенні один загін. Контингент мало не на половину дебільний. Дуже суворі правила: порушив режим – покарають весь загін. Такого порушника свої можуть вбити або прирізати.

Крім навчання, в колонії запроваджено виробничий процес. Частина ув'язнених працює в розфасовочному цеху. Здавалося, робота не бий лежачого. Але підлітки, особливо ті, які виростили в парникових умовах і не звикли до праці, за зміну страшенно стомлюються.

Ув'язненим, які потрапили в немилість, заборонено листуватися з рідними і друзями. До своєї мами можеш линути лише в думках. Спрацьовує природній відбір – виживають сильніші. Слабкі за характером – зламуються: роблять удавки і вішаються, ще деякі ріжуть вени.

Архип Єрофеев вижив тільки заради мами. Вона в нього була тяжко хвора. Думав про неї денно і нічно. Поставив перед собою завдання: як би не було, але вижити, відбути строк і повернутися до неньки. Впасти на коліна, попросити вибачення. Як тільки Архип переступив домашній поріг, забачив маму, яка лежала на ліжку, була вона бліда, як віск і кволла. Ноги затремтіли, на очах проступили сльози:

– Мамо!

– Сину, сину ... повернувся? – ненька закашлялася і зайшлася плачем. Я ... Я така рада, що тебе дочекалася ... хоч на мить побачу перед смертю.

– Мамо, мамо! – в розпачі вигукнув Архип. – Та що ти говориш! Ти ще житимеш, мамо. Строк я відбув. Хочу життя розпочати спочатку: збудуємо хату, одружуся.

– Ой, сину! Не жилець я на цьому світі. Сухоти мене dokonали зовсім, – голова безвільно схилилася на бік, скляні очі втупилися в стелю.

– Мамо! – не своїм голосом закричав Архип і впав на холодні груди.

Наступного дня маму поховали, пом'янули. Більше Архипа тут ніщо не тримало. Рідний брат батька – дядько Георгій допоміг продати хату.

– Ти, сину, захвай гроші в шарпетку. Пильнуй, щоб у дорозі не викрали. Зараз одна босота ходить.

Архип подякував за добре слово, тепло розпрощався з рідними, взяв до рук авоську і того ж дня рейсовим автобусом відбув до обласного центру.

III

Сонце котилося до обрію. Архип зайшов до їдальні повечеряти. Взяв салат, гуляш, домашню ковбасу і два кухлі пива. Сів за столиком біля високого вікна, розправив ноги. Втома розпливалася по тілу – цілий день на ногах. Випив півкухля пива, зрештою почав їсти салат.

– Вибачте, біля вас можна сісти? – поряд наслухав дівочий голос.

Підвів голову і мало не зойкнув. Перед ним стояла дівчина запаморочливої краси: темні брови, карі очі, волосся біляве, усміх ніжний і таємничий.

– Б ... – Архип від несподіванки почав заїкатися. – Будь ласка.

– То я не сама, – чарівна усмішка обеззброїла Архипа. – Я з нареченим.

– Сідайте, будь ласка. Місця всім вистачить. І вам, і вашому нареченому.

– Жора, – високий чорнявий хлопець зі шрамом на обличчі подав худорляву руку.

– А я Евеліна, – заворожлива усмішка теплою хвилиною обдала Архипа.

– Дуже приємно. А мене при пологах мама назвала Архипом.

Усі розсміялися. Схоже, місточок довіри було прокладено. Жора поставив на стіл три склянки, дістав з кишені пляшку горілки, розлив на трьох.

– Ой, це для мене багато, – усміхнулася дівчина.

– Та нічого. Це за знайомство.

З часом спиртне розв'язало язика. Розговорилися. Архип розповів про своє горе – смерть мами і про те, що йому в місті просто ніде жити. Спить у залі чекання на залізничному вокзалі.

– Ну це не біда, – заспокоїв Жора. Це питання ми вирішимо мигом.

Потім незнайомиць по секрету повідомив, буцім він також прибув сюди свого часу на пташиних правах. Та з часом обзавівся житлом – влаштувався в гуртожиток, має прописку. Мовляв, потрібно лише коменданту кожного місяця трохи відстьобувати. Так і зробили. Архип поселився в гуртожитку ремонтно-механічного заводу. Ось тільки чим займався симпатичний незнайомиць, Архип дізнався пізніше. Виявляється, він грабував іноземних моряків. Евеліна виявилася звичайнісінькою повією. Саме вона заводила їх у темний провулок, а там уже Жора з бандитами починали лупцювати нещасного. Потім оббирали до ниточки. Прилучили до цього розбою й Архипа. А що вдієш – йому, бідному, нікуди було діватися. Раз минулося, вдруге, втретє ... Деякі потерпілі мовчали, інші зверталися до міліції. Виявляється, Евеліна була на контролі в органах внутрішніх справ. Цього Жора аж ніяк не міг передбачити. Красуня й вивела ментів на їх слід. Жору з Архипом пов'язали, коли вони спали міцним сном після чергової

операції. Обоє судили. Строк покарання відбували у Черняхівській в'язниці.

... Металеві ворота з брязкотом зачинилися, автомашина зупинилася. Відчинилися двері.

– Обличчям вниз! – пролунав гортанний голос конвоїра.

Архип Єрофеев зістрибнув на асфальтоване покриття, краєчком ока на фасаді похмурої, викладеної з старовинної червоної цегли, помітив цифри – «1705». «Певне, рік заснування тюрюга», – подумав Архип. Це ж треба – триста літ минає. Історична споруда. Скільки тут арештантів у смугастих робах перебуло!».

І справді 1705 року на тлі Єлецького монастиря виросла темна. За своїми грубезними фортифікаційними стінами, високими сторожовими вежами в'язниця нагадувала середньовічний замок. Аби придушити волелюбний дух українського козацтва та його народу, цар Петро I по всій Малоросії почав мурувати «государеві остроги». Один з таких острогів з'явився на високому пагорбі в Черняхівську. Спочатку його спорудили з дерева. На вітрах, дощах і морозах дерев'яна в'язниця протрималась одне століття. Потім її знесли і на цьому місці спорудили нову кам'яну ґратівню. Та таку міцну, аби її ніяка непогода не зруйнувала. Черняхівський генерал-губернатор коштів не шкодував – виділив двадцять п'ять тисяч рублів. На її спорудження пішло близько ста тисяч цегли. Мурували так, аби навіть гармата не могла пробити – товщина складала сто десять сантиметрів. Минув певний час і в'язниця наповнювалася все новими арештантами. Багатьох ув'язнених використовували на загальнономіських роботах – брукували площі і вулиці, будували міст через ріку. У каталажці навіть існував єдиний у місті «асенізаторський обоз».

Покарання відбували за різні злочини – від крадіжок і до вбивств. Ходили легенди, буцім свого часу тут відбував строк народний герой – легендарний Устим Кармелюк. У 1930 році в'язниця була підпорядкована НКВС. Архіви не зберегли записів: скільки тут скалічено людських доль, скільки їх перемелено на жорнах жадливої сталінської машини, скільки пролито крові і сліз. На початку сорокових років господарями холодниці стали німецько-фашистські прихвосні. За його високими мурованими стінами кожного дня страчували сотні, а можливо, й тисячі людей. На тюремному дворі за роки окупації розстріляли три тисячі ув'язнених підпільників. З в'язниці вивезли на страту близько п'ятдесяти тисяч осіб. Годували один раз на добу – юшкою з гнилих овочів, спали в'язні покотом на цементній підлозі. Над головами весь час гуляли холодні протяги. Найжахливішим була приречена безвихідь – не сьогодні, завтра розстріляють. Деякі не витримували, божеволіли. Таких розстрілювали на подвір'ї під стінами в'язниці.

Звісна річ, цього нічого Єрофеев не знав. Проте з жорстокими

законами в'язниці сьогоднішнього дня Архипу судилося дізнатися вже найближчим часом.

... «Воронок» зупинився, ніби вкляк. Відчинився «шлюз» і арештанти один за одним зістрибували на землю. Спочатку їх помістили до боксу – просторої кімнати без вікон і без дверей. До кімнати, в якій проходив попередній огляд, заходили по одному, тільки й лунало:

– Следующий!

Коли Архип переступив поріг, наслухав:

- Ніж, зброя, горілка, гроші, наркотики!
- З того, що ви назвали, у мене нічого, – розвів руками.
- Так, немає ... А одеколон, бритва, гральні карти, ліки?

За вікном палила немилосердна спека. У кімнаті також було спекотно. Конвоїр мокрими, липкими пальцями пройшовся по тілу. Архипові зробилося бридко, запраглося вмазати в обличчя.

– Прахади! – крикнув конвоїр. – Следующий!

Після того, як пройшли попередній огляд, ув'язнених направили до бані. Згодом їх переадресували до корпусу. Тут старший корпусу розподілив в'язнів по камерах. Якщо, скажімо, в тебе перша «ходка», помістять до камери «первачків», якщо йдеш по кримінальній статті, підеш до кримінальників.

- Прізвище? – корпусний вигукнув, немов з переляку.
- Єрофеев Архип Никодимович.
- Судимість була? Стаття?
- Сидів у дитячій колонії.
- Зрозуміло. Підеш у третю камеру.

Тут Архип Єрофеев отримав матрац, подушку, простиню, ковдру, а також миску, ложку, квартиру. Згодом по тунелю його відвели до камери. Що вразило Єрофеева, куди не ступить, скрізь металеві двері. Їхній нахабний брязкіт серед могильної підвальної тиші глибоко проникав у душу, немов ніж у серце. Конвойний зупинився перед металевими дверима, на яких чорною фарбою було виведено цифру «3». Заскреготали ключі, двері відчинилися, Архип неохоче переступив поріг. Забачивши майбутніх співкамерників, чітко відкарбував:

– Здрастуйте!

Якби привітався в'яло і неохоче, міг би отримати в пику.

– Здоров був, коли не жартуєш, – мовив у відповідь кремезний, весь розмальований татуванням в'язень.

Був він високого зросту, з мускулистим кавказького типу обличчям. Широкі волохаті брови зрослися на перенісці, гакуватий ніс повернутий на правий бік, певне, у бійці скривили, очі й волосся були темні. Архип перевів погляд нижче: гумові капці, сині пом'яті шорти. На колінних сугавах виднілися численні шрами з слідами швів. Уважним поглядом оглянувши Архипа, кавказець мовив:

– Я пахан! Затямив? Звати мене Гусейнов Рза огли. А по нашому Антимос.

Архип аж пригнувся від несподіванки. Про Антимоса-зłodія в законі наслухався багато ще коли сидів у виправно-трудоxвй колонії.

– Ну ти не бійся, не бійся! – Антимос зблизнуv вставними зубами з білого металу. – Що ти нам смачного приніс?

– Хлопці, скажу вам по совісті, не приніс нічого. Батька вбило на лісорозробках в Архангельську, мама померла від туберкульозу. Були гроші, хату в селі продав, та й ті відібрали.

– Та нічого, нічого, миролюбно усміхнувся Антимос. – Не панікуй. Переживемо якось і свій діткливий погляд спрямував на миршавенького чоловічка: – Терпуг, ану, приготуй чефір. У нас гість, ти що, не бачиш?. Треба пошанувати чоловіка.

Терпуг – низенький зростом, з маленькою головою, обличчям, розкосими зляканими очима – хутко зісчочив з нарів і кинувся хазайнувати.

Архип достеменно знав: зłodій в законі це старійшина на зоні, це сила, авторитет і влада. З такими потрібно жити в мирі і злагоді. Завоювати таку честь і повагу не кожен арештант може. Спочатку за ним деякий час спостерігають «авторитети». Вони уважно придивляються, як він живе, поводитьсь. Тільки після цього, якщо заслужить довір'я, дають йому рекомендацію. Відтак зłodій в законі має беззаперечний авторитет, пильнує за порядком і дисципліною, ставить на місце тих, хто живе не за поняттями. Знайомить новачків з правилами на зоні, контролює харчоблок. Слово зłodія в законі для арештантів найважливіше над усе. Коли серед ув'язнених перебувають не чисті на руку, він може навіть «пацюка» зарізати.

– По фені ботаєш?

– Трохи. Як у дитячій колонії строк мотав, нахватався. Дещо забулося.

– Та нічого-нічого. У нас часу достатньо, аби повторити пройдений матеріал, – пахан ехидно усміхнувся і шморгнув гакуватим носом: – Попу даси, чи маму продаси?

– Мужик у попу не трахається, а мама не продається.

– О-о-о, та ми, виявляється, освічені. У такому випадку скажи: ось ти їдеш КамАЗом, а тобі раптом на капот зістрибнув чорт, що ти робитимеш?

– А нічого, – байдуже махнув рукою Архип. – У КамАЗі немає капота.

– Гаразд, – пахан поманив пальцем до себе Архипа.

Коли той підійшов, пахан кинув поглядом на батарею:

– Зіграй на гармонії.

– Зіграю за однієї умови – розсунь міхи.

– А ким ти б хотів бути – льотчиком чи танкістом?

– Льотчиком!

– Забирайся на другий ярус, заплющ очі і стрибай вниз головою.

Архип достоту знав, як розігрується цей прицюцькуватий розіграш – сміливо забрався на другий ярус, заплющив очі і стрибнув.

Зеки спіймали його на руки. Якби спіймати не вдалося, боронь боже, з ним щось би трапилось, винного б суворо покарали.

– Молодчина, – продовжував пахан. – Давай за це вип'ємо. Що душа бажає: горілки, вино, шампанське?

– Горілку!

Пахан відкрутив кран. Срібляста вода пружним струменем вдарила об дно алюмінієвої кварти. Коли наповнив, подав Архипу:

– Пий до дна!

Архип відчув: буцім аж упрів, у горлі так неначе пересохло. Спражко випив. Пахан налив ще одну квартиру:

– Пий до дна!

Архип квартиру взяв, проте пити не поспішав. Підніс догори і мовив:

– Дякую. А тепер питиму те, що й ти.

– Для початку непогано. Ось твоє місце, – миролюбно мовив Антимос, показуючи поглядом на нижні нари. – Розташовуйся і будь як вдома.

– Ну, а ти мужик чи ні? – пахан перекинув гострий погляд на молодого чоловіка з овальним обличчям, кирпатим носиком і тонкими вустами.

– Мужик, – стиха відповів молодий чоловік.

– Ось, скажи, тільки чесно, ти займався з жінками оральним сексом?

– Займався і не раз, – широка усмішка розплилася до вух. – Клас! Ще краще, ніж природним способом.

– Ах, ти падло! – пахан вдарив навідліг в обличчя. – А якби це була моя рідна сестра?

– А чи моя кохана! – додав низькорослий з татуванням на грудях.

Удари зусібч посипалися на нещасного. Піднявся такий гарמידер, що навіть конвоїр не стерпів, відімкнув двері:

– Що тут у вас трапилось?

– У нас «виховна» година, громадянине начальник. Оцей тип, – пахан кривулястим пальцем гидливо показав на молодика, – займався оральним сексом. Цим і нас він змушував зайнятися. Просимо перевести до іншої камери. В противному разі – живим звідси не вийде...

Потім розпочалася «культурна» програма. Ув'язнені грали в карти, нарди, шахи і шашки. Карти були виготовлені з цигаркових коробок, нарди, шахи і шашки – з чорного житнього хліба. Як правило, програвали новачки.

Таким зав'язували очі, наказували забратися на горішні нари, потім стрибнути вниз. Та так стрибнути, щоб влучив у сірникову коробку. Якщо, мовляв, стрибне і не влучить, стрибатиме до того часу, доки й не справиться з цим завданням. Новачок спочатку дещо впирався, віднікувався, та зрештою, виконував завдання – діватися було нікуди. Такий співкамерник перевірявся на сміливість і мужність. Аби не травмувався, ув'язнені підставляли під нього ковдру. Після цього, розв'язували очі і всі сміялися з хитромудрого розіграшу.

Ось знову відчинилися двері і до камери зайшов низенький, миршавенький чоловічок, схожий на зачучверілого діда.

- Як вас звати? – поцікавився пахан.
- Остап Мотовило.
- Звідки?
- З Кривого Коліна.
- Якого? Якого? – пахан не стримувався і розсміявся.
- Це село в нас називається – Криве Коліно.
- Це, як ото в пісні співається: «А потому, что криво ти лежала, я не мог нікак туда попасть».

Камера, схоже, аж тремтіла од сміху.

- По фені ботаєш?
- Що? Як ви сказали? По якій «фені».

Співкамерники знову розсміялися: м-да, з цим дідом нудьгувати не доведеться.

- За що посадили? Стаття?

– Та за що, – дід розгладив пишні вуса, – п'ятірнею почухав за потилицю, – за курку. Сусідська куриця почала у нашому хліві нестися. Знесла яєць десятків зо два, потім курчат вивела. Я й привласнив їх. А в сусідки племінник у районному відділі міліції працював. У карному розшуку. Прислав міліціонера, арештували. Потім судили. Брали за курицю, а тоді ще й приплели, коли я сторожував на фермі, так ніби комбікорм крав. За пляшку продавав.

- Скільки ж тобі впаяли?
- Два роки дали. Буду подавать на переосудженіє.
- Касаційну скаргу писатимеш?
- Виходить, що так.
- А може, не варто. Два роки швидко проминуть. Дивися, щось ще накапають, строк доточать, тобі є кому передачі носити?

– Дружини немає, померла. У селі сам живу. А син в районі мешкає, одружений.

- До речі, ти вже заяву написав?
- Заяву стосовно чого?
- На підйомні.
- На які підйомні?

– Це такі гроші. Підйомними називаються. Кожен в'язень, потрапивши до буцегарні, одержує підйомні, які потім використовує на чай, куриво, шоколад. Ось тобі ручка, папір, сідай і пиши.

О сьомій годині вечора змінювалася вахта. Старший по корпусу денної зміни передавав вахту старшому по корпусу нічної. Рівно о сьомій двері відчинили.

– Всі на місці? – старший лейтенант окинув поглядом арештантів.

– Так точно! – за всіх мовив пахан.

– Робимо переключку. Гусейнов Рза огли?

– Я за нього, – озвався пахан.

– Архип Єрофеев?

– Є.

– Онисим Перепічка?

– Я ... Тут.

Усі десять ув'язнених засвідчували свою присутність. Черга дійшла і до діда.

– Остап Мотовило?

– Я ... я ... – занервував дід, що аж руки затремтіли, – а хіба що?

– Скарги є? – спитав старший по корпусу.

– Немає, – знову за всіх відповів пахан.

– У мене є прохання, – дід Остап подав зіжмаканий папірець. – Я заяву написав. Так, як ви й сказали.

– Яку заяву? – здивувався старший по корпусу. – Я вам нічого не говорив.

– Заяву на підйомні, – продовжував співати свою пісню дід.

Співкамерники стиха засміялися. І тут старшому по корпусу все стало зрозумілою. Його обличчя вкрилося хмариною, а потім почервоніло:

– Завтра зі своїм папірцем сходиш в одне місце. Це по-перше. А по-друге, якщо подібне повториться ще раз, масовика-затійника посаджу в карцер. А якби оце зі мною начальник тюрми був. Чи ще якимось начальство з Києва?

– А скарги медичного характеру є? – поцікавився лікар, який стояв поряд.

– А в мене ... у мене, – знову вихопився наперед дід, – шлунок болить. І взагалі почуваю себе кепсько.

– Ходімо зі мною до медчастини, – розпорядився лікар.

Лікар відімкнув двері, пропустив арештанта.

– Давайте я обстежу. Ви й справді у віці. Скільки це вам?

– Шістдесят.

Лікар спочатку зміряв тиск, потім послухав серце:

– Тиск для вашого віку просто блискучий. Сто двадцять на вісімдесят. У космос посилали з тиском сто п'ятнадцять на сімдесят

п'ять. Серце, звісно, не те, що в молодості, барахлить трішки, але гадаю, строк відбудете.

– Можливо б, ви мені якусь пігулку дали, – наполягав дід Остап. – Од живота.

Лікар вийняв з стола шухлядку:

– Значить так, пігулку ... Пігулку ... Що ж вам дати? Гаразд, – вийняв велику пігулку, розламав і подав дідові: – одна частина від живота, як ви кажете, а друга – од попи, щоб попа не боліла. Ідіть до себе і найближчим часом не звертайтеся. На ваш вік ви цілком здорова людина.

Коли Остап Мотовило повернувся до камери і розповів, як його приймав лікар, всі рвали животи од сміху.

Наступного ранку після сніданку до камери занесли свіжі газети. Пахан розгорнув обласну молодіжну газету «Комсомолец Черняхівщини». Другу сторінку він оглянув знічев'я, а на третій його увагу привернула стаття про педофіла. Шістдесятирічний дід ґвалтував десятирічну дівчинку. Спочатку роздягав її до гола, гладив по ніжках, цілував у статеві органи, потім змушував дівчинку цілувати його геніталії, зрештою, уводив статевий орган в анальний отвір.

– Гм ... Ти подивися, який гад! – вигукнув пахан. – Та я б таку суку власними руками задушив.

– Що таке? – поцікавилися співкамерники.

Пахан з обуренням передав зміст статті. Обуренню співкамерників також не було меж.

– Це ж треба отакому гадові вилупитися на цей світ.

– Братани, чекайте-чекайте! – пахан ближче підніс до очей газету, – та тут фотознімок, виявляється, є. На фото дід. Ну, достеменно, як наш дід Остап.

– Та не може бути! – вигукнув Архип Єрофеев. – Братан, ану дай і я подивлюся.

Єрофеев уважно роздивився знімок і в нього аж руки затремтіли.

– Тебе Остапом звати? – Архип підлетів до діда.

– Остапом.

– А прізвище Мотовило?

– Так!

– Братва! – Єрофеев підняв газету, – наш співкамерник – педофіл.

– Ах ти стара сука! – пахан взяв його за шиворот, – а нам брехав, що курей крав.

Важкий удар опустився на голову. Потім підбіг Онисим Перепічка. Архип носком черевика вдарив у сідницю. По черзі підбігали інші арештанти і били нещасного по чому попало. Спочатку він кричав, потім обхопивши голову руками, сидів і жалібно скімлив.

– Наволоч! Клубнички йому захотілося! – Перепічка вдарив діда з протилежного боку.

– Підведися, падло, ми з тобою розмовляти будемо! – вигукнув пахан і так заїхав у пику, що дід сповз на підлогу.

За хвилину пахан підійшов до дверей і загнукав.

– У чому справа? – конвоїр відчинив двері.

– Ось стаття в газеті про Остапа Мотовила. Виявляється, до нашої хати потрапив справжнісінький педофіл. Ми не бажаємо сидіти з такою гнидою. Заберіть від нас цю падлюку.

– Якщо ні, ми його самі прикінчимо! – спокійно і виважено додав Архип Єрофеев.

Архип одразу зійшовся з Антимосом. Той був значно старший і по своєму мудріший. Чому зійшовся, достеменно і сам не знає. Можливо тому, що рано лишившись батька, завше праглося поряд відчувати сильне плече. Антимос в Архипі побачив себе. Молодим йому праглося одружитися на красивій розумній і роботячій дівчині. Траплялися дівчата – молоді і красиві, - жінки на одну ніч, але щоб збудувати родинне гніздо до жодної з них серце не лежало. Архип, мов на сповіді перед священником, зізнався, де і коли спіткнувся, скільки разів мотав строк. Антимос слухав довго і терпеливо. Заспокоювати не став, натомість почав розповідати про своє життя. Архип навіть учителів у школі так уважно не слухав, як Антимоса.

– Я злодій – не домушник, не гопстопник, не кишеньковий злодій, а багатOVERстатник. Я знаю в кого брати. Жодного разу в бабусі злиденну пенсію не поцупив. Якось ми з Руберойдом нагрянули в Прилуки на ринок. Він, візьми, та й потягни у бабусі кошельок. А там, виявляється, були великі гроші. Тільки відійшли, як вона кинулася. Боже, який лемент зчинила! І слухати було моторошно. «Я, каже, корову продала, аби дітям і собі хоч якусь одєжину купити. Щоб їх і пранці поїли, себто нас, злодіїв, щоб їх і свята могила не прийняла». Я й кажу Руберойду, як непомітно взяв, так же непомітно й поклада. Він так і зробив.

Коли через хвилину чуємо: «О, Боже, гроші знайшлися! Підкинув їх хтось, чи що?». «Та то ви, бабо, – каже Руберойд, видно погано шукали. Тут усі свої, хто б їх крав. Я коли й беру, тільки в жуліка. Розумієш, я його нутром, падлу, відчуваю. От чую: не мозолями і горбом ті гроші заробив. Дудки! Вкрав у держави. Він у десять разів небезпечніший, ніж я. Такого гада потрібно суворо карати. Або візьми завмага чи навіть рядового продавця. Ось простий приклад – провідники. Вони у спайці з начальником поїзда. Основний прибуток складають безбілетні пасажери. Є навар. Потім іде продаж спиртного. Можна заробити і на перепродажу продуктів та всякого ширпотребу, на пляшках, які залишають пасажери. А ось ти звернув увагу: в касах бракує квитків, а в поїздах – вільні місця. Тут начальник поїзда підстраховує себе – на випадок продажу двох квитків на одне місце, спеціально тримає місце. Залишають місця для «блатних» пасажирів. Найприбутковіші рейси –

на південь і на північ. Та Бог з ними, цими залізничниками. У них робота тяжка – не позаздриш. А ось давай візьмемо барменів. Замовляєш коктейль. А що в ньому – одна Сатана знає. Замість «шампусіка» – сухе вино, коньяку – зубрівка. Та таким барменам руки відбивати треба!

Чому став злодієм? Мама померла рано. Батько одружився вдруге. Хотів, щоб у мене мама була. Та не тягло мене до неї. Нутром відчував: не те. Незабаром зрозумів: ніяка жінка не замінить рідну маму. І опинився на вулиці. Зв'язався з дурною компанією – комбайнами, тракторами. Викрутимо якусь деталь, потім на ринку продаємо. За виручені гроші шикували з дівчатами. А то якось раз поїхав у гостей до тьоті – маминої рідної сестри в село. Прийняла вона мене гарно: розпитала як живу, нагодувала, ще й чарочку налила. Швидко заприятелював з сільськими хлопцями. Роздивився де що. Вкрав у сараї тьоті два десятки яєць, відніс у продмаг. Взамін взяв вина. Пригостив своїх корешів. А тоді примусив їх красти вдома яйця і в такий же спосіб пригощати мене.

Скільки разів збирався: все, баста! Вийду, зав'яжу. Не виходить. Грошей немає, ходиш весь день голодний, злий. Вкрав, продав – ось тобі «копійка». Уже пообідати можна.

Я думаю: нічого в світі за так не відбувається. Кожному накреслено згори. І який тобі хрест випаде, такий і нестимеш. Запам'ятай на все життя, що тобі Антимос скаже: у тюрмі боятися нікого і нічого не треба. Не бійся тюремників, як би вони тебе не залакували. Не бійся арештантів, вони такі ж, як і ти. Не переймайся, коли потрапиш до карцера – там лише відпочинеш. Там тебе ніхто не вб'є і не покалічить.

А коли відчуєш, комусь потрібно допомогти – не бійся, допоможи! У нагорній проповіді євангелійського вчення у розділі п'ятому, стаття сорокова записано: «И кто захочет судиться с тобою и взять у тебя рубашку, отдай ему и верхнюю одежду».

Будь стриманим у спілкуванні. Якби голодно і холодно не було, не встрявай ні в які угруповання. Не шукай легкого життя, а головне – не бійся смерті. За філософським визначенням це лише повернення у небуття, звідки ми прийшли у цей стражденний світ не зі своєї волі».

IV

З часом Антимосу надійшла передача – лимони, апельсини, пакети з соком, консерви. Та Архипа найбільше здивувало, що серед продуктів були тюбики зі зубною пастою. Антимос ті зуби взагалі ніколи не чистив.

– Ти ще молодий, нічого не розумієш, – пахан поблажливо усміхнувся й подав Єрофеєву апельсин, – вживати потрібно зі шкіркою.

Коли Арихип відкусив чималенький шматочок, скривився:

– Це що? Спирт?

– Так. Мій приятель шприцем туди закачав. Їж, не отруїшся. Після цього ти, немов остограмишся.

Минуло небагато часу, як Архип з'їв апельсин та враз відчув небувалий прилив сил та енергії, веселий настрої.

– Ось дивись, – продовжував Антимос, – спочатку ти насміхався над тубиком. Зараз ми відкриємо один з них, – з маленького отвору пахан витягнув згорнуті в трубочку гроші.

В Архипа аж очі полізли на лоба.

– Ці самі гроші можна сховати і в салі. Як бачиш, сало він не передав. Можливо, передасть іншим разом. А в консервній банці, – Антимос перейшов на шепіт, – знаєш, що було? Ніколи не дізнаєшся – наркотики.

– А що буде, коли все це виявиться? – не стерпів Архип.

– За передачу спиртних напоїв – штраф, за наркотику – строк впають. За першим разом – невеликий, за другим – років до десяти.

Антимос щодо передач до в'язниці прочитав Архипові цілісіньку лекцію. Той слухав, розтуливши рота.

Через рік Антимос відбув строк і вийшов на волю.

– Ти хоч і мужик, проте добрий чоловік, – пахан на прощання подав розмальовану татуюванням руку. – Спускайся зі своєї гори і займай моє місце. Таким же будь завжди. Світ тісний, гора з горою не сходяться, а ми, можливо, колись і здобаємося ...

Минуло небагато часу і поріг камери перстувив новачок – середнього складу тіла, волосся довге землянистого кольору, широкий приплюснутий ніс, очі темні. На ногах виднілися старенькі кеди, обшмугані джинси, футболка темно-синього кольору з написом «Beno Siemens». Коли роздягнувся, всі уважно роздивилися прибульця: на правому плечі татуювання – пагон у вигляді еполета, лівому – долар з павутиною і павук. На грудях справа – три черепи, зліва – оскал тигра. Праворуч, на животі, виднівся хрест, зліва – фашистський орел.

– Ну, що баньки вилупив? – новенький одразу накинувся на Архипа. – Я сибірські табори пройшов. Поняв? Забирай свої шмотки і мотай на гору. Внизу спатиму я!

За Архипа заступилися:

– Не роби цього! Так забажав Антимос!

– А що, тут сам Антимос сидів? – плечі прибульця нервово здригнулися. – Тоді лежи внизу, я на гору полізу. Антимоса особисто знаю і дуже поважаю. Ми разом з ним мотали строк в Лук'янівській ...

Проте прибулець на цьому не заспокоївся. З часом почав «качати» свої права, вчив інших уму-розуму, нахабнів. Архип довго з ним не церемонився – вирішив раз і назавжди поставити новачка на своє місце. Непомітно дістав ніж і форшманув у живіт зухвальця. У того тільки піна з рота пішла.

Відбувся суд. Термін ув'язнення Єрофесєву збільшили до п'ятнадцяти років. Спочатку його відправили до «критої» в'язниці у Миколаїв.

– Перший пішов! – грімко вигукнув конвоїр, який стояв біля машини.
– Перший прийняв! – в унісон вигукнув інший конвоїр, який стояв біля машини.

– Другий пішов!

Молодий, стрижений під нулівку хлопчина, мав першу «ходку» і ще не був обізнаний з суворими правилами. Закинувши назад руки, розкарячкувато переставляв ноги. Конвоїру здалося, що він не нагнув, як слід голову і гумовим кийком щосили вперіщив по ній. Удар був настільки несподіваний і сильний, що бідолаха не втримався і плиском упав на асфальт. Арештант відчув: коліна защеміли, певне, розбив до крові.

– Піднімайся і повзи, – наслухав поряд шепіт іншого арештанта. – Бо гірше буде.

– Третій пішов! ...

Їх завели до приміщення. Куди саме ведуть, Архип добре не роздивився. Тільки перед очима змигувала потріскана, надщерблена, посічена бетонна підлога. Знову брязнули металеві двері. Схоже, цього разу завели до камери. Архип підвів голову. Невелика кімната, якщо її так можна було назвати, пофарбована у зелений колір. Під стінами нари. За столом сиділи патлаті в'язні.

– Здрастуйте, братки! – кинув Архип, переступивши поріг.

– Здрастуй... – блимнувши булькатими очима, прохрипів довгов'язий.

– Здоров був, коли не шуткуєш, – додав весь у татуюваннях середніх років чоловік.

За хвилину брязнули двері і до камери завели нового арештанта. Середнього зросту, губи вузькі, насторожений погляд гострих зизуватих очей. Архип помітив: на великих пальцях обох рук бракувало нігтевих фаланг, були помітні сліди обмороження. «Це наш! – подумав про себе.

– Певне, пройшов Крим і Рим».

– Привіт співкамерникам! – новенький викинув руку з покаліченим мізинцем.

– У тебе перша «ходка»? – пахан аж підвівся на нарах.

– Так точно! – козирнув по-військовому. – Перша!

– Якщо, падло, ти хоч раз обізвиш нас «співкамерниками», одержиш по хамурі, – в'їдливо кинув пахан. – Затямив? У нас тут панують свої закони. Вони дуже суворі, але – справедливі. Один з них гласить: в'язниця – це твій рідний дім. За нашими законами нормальна камера звучить так: правильна хата. І порядки у нашій хаті загалом ті ж, що й у правильних людей на волі. Скажімо, прийшов з дальняка, себто з збиральні, – помий руки. Сідаєш за стіл – зніми лепінь. Поясню для дурачків: лепінь – це піджак. І ще запам'ятай: хто-небудь їсть, користуватися парашею не можна. На можна сміття з

нашої хати виносити, ти не повинен розповідати іншим про те, що у нас відбувається. Коли ми всі музику слухаємо, слухай і ти, навіть якщо у ній ти ні хрена не кумекаєш, або вона тобі не до шмиги. Я вже казав і ще раз скажу: закони в нас суворі, але справедливі. Ти в армії служив?

– Служив у Заполяр'ї. Там і руки обморозив.

– У нас такого порядку, як в армії – салаги підлогу миють, а діди балдеють – немає. Прибираємо свою хату усі по черзі. Знаєш правило: чисто там, де не сміять. Свистіти також не можна – строк насвистиш. Бачиш, під нарами один мудак лежить?

Новенький пригнув голову і побачив невеличкого зігнутого чоловічка, який лежав поклавши руки під голову.

– Він провинився і заслужив нашого покарання, – продовжував пахан. – До нього не підходь і з ним не спілкуйся. І взагалі на перших порах до всього придивляйся, більше мовчи, роби те, що й усі. Коли щось не так, бійок не влаштовуємо, всі спірні питання вирішуємо спільно з братками іншої хати. Радимося з ними, що можна робити, а чого й ні.

– А як же ми запитаємо? Телефонів немає.

– Дуже просто. Тут у нас свої телефони. Віником або ганчіркою відкачаємо воду в унітазі – і ось тобі каналізаційна труба – готовий телефон. Або прикладаємо кварту до труби опалення і говоримо, в сусідній хаті все почують і передадуть іншим. Якщо знаєш азбуку Морзе, можна і перестукуватись. На гірший випадок робимо удочку: на нитку прив'язуємо записку і опускаємо за решітку. У нас кажуть: що голіший, то мудріший. Способів спілкуватися дуже багато. А ми народ – винахідливий. Можемо вогонь добути тертям або від лампочки, чефір зварити в газеті, черевиком решітку перепилати.

V

У Миколаєві Архип просидів чотири роки, а потім його перевели до Херсонського табору.

Через деякий час з Росії прибули вербувальники, які відбирали здорових арештантів на лісоповал. Усіх вишикували на плацу. Почали робити перекличку:

– Горяченко?

– Я!

– Морозенко?

– Я!

– Ковбаса?

– Я!

– Єрофеев?

– Я! – Архип зробив три кроки вперед.

Вербувальники називали все нові й нові прізвища. З колони

виходили арештанти. Усі, як на підбір. Рославі, кремезні, налиті силою і здоров'ям. Саме на таких і розраховували на лісоповалі. Відібраних етапували до Сибіру. Україна завше виступала постачальником дешевої робочої сили для Росії. Ще коли Петро I будував місто на Неві, кожного року з Малоросії брали по тридцять тисяч молодих здорових мужчин. Додому не повернувся жодний. Всі лягли кістками у підмурівки Петербурга.

Їх завели до вже знайомого Архипові столипінського вагону. Єрофеев пригадав: ще в дитячі роки його везли до дитячої колонії. За цей час вагони не змінилися ніяк. Ті ж самі металеві ґрати на вікнах і дверях. В той же самий сірий колір пофарбовані купе. Стіни час від часу фарбували. Зеки могли залишати на них свої написи. Для непосвяченої людини вони ні про що не говорили, але для засуджених, які вміли їх читати, значили багато чого. Спочатку у вагоні було купе для начальника конвою. У ньому утримувалися особисті справи на кожного засудженого. У купе для конвоїрів містилися лави – на них вони відпочивали, за столиком, що стояв біля вікна, грали в шахи, карти, доміно, переглядали газети. Була і кухня. Для караульної варті готували страви. Для ув'язнених у спеціальних дерев'яних ящиках везли сухі продукти.

У вагоні було вісім купе на п'ять і дванадцять засуджених та одне купе для особливо небезпечних злочинців, ув'язнених до вищої міри покарання. Для конвоїрів ув'язнені за офіційними документами значилися, як спецконтингент. Молоді, дуже хлопці в чорній уніформі пильно стежили за порядком в купе. Їм не дозволялося розмовляти із зеками, відповідати на злі, східні репліки. Вести перемовини можна було лише на офіційному рівні. Конвоїри між собою також не розмовляли, не називали один одного по імені. Засуджені завжди до них прислухалися – були дуже злопам'ятні.

Від спецконтингенту будь-якої миті можна було чекати чого завгодно. Якщо ув'язнений часто просився до вбиральні, це також насторожувало. Перегородки між купе були дощані, тонкі. Засуджені між собою перестукувалися, «розмовляли» тільки на їм зрозумілій мові. Коли щось не подобалося, розізлившись, могли б розхитати вагон – тоді біди не уникнути, – а чи зробити ще гірше, вчинити бунт. Конвоїри особливо пильнували за агресивними зеками, не зводили з них очей. Деякі з ув'язнених не залишали думки про втечу, хоч насправді з столипінського вагона практично втекти було не можливо. А якщо й траплялись рідкісні випадки, конвоїри одразу пускалися в погоню і неодмінно повертали втікачів.

На допомогу приходили добре відтреновані німецькі вівчарки, яких завжди брали в дорогу. За своїм типом це були сангвініки. Фізіологічною основою слугував сильний, урівноважений і рухливий тип нервової

системи. Уже починаючи з щенят їх мало не щодня тренували. В дорослому віці пес, діставши людину-манекена, ладен був розірвати на шматки. Вівчарки мали неабиякий природній нюх, особливе чуття. Одного разу, коли такого пса вели містом, він раптово почав гавкати зовсім на незнайому людину. Як потім з'ясувалося, собака гавкала марно – за специфічним запахом відчула колишнього зека. Той, зачувши гавкіт, злякався і його організм почав шалено виділяти адреналін.

Конвой у понятті зеків асоціюється з чимось холодно-бездушним і злочинним. Він, по суті, є своєрідним бар'єром між двома популярними світами – звичайним, унормованим і злочинним.

У купе, в якому сидів Архип, йшла тиха некваплива розмова.

– Братва, не знаєте, чому наш вагон називається столипінським? – Гоша Гончаренко почухав за вухом.

– Брехати не буду, – озвався Архип Єрофеев, – мені здається назва походить від царського діяча Петра Аркадійовича Столипіна.

– Гм ... Дивно, – озвався Павло Ковбаса. – Прізвище російське, а по батькові не наше.

– Він що, єврей? – уточнив Клим Морозенко.

– Оцього, хлопці, й не знаю, – Архип стенив плечима і продовжив:

– Так ось, на початку минулого століття у царській Росії був такий міністр внутрішніх справ – Петро Столипін.

– Душив таких, як оце ми з вами, – вставив слово Ковбаса.

– Оригінальний був чоловік – запровадив для нас спецвагони, посилив політику щодо українського народу. Іншими словами, душив його. Як був головою Ради Міністрів, провів аграрну реформу, запровадив хуторянську систему, наплодив селян-одноосібників.

– А коли революція була, на бік червоних перейшов? – поцікавився Клим Морозенко.

– Не дожив до революції. У Києві був вбитий есером, агентом охоранки.

– Туди йому й дорога! – полегшено зітхнули зеки.

Запорошений сибірським снігом поїзд, немов лезом ножа, розрізаючи холодні повітряні маси, стрімко летів у далеке невідоме.

Сибір ... Величезна частина азіатської території СРСР, обмежена Уральськими горами на Заході, хребтами Тихоокеанського узбережжя на Сході, Північним Льодовитим океаном на Півночі, вододілами річок басейнів Обі та Арало-Каспійського морів, на півдні кордоном з Монголією та Китаєм. Площа цього велетенського басейну становила близько десяти мільйонів квадратних кілометрів. Які тільки народи не населяли Сибір: якути, буряти, евенки, ескімоси, долгани, хакаси, ульці, коряки, юкагири ...

Ще з кінця XVII століття царський уряд використовував Сибір як місце

заслання. Тут відбували своє покарання декабристи, революціонери-народники, а пізніше й більшовики. За радянських часів у Сибіру були ув'язнені люди, котрі прагнули волі й незалежності, які виступали проти існуючого комуністичного режиму, були й ті, які переступили межі закону. Десятки, сотні таборів розкинулись на велетенській території цього дрімучого і непривітного краю. До одного з них і потрапив українець Архип Єрофеев.

Зони поділялись на два типи – правильні і неправильні. На неправильних зонах зеків зустрічають так же, як і у в'язниці. Тут зовсім інші закони. За все потрібно платити. І за місце в бараці також. Якщо платити відмовишся – зимуватимеш на вулиці. На правильних зонах цього бракує. Українцям пощастило – потрапили на правильну зону. Щоправда, зустрічали стримано, особливих емоцій не проявляли, проте ознайомили зі своїми порядками, запропонували вступити в общак, в родину, у кентовку. На зоні одному вижити практично неможливо. Більшість зеків живе родинами. Общак щось на зразок фонду взаємодопомоги. Ув'язнені створюють загальний запас чаю, тютюну. Кожний, хто отримує посылку, або отоварюється у ларку, здійснює свій добровільний внесок. А ті, в кого взагалі нікого і нічого немає – цим общаком користуються. Українці, що прибули на зону, одразу розв'язали свої мішки – було в них по кілька шматків українського сала, по кілька пачок чаю, цигарок. «Це на общак!» – мовили. Росіяни гарно відгукнулися: «Путьові хлопці! Інші було, приїдуть з великим сидором і ще дивляться: до кого б вигідно прилаштуватися. Щоправда, все одно свій сидір їм не вберегти – або прокладку якусь зроблять – арештанти – народ вигадливий, або в карти програють.

В общаку беруть участь всі мужики і блатні. «Козли», «півні» та інші створюють свій общак. При можливості общак намагаються тримати в грошах – так його легше сховати. Чистого і чесного по цьому життю зека обирають «смотрящим». Той сам підбирає собі помічників. Кожний член общака віддає поміщикам частину коштів. Вони використовуються як на загальні потреби, так і на допомогу окремим в'язням. Приходять етапом, ще не обжилися, отоваритися не встигли – ось на перший час і допомога з общака. Так же виділяються гроші і для тих, хто навпаки – раптово на етап відправляється. З коштів общака допомагають одягом і грошима тим, хто звільняється. На зоні є таке поняття, як кентовка. Якщо в сім'ю приходять різні люди, кентовка складається випадково із земляків. Українцям пропонували організувати свою кентовку, але вони категорично відмовилися. Вирішили триматися общака.

Уже з перших днів Архип нарікав на свою долю, що привела з привітної і затишної України до холодного Сибіру. Колючий дріт, сторожові вежі з охоронцями-автоматниками. Вночі крімощно темряву розрізали потужні ліхтарі, навіжені собаки-вівчарки безперестанку,

вдень і вночі, гавкали несамовито. Суворий сибірський клімат, погана їжа, а ще гірше – майже нелюдські умови. До того ж тяжка виснажлива праця на лісоповалі. З першого дня їх попередили: втікати не здумайте. Сибір вам – не Україна. Тут жорсткі природні умови, звідси ви ніколи не виберетеся. Утечете, самі й повернетеся. За це по головці не поглядять, долучать новий строк. За всю історію табору, ще не втік жодний арештант. А так відбудете строк, повернетеся додому і життя розпочнете спочатку. Архип запримітив: до українців тут особливо придивлялися. А ще відзначив про себе: якщо людина і на зоні залишалася людиною, до неї і ставлення було людське.

І все ж думка про втечу не давала спокою. Вона приходила в думках і навіть снах. Інколи Архип вловлював запах волі, але як тільки розплющував очі, видиво зникало. Познайомився з трьома хлопцями – білорусом Іваном Малофєєвим, українцем Андрієм Козаченком, росіянином Михайлом Анциферовим.

Якось у довірливій розмові повідав їм свою думку про втечу. Братки радо підтримали Архипа. Добро на втечу дав і сам «смотрящий» - Харитон Кривенда. За характером – замкнутий, мовчазний, проте суворий. Його всі боялися, поважали. На лівій руці в районі ліктя мав опік з дитинства. За правим вухом також виднілися залишки від опіку. Здебільшого мовчав, але коли розтуляв рота, кричав фальцетом. Ходив у темних штанях з потертими кишенями, високих чорних шкіряних ботинках на шнурках, чорному в'язаному светрі. Лису голову прикривала руда в'язана шапочка.

У кожній в'язниці або зоні є свій «смотрящий» за становищем. Таких назначають самі злочодії. Він має вирішувати всі питання.

Харитон Кривенда збирав куриво, речі, гроші, наркотику для карцерів, для тих, які йдуть на критику, а також для особливого режиму. Для злочодіїв общакові гроші Харитон тримав окремо. Ніхто не мав права їх брати, крім них самих. Залежно від того, як себе поведив «смотрящий», злочодії могли запросити його в родину. Відтак він називався їхнім братом – «злочодієм» у законі.

– Благословляю, діти мої! – Харитон Кривенда зсунув на перенісці вигорілі брови і відкашляв хрипливу задишку. – Я також мотонув би з вами. Але літа ... Літа вже не ті ... Не ходок я, значить.

Харитон Кривенда – один із «старожилів» зони. Сидів у спецтаборах у Воркуті, добував кам'яне вугілля. Згодом табірною адміністрація визнала непригодним для підземних робіт. Годували ув'язнених дуже погано – давали баланду, приготовлену на воді з долученням картоплі, капусти, кормових буряків, цибулі. Вся ця бурда настільки обезжирена, що через годину шлунки «гнали марш». Аби урізноманітнити «меню», зекам двічі на тиждень давали розбавлене водою картопляне пюре та каші – просяну та вівсяну. Про який смак можна вести мову, коли овочі

доставлялися в простих товарних вагонах. Поки їх везли, вони наскрізь промерзли. Мало того, їх просто ніде було утримувати – бракувало елементарних складів.

Продукти вивантажували просто неба у великі кучі, які прикривали бушлатами, кухвайками, всіляким рам'ям. Після такого харчування, арештанти починали хворіти. Щодня в бараках помирали. Про смерть кожного староста повинен був негайно доповісти черговому офіцеру. Та він деякий час мовчав. Арештанти прикривали небіжчика ковдрою або бушлатом, а на ранкових і вечірніх повірках наглядачі доповідали: такий то хворий і не може підвестися. Робилося це для того, аби отримати зайву порцію баланди та шматок черствого хліба.

Смертність була така велика, що з арештантів довелося створювати особливі бригади трупарів. Спочатку небіжчиків забирали в табірні морги, а коли трупів набиралося чимало, починали ховати. Ця процедура здійснювалася у нічний період. За зоною кирками і ломами трупарі у вічній мерзлоті довбали могилу. Покійників виносили з моргу і клали на сани головами до задньої частини, а ногами вперед. На ногах висіли дерев'яні бірки, на яких чорною олійною фарбою були написані особисті табірні «тавро» на кожного мертвяка. На воротах до «похоронної» процесії підходив один табірний офіцер, звіряв зі списком наглядача. Після цього з'являвся наглядач з металевим молотком, що кріпився на довгій дерев'яній ручці, і двічі вдаряв по черепу. Лише після такої «процедури» черговий офіцер дозволяв відчинити ворота і небіжчиків везли в тундру на місце поховання.

У 1952 році в спецтаборах Воркути тисячі ув'язнених готували повстання, та раптова смерть Сталіна змінила всі плани. Ув'язнених схопила ейфорія, усі були твердо переконані: їх незабаром звільнять. Але Указ Президії Верховної Ради СРСР стосувався лише засуджених по карних статтях і не розповсюджувався на ув'язнених спецтаборів, та все ж згодом у Воркутинських таборах розігралася гроза. Першими у боротьбу вступили ув'язнені спецтабору при шахті №7. Невдовзі страйки почали охоплювати табір за табором. У кожному з них діяли страйкові комітети, які й взяли у свої руки керівництво страйком.

Невдовзі до Воркути у супроводі командуючого військами МВС генерал-полковника Масленнікова прибув Генеральний прокурор СРСР Руденко на чолі спеціальної комісії для розслідування причин страйку. Ув'язнені з радістю вийшли з бараків на подвір'я в надії отримати відповіді на їхнє прохання про перегляд справ, яке вони подали до Москви три місяці тому. Натомість з вуст московського начальства пролунав владний наказ:

- Негайно припиніть саботаж! Завтра з ранку всім вийти на роботу. Ті, які відмовляться, будуть віддані під суд і покарані якнайсуворіше.
- Ти нас не лякай, прокурор! – басом вигукнув Кривенда. – А

на роботу не підемо до того часу, доки не отримаємо відповідей на останнє прохання про перегляд наших справ.

Генпрокурор обурився і здійснив сягнистий крок вперед:

– Розійтися по бараках!

У відповідь Харитон Кривенда різко вигукнув:

– Ми розійдемося, а ти с..., їдь до своєї Москви.

Схвильовані зеки приїзд з Москви високих гостей розцінили по своєму: їм відкрито і нахабно плюнули в обличчя. Над майданом завис охриплий голос, шугнув у сиві хмари, які низько плили над тундрою. Ще мить і вони заворушилися, здійснили кілька кроків вперед. Масленніков з Руденком кинулися втікати. Та ось з вежі смертоносними кулями зататахкав кулемет – охоронники повели стрільбу по обеззброєних. Скошені кулями, зеки замертво падали на мерзлу землю. Харитона Кривенду поранило в ногу. Накульгуючи, він пошкандибав у бік бараку. «Треба втікати, – подумав, – не добили, так доб'ють».

Страйк, який тривав десять днів, закінчився перемогою – ув'язнені таки добилися своїх вимог про перегляд справ. Через деякий час справу на Харитона було переглянuto і він вийшов на волю. Проте пробув недовго – всього один рік.

VI

Втікати вирішили вночі, коли сувої рясних хмар розродяться густим дощем.

Його чекали цілий тиждень. Та ось небо затягли сині хмари, посіяла дрібна мжичка, яка з часом перейшла у густий дощ. Утрюх непомітно наблизилися до дротяної огорожі. Зупинилися, прислухалися. Тихо. Тільки з протилежного боку ошаліло гавкали собаки. Михайло Анциферов кинув дошку на дротяну огорожу. Потім обережно, по черзі вилізли на вежу. Дивна річ, але на їхнє щастя на вежі не було охоронця-солдата. Дошку витягли й перекинули на інший дріт. І ось вона, воля! Спочатку кинулися бігти. Бігли годину, дві. Зрештою, стомилися, пішли пішки. Довкруги стояла кромішна темрява, дощ, який знову перейшов у мжичку, незабаром стих. Лише здалеку долинав приглушений гавкіт собак та людські голоси. Певне, спохватилися вартувальники. Сп'янілі від запаморочливого запаху волі, втікачі йшли і йшли без перепочинку. Над Сибіром плила тиха біла ніч і було видно кожний кущик, кожну деревинку. Архип звернув увагу: і берізки, і сосенки, і осика, і ялинки, що траплялися на їхньому шляху, були чахлі, невисокого зросту. На узгірку вирішили перепочити. Сіли, простягли стомлені ноги, полегшено зітхнули. Не зчулися як почали дрімати.

– Братва, дрімати не час, – мовив Архип Єрофєєв. – Не виключено: може бути погоня. То вони тільки нам мізки пудрили, що самі повернетесь. А вже певне, з вівчарками біжать по нашому сліду. Заснемо – візьмуть тепленькими з потрухами.

Поволеньки підвелися і знову рушили в путь. Йшли годину, дві. Під ногами простилався м'який, мов килим, мох.

– Ой! – раптом не своїм голосом закричав Андрій Козаченко. – Здається, я потрапив у болото.

– Не панікуй! – заспокоїв Анциферов. – Пам'ятаєш, Йоська Сталін панікерів розстрілював. Це справді болото. Але далі коліна ти не опустишся. Як увійшов у нього, так і вийдеш. Тут немає води.

І справді, ногу можна було легко витягнути з цієї болотяної каші. Однак прошкувати стали повільніше. Праворуч, в сонячних променях, зблиснуло озеро. У свіжому повітрі чітко вирізнявся запах смогу – десь неподалік горіли болота.

– Оце б скупатися! – розвів руки Іван Малофеев, так ніби збирався пірнути у річку.

– Купатися не час, – додав Михайло Анциферов.

Невзабарі й зовсім посвітліло, зробилося видно, немов удень. Сонце все зримише викочувалося на обрій. Температура різко піднялася. Нараз всі спітніли. Так було влаштовано природою, сюди, в сибірську тайгу, долітало розпечене повітря з далекого спекотного Афганістану. З кожною годиною, схоже, вони все більше опинялися в гігантському казані. Температура вдень доходить до сорока градусів за Цельсієм. Невідь звідки випірнули комарі, гнуси та овади. Але найбільше втікачам допікали так звані «матроси» - комахи з жовтим черевом і яскравими поперечними смугами і нагадували собою матроську тільняшку. Своїми гострими носиками, які були схожі на звичайнісіньку голку, «матросики» навіть прокусували брезентову робу.

– Все, братва, баста. Більше не можу. – Андрій Козаченко зупинився, немов вкопаний. – Ні дихнути, ні крок вперед зробити я вже більше не зможу.

Вирішили: йти ночами, коли трохи спаде висока температура, а вдень – відсипатися. Озиралися. Довкруг на кущах кетягами висіли ягоди.

– Живемо, хлопці! – Ви подивіться, скільки тут клюкви! – вигукнув Архип Єрофеев.

– А брусниці ще більше! – додав Андрій Козаченко.

Нарвали ягід, з'їли з сухарями. З озерця напилися водиці. Настільки відчували себе стомленими, що уже, здалося, й кроку ступити не можуть. Проте ніхто не шкодував, що пішов на втечу. Весь день спали, немов убиті. Увечері знову рушили в путь. Лише на третій день на своєму шляху забачили землянку. Михайло Анциферов дав знак рукою: тихо, мовляв, не розмовляти. А можливо, у ній конвоїри причаїлися. З хаців майже цілу годину спостерігали за дощатими дверима. Та до землянки ніхто не заходив і ніхто з неї не виходив. Анциферов пошепки мовив:

– Я піду в розвідку, а ви залишайтеся тут!

Обережно, переставляючи ноги, наблизився до дверей. Взявся рукою за металеве кільце, потягнув на себе. Двері зі скрипом прочинилися. Анциферов ніби аж підстрибнув на місці. В обличчя вдарив настояний запах свіжого духмяного сіна і копченої риби. Лівою рукою махнув хлопцям.

Утрюх зайшли до землянки. Невеличке приміщення. Нари у два яруси. Біля стіни стояв дерев'яний стіл. На вірвовці, простягнутій з кутка в кутку, висіла риба.

– Живемо, братва! – вигукнув Анциферов, показуючи поглядом на чавунчик і мідний чайник, – давайте чаю нагріємо. Ми, росіяни, любимо чай.

– А може, б краще чефіру, – усміхнувся Іван Малофеев.

– Спочатку давайте поснідаємо, – Архип Єрофеев дістав з полицки зачерствілу хлібину, – кишки ніби марш грають.

Анциферов взяв чайник, пішов до річки, набрав води, сполоснув, вилив на берег, потім набрав повний, кидає туди гілочок смородини з листям. Малофеев з Козаченком чистили рибу.

– Ох, і смачна! – вигукнув Єрофеев, – схоже, такої ще не їв у своєму житті.

– І правда, в'язі дуже смачні, – охоче погодився Анциферов.

Хлопці наминали рибу аж за вухами лящало. Все це запили запашним чаєм. Випили по кварти. Здалося, мало. Випили ще по одній. Потім повкладалися спати. Сіно на нарах було свіжим, пахло лугом, сибірським вітром. Стиха перекинулися фразами, а потім непомітно заснули. Увечері знову смачно перекусили – риба, ягоди, запили чаєм. Неподалік текла швидка річечка. Анциферов умудрився руками наловити риби.

– Приготуємо для наступних мандрівників, – усміхнувся. – Після нас до землянки хтось неодмінно прибі'ється.

Почало поночіти, спала немилосердна спека. Втікачі рушили в дорогу. Ніч ішли, день відпочивали, харчувалися ягодами, пили холодну джерельну воду. Після кількадедних блукань наслухали гул потяга. Зрозуміли: десь неподалік проходить залізнична лінія. На душі полегшало. Значить, вони на правильному шляху. Через два дні дісталися невеликої залізничної станції. Їм пощастило забратися до товарного вагону. Після багатьох днів їзди дісталися Москви. Тут розпрощалися і Архип Єрофеев поїхав у містечко Глибоке, що в Білорусії. Деякий час вони їхали удвох з Іваном Малофеевим. Зрештою, їхні дороги розійшлися. У Глибокому мешкав товариш Архипа на прізвище Лохматий. Він пообіцяв не лише допомогти матеріально, а й отримати нові документи. З ними Архип збирався поїхати в село Ахалі Сопелі, що в Абхазії. Назва села в перекладі означала: «Нова земля». Там мешкали два брати Гогоберішвілі, саме їм Архип ще в Херсоні допоміг уникнути арешту.

У поїздах далекого прямування є вагони-ресторани. Там можна не лише випити чарчину, а й смачно пообідати і повечеряти. А якщо в кишені завалалася зайва копійчина, то можна й запросити чарівну пасажирку-супутницю. Та де в зека ті кошти візьмуться? Що дав на дорогу Лохматий, ото й його. Тому Архип перед дорогою вирішив піти до гастроному і взяти продукти: хліб, сало, печиво. Так буде дешевше. Коли підійшов, черга зивалася змійкою.

– Ви крайній? – Єрофеев звернувся до низенького сивого чоловіка з картою валізою.

- Так, я, – піддакнув головою, чимсь схожою на грушу.
- Я буду за вами.
- Будь ласка, – охоче мовив чоловік і запитав? – Ви будете стояти?
- Обов'язково.
- Тоді стійте, а я збігаю до хлібного, візьму свіженького.

Черга посувалася повільно, але крок за кроком Архип наближався до прилавка. Раптом з'явився сусід Архипа:

– Ой, – віддихуючись, мовив збентежено, – я вже так злякався – думав, моя черга минула.

Цієї миті до гастроному увірвався молодий чоловік напідпитку:

- Пляшку «Московської». Без здачі.
- Та майте совість! – вигукнула поряд жінка. – Станьте в чергу.
- Пити це ж не їсти. Можна і зачекати, – додав Архипів сусід.
- Я запізнююся на московський поїзд! – ехидно усміхнувся і відштовхнув чоловіка, з яким стояв у черзі Архип.

Бідолаха ледь не впав, в останній момент його підтримали люди.

– Молодий чоловіче, – Архип підійшов до зухвальці. – Вам ясно сказано: станьте в чергу!

– Батя, а не пішов би ти в дупу! – розмахуючи червінцем, вигукнув молодик.

Архип Єрофеев, не кажучи нікому жодного слова, спокійно дістав з кишені складаний ніж і з усього розмаху вдарив нахабу в живіт, той одразу схопився руками, закричав щосили і впав на бік.

– Рятуйте! Вбивають! – поряд не своїм голосом вигукнула бабуса.

Архип Єрофеев хотів втекти, але тут його позаду схопили і міцно тримали. Відчув: руки суперників були настільки міцні, що йому не вирватися. Невдовзі під'їхала автомашинка з міліцією. З часом його судили. Дали дев'ять років. І знову Архип Єрофеев покарання відбував у Сибіру.

VII

Умови перебування у таборі цього разу були значно жорстокішими. Та все ж Архип Єрофеев і цього разу вирішив втікати. Майже цілісінький тиждень не стихала сніговійниця. За два метри нічого не було

видно. Архип Єрофеев з Сильвестром Извозчиковим та Ферапонтом Мозговим зодягли ватники, взяли рештки їжі, яку їм вдалося запасти протягом тижня, вибралися з табору і непомітно пішли у напрямку Уральського хребта. З часом задуювка стихла, натомість з північного краю оскаженілий вітер приніс пекучий мороз. Йшли не поспішаючи. Зачувши скрип, птахи зривалися з дерев і з засніжених гілок сипалася снігова пороша. То тут, то там чіткий дріб вибивали дятли і попервах здавалося, що їм у спину татахкають кулемети. Втікачі раз по раз озиралися, доки не звикли. Сильвестр Извозчиков був корінний сибіряк. Він і взяв на себе роль слідопита.

– Головне, – пояснював, – не втрапити у пазурі ведмедя-шатуна, який не зумів облаштувати собі барлогу. Цей дикий розлючений звір рознесе нас на шмаття.

Зимової пори в Сибіру сонце сходить пізно і заходить дуже рано. А тому шлях долали і при сонці і при місяці. Стомившись, зупинялись, наламавши сухих галузок, розвели багаття. Ферапонт Мозговий почав підпалювати. Руки нервово тремтіли, сірник ніяк не бажав спалахувати, зрештою, він зламався.

– Ех, ти, сибіряк! – зле кинув Извозчиков. – Ану подай сюди.

Чиркнув сірником, вогник одразу спалахнув. Архип Єрофеев підклав галузки. Вогонь все наростав, смілішав, спалахував яскравіше. Пронеслося тепло, втікачі зійшлися довкруг нього.

– Грійтеся, а я пішов за багаттям, – розпорядився Сильвестр. – І так будемо по черзі.

Незабаром вогонь піднявся на кілька метрів. Стало тепло. Через певний час, коли багаття перегоріло, вони розбили недогорілі галузки і повсідалися на цьому місці. Дістали свій нехитрий харч, перекусили і притулившись один до одного, задрімали. Прокинулися від холоду.

– Рушаймо, – Сильвестр знову розпорядився. – А то ще закоцюбнемо.

Другодні дісталися глибокого в'язьку неподалік річки. У проміннях скупого сибірського сонця було помітно, як над річкою рівними пасмами піднімався сизий димок.

– Правда красиво? – мовив Мозговий. – І взагалі який тільки багатий край. Чого тут немає: і ліс, і хутро, і риба.

– Красивий та чорт йому радий! – зле озвався Архип.

Подолали ще сотню метрів і раптом у в'язьку забачили прикидані товстим шаром снігу дерев'яні двері, що вели до землянки. Довелося розчищати сніг. Сильвестр потягнув на себе двері, але вони не піддавалися.

– Бач, внизу примерзли, – мовив Сильвестр.

– Я молодший, – мовив Архип. – Ану, дай спробую.

Двері відчинилися. З середини війнуло холодом, стіни і стеля були вкриті сніговою памороззю. Архип Єрофеев нинішню землянку порівняв з тією, до якої вони забрели минулого разу, здається все так: нари, пічка, мідний казанок. Не висіла лише шторка, не було і в'яленої риби. Прямо на вулиці до дерев'яної стіни було прибито гвіздок, на якому й висів мішок з продуктами.

– Поряд з нами річка, – мовив Ізвозчиков, – ходімо наловимо риби та наваримо юшки.

– А чим будемо ловити? – поцікавився Мозговий.

– Звичайнісінькими руками, – усміхнувся Сильвестр.

– Як? – здивувався Мозговий. – Та невже можна руками впіймати рибу?

– Можна, – зблиснув жовтими зубами Ізвозчиков, – якщо в тебе руки вирости не з дупи.

Усі втрьох пішли до річки, наловили риби. Добре, що в землянці лежала сокира, пробили лунку. Риба мало не сама вискакувала з ополонки.

– Бач, а ти не вірив, що руками можна впіймати, – кинув Сильвестр.

Почистили, набрали повен казан води, розпалили багаття. Через деякий час донеслося шкварчання – риб'яча юшка почала закіпати. Дрова весело потріскували, вогонь розгорівся і в землянці зробилося й зовсім тепло. Однак ватянок не скидали. Повечеряли, у них і полягали спати. Як тільки приклали голови до подушок, немов у землю провалилися. Уранці підвелися, поснідали і знову рушили в дорогу. У далекому небі мерехтіли холодні зорі. Довкруз на чатах застигла срібна тиша і дерева стояли тихо, не ворухнувшись. Та з часом трапилося диво, сонце піднялося ще вище, освітило ліс і він нараз ожив, озвався пташиним гомоном, заграв багрянцем, немов прокинувся від зимової сплячки.

У поході минуло ще кілька днів. Спочатку на душі було відчуття боязні – їх шукатимуть. Та з часом прийшла певність: спробуй, відшукай серед такого безбережного світового океану. Втікачі заспокоїлися. Непокоїло інше – закінчувались продукти. Одного разу набрели на промисловців. Пораділи. Ті їх пригостили і розійшлися. Яким хвилюючим і зворушливим було розлучення. Так, ніби вони мешкали десь років двадцять, а це випадково зустрілися. Але після цього трапилося несподіване. Втікачі потрапили в засідку. Знову судили. Цього разу термін ув'язнення був значно жорсткіший – тринадцять років. Ув'язнення відбували у Сиктивкарській зоні №2 (Нижній Гов). За цей час багато чого змінилося. Йшов 1991 рік. Одного разу в'язні просинаються і «Здрастье – нет Советской власти!». Така величезна і непереможна імперія, як Радянський Союз, наказала довго жити.

Відбувши строк, Архип повернувся до вже незалежної України. Один з співкамерників порадив зав'язати листування зі своєю землячкою – доброю, лагідною, роботящою жінкою. Правда, вона також сиділа – під час п'ятики зарізала свого співмешканця. Потім намагалася і себе порішити.

А все того чорного дня розпочиналося так гарно. Було релігійне свято і вони удвох пішли в гості. Добре випили, смачно закусили, повернулися додому. Під вечір випили ще пива, та співмешканцю виявилось замало. Почав вимагати гроші на пляшку. «Дай, – казав, – червінець, збігаю на «точку». Співмешканка почала говорити, мовляв, на випивку грошей немає. Є півсотні, так доньці намічала курточку купити. Він розізлився, схопив зі столу кухонного ножа і всадив їй у живіт. Уже й не пам'ятає, де в неї ті сили взялися, але ножа вихопила і вдарила його в груди. Співмешканець захрипів, захилювався і опустився на підлогу. Намагалася і з собою звести рахунки та саме з города нагодилася мама. Жінка отримала строк, відсиділа і повернулася додому. До чоловіків у неї була відраза – не хотіла нікого приймати, хоч і сваталися. Написав листа Архип і надіслав тій невідомій жінці. Минув місяць, другий – відповіді ніякої. Він уже був і забув. Коли це перед тим, як виходити, приходять лист, так і так, мовляв, якщо надумався, приїжджай, чекатиму.

Ось так і опинився Архип Єрофеев у мальовничому поліському селі у родині Агрипини Коптякової. На той час донька вже виросла, мешкала в Києві і до мами навідувалась зрідка. Агрипина була середнього зросту з довгим світлим волоссям, сірими очима. Ніс прямий і маленький, на підборідді виднілася ямка. Прийняла гостя гарно. Наставила наїдків повний стіл, ось тільки за чарочку, мовила, звиняй. У хаті й крапельки немає, після того випадку вона більше й не пригублювала. Та Архип на спиртне і не наполягав, за ці роки відвик від цього. Потім схрестила руки і розповіла Архипові про своє життя. Якось пристав до неї в прийми заїжджий чоловік Явтух Грибчук – працював у колгоспі фуражиром. Вона й бачила, що не певне, та змирилася з долею, може, перемиється. Та куди там. У колгоспі за п'ятику його голова вигнав. Робити ніде не робив, перебивався випадковими заробітками: то погріб у когось викопає, то колодязь почистить, то гній на город вивезе. Розплачувалися в основному пляшкою, а якщо хтось і п'ятірку до кишені покладе, все одно проп'є. Якби тільки ще пив, а то й бив. Ой, як же він її бив! Одного разу, коли була вагітна, так накинувся з кулаками, що й дитинка раніше часу мертва народилася.

Архип Єрофеев усе уважно вислухав і кивнувши головою, стиха мовив:

– Та й я не золотий-срібний, але обіцяю: пити не буду і бити не буду.

VIII

Робота для Єрофеева знайшлася одразу. Біля села Осняки, в якому він тепер мешкав, були великі поклади кварцового піску. Їх відкрили ще в сімдесятих роках двадцятого століття. Пісок видобувала філія Черняхівського заводу будівельних матеріалів. Згодом створили Товариство з обмеженою відповідальністю «Осняківський кар'єр скляних пісків».

Підприємство видобувало пісок і постачало на склозаводи не лише України, а й Росії та Білорусі. Поряд із залізницею на двогектарній площі виріс новий фабричний корпус. Добутий сніжно-білий пісок навантажувач засипав у бункер – звідти транспортери подавали на сита, а вже потім – у сушильну піч. Отриману продукцію, розфасовували по одній тонні, вантажили у залізничні вагони. Саме в цьому кар'єрі скляних пісків і влаштувався працювати Архип Єрофеев. Зарплата нівроку – понад тисячу гривень щомісяця. Агрипина хоч ніде й не працювала – проте тримала господарство: корову, курей, індиків. З часом Архип відзначив про себе: крім усього, вона непогана й господиня. І обшиє його і обпере. Воно б може, й надалі так тривало, але треба ж було такому трапитися. Його розшукав Лохматий, що свого часу мешкав у Білорусі і надав матеріальну допомогу. Писав у листі, мовляв, мешкає у Києві, пристав у прийма, почав життя спочатку. Наприкінці запропонував до себе в гості. «Ось і добре, – подумав Єрофеев, – поїду, провідаю, а зараз і борг поверну. Саме зарплату одержав». Запрошував і Агрипину поїхати та вона категорично відмовилась, мовляв, людина неп'юща, у вас будуть свої розмови, а чого мені вас стісняти.

Недільного ранку Єрофеев поїхав до Києва. Серце Агрипини чуло – щось неладне має статися. «Ти ж дивися, щоб акуратно, бо мені якийсь сон поганий наснився. Я тебе чекатиму». Архип віднікувався, мовляв, не переживай, я ж не маленький.

Давні друзі зустрілися, немов рідні брати. Обійнялися, розцілувалися. Потім Лохматий представив дружину – невисока на зріст, чорнява, кругловида жіночка. Господарі уже не знали де й посадити дорогого гостя. Пригощали і смаженим, і вареним. Архип тільки встигав дякувати. А насамкінець запропонував до себе в гості, мовляв, приїжджайте на Спаса, якраз на суботу випало. На прощання Лохматий подарував своєму приятелю газовий пістолет, перероблений для стрільби патронами. Маршруткою дістався Черняхівська, а тут біда. Приїхав на залізничний вокзал, поїзд п'ять хвилин тому, як відправився. На привокзальній площі довелося замовляти таксі до Осняків. Коли Архип Федосійович зачиняв дверцята, до машини, розмахуючи білою ручкою, бігла, як здавалося Архипу, знайома дівчина.

- Архипе Федосійовичу, ви до Осняків?
- Атож.

– Ви мене не впізнали? Я бухгалтер заводу.

– А-а, Катя, – усміхнувся. – А я такий заклопотаний, що тебе одразу й не помітив. Сідай, веселіше буде.

Доїхали без усяких пригод. Єрофеев вийняв тридцять рублів і подав таксисту.

– Ой, Федосійовичу, мені так незручно. За себе я сама заплачу, – протягнула водію п'ятнадцять гривень. – Віддайте здачу.

Таксист ніякої здачі віддавати не збирався.

– Ми так не домовлялися! – обурився Єрофеев. – Ви назвали тридцять рублів, я заплатив. Прошу: поверніть жіночці гроші. Мені їх, звичайно, не шкода, але справа в принципі.

У відповідь таксист лише зблиснув золотою коронкою. Єрофеев не на жарт обурився. Катя ніби як злякалася.

– Ти повернеш, чи ні? – уже вигукнув розгнівано.

– Звичайно, ні!

Між таксистом і Архипом зав'язалася бійка. Але таксист був молодий і дужий, почав переважати Єрофеева. Тоді Архип вихопив з кишені пістолет Лохматого:

– А ось цього не хочеш? Чуєш: смаленим пахне, – не довго думаючи, натиснув на гашетку, куля влучила прямісінько в рота.

Щастя було на боці не лише таксиста, а й Архипа. Куля пробила щелепу і таксист залишився живий. Архип одразу кинувся втікати. Довкруг стояла густа темрява. З горем-пополам вибрався за село. Перед ним простиралося широке поле. Йшов сам не знаючи куди. Брів лісами й байраками, продирався крізь якісь кущі, обідрав щоку. Зрештою відчув, я земля під ногами буцім хилитається, певне, зайшов у болото. Провалювався у брудні ковбані, вибирився і знову торував шлях. Плуганився до того часу, доки не вийшов на стіг осоки. Відчув: далі йти не сила, розгріб знизу, утворилася виїмка. Забрався по пояс, ноги залишилися назовні. Деякий час лежав незворушно. Схоже, дривоніло все тіло. Перевернувся на протилежний бік, подумки перебрав події минулого дня. Потім незчувся, коли й заснув. Прокинувся вже в ранці. Висунув голову. В очі вдарили молоді сонячні промені, зажмурих їх, протер кулачком. Праглося пити. Почав обстежувати місцевість. Неподалік була копанка. Присів навпочіпки, у дві пригоршні набрав, пропахлої болотом води, напився. Згодом роздягнувся до пояса, вмився. Задягаючись, відзначив про себе: на душі посвіжішало. Проте хотілося їсти. Пригадав, коли вчора залишав гостинну київську квартиру, господар буцім передбачив його подальші пригоди, й поклав до кишені гостинця. Архип вийняв поліетиленовий пакет, розгорнув газету. Перед ним лежали два зелені огірки, краєць хліба і шматок ковбаси. З жадібністю накинувся на їжу. «Все-таки Лохматий молодчина, – гадкував про себе, – дай йому Бог здоров'я».

Поснідавши, знову напився води, сів під стогом і почав міркувати, що йому робити і як жити далі. Вирішив шукати прихисток у вимерлих селах, можливо, десь знайдеться якась хатина.

І знову блукав лісами й байраками, заки серед лісу на величезній, порослій бур'яном і травою галявині, не забачив з десятків хат. Яку не окине поглядом – вікна позабивані. Лише в косокоїк підсліпуватій хатині, що притулилася з краю на галявині, йшов дим з труби – теплилося життя. Сюди й спрямував свою ходу. Обережно прочинив двері оселі. В обличчя вдарив тонкий запах домашнього затишку. Спиною до нього стояла напівзігнута бабуся й шоргала рогачами в печі, певне, розсовувала колоди, аби швидше догоріли.

Стояв якось хвилину, ніби вагався, зрештою мовив:

– Здрастуйте в хату!
– Ой ма! – злякано вигукнула старенька і хутко повернула до нього зморщене обличчя – Як ви мене злякали.
– Звиняйте, можна зайти?
– Та заходьте, заходьте.
– Не бійтеся, бабусю. Лихого я вам не приніс.
– Злякалася, бо на цім хуторі я живу сама. Хіба що ось , – кинула погляд на kota, який терся об її ноги, – зі своїм чотирилапим Мурчиком. І більше нікого. Буває, інколи заходять грибники, ягідники води напитися. А вас яким вітром сюди прибило?

Архип почав розповідати свою житейську історію, яку тут же вигадав. Вона йому так сподобалась, що аж сам у неї повірив. Жив, мовляв, у приймах в однієї жінки. Вона ще мала пристаркувату незаміжню дочку. Жили не рік не два. Все так гарно було. Та ось дружина занедужала, провалялася в ліжку кілька місяців і померла. Поховали, відсвітили дев'ятини і сороковини. І тут з'ясувалося: удвох з падчерицею їм у хаті зробилося затісно. Отак і пішов по білому світу.

Старенька одразу повірила, на зморшкувату щоку викотилася сльоза. Витерла її і почала розповідати:

– Колись тут, серед лісу, був хутірець. Називався Червоний Плугатар. Жило в ньому хазяїнів з сорок. Неподалік лісу, болото – ми там торф добували. Паливо замовляв спиртозавод. А тепер того заводу і в помині немає. Порізали на металолом. Одні люди вимерли, інші розїхалися по великих селах. А ми оце з Мотькою Гуляй тут залишилися. А це на Пречисту і Мотька вмерла. Тепер одна я на хуторі. Та ще, правда, коза у хліві стоїть. Отак і живемо. Мотьчина хата по той бік сараю. Займай і живи, чоловіче добрий. На ту хату ніхто око не кладе – в неї не було роду. Воно й мені якось охотніше буде.

– А чи, бабусю, не могли б ви мене погодувати? Я б вам чимсь допоміг. Може, дров би нарубав.

– А воно чого ж, можна й нарубати. Попиляні колоди є в мене, там у хліві лежать.

Старенька дістала шматок сала, огірків, помідорів.

- Молоко від кози питимете?
- Та я такий чоловік, бабусю, що все питиму.
- От і гарно. А то трапляються такі, що гидують.

Ось так на хуторі поселився ще один мешканець. Баба Ганна навчила Архипа як заробляти гроші.

– Ось тут, у лісі, одразу за річечкою, дуже багато грибів розвелось. І лисички, і сирожки, і опеньки, навіть білі гриби ростуть. Назбираєш, чоловіче, а тоді на грибоварню. Це в сусідньому селі, кілометрів три од нас буде. Там одразу й гроші виплачують.

Так і зробив Архип. Зранку збирав гриби, після обіду носив на грибоварню. За виручені кошти купував у продовольчому магазині хліб та олію. Вдома смажив гриби, з шипшини варив компот. Отак і харчувався. Грибів було так багато, що й на зиму насушив. Днями зробив для себе маленьке відкриття – у річці водилося чималенько риби. У господарстві підсака була, певне, покійна рибкою балувалася. Архип ловив рибу, варив юшку, інколи й бабу Ганну пригощав, а вона його – козячим молоком.

Свіже повітря, висококалорійні харчі, тиша і спокій – позитивно впливали на Архипа. Дивись, через місяць і відійшов, піддужчав, набрався сил. А щоб його ніхто не впізнав, відпустив вуса й бороду. Настала зима, насипало чималенько снігу. Відтак Архип став один раз на тиждень ходити до села по продукти та цигарки. А то весь час перебував на хуторі – відкидав сніг, рубав бабі Ганні дрова. Та й собі заготовляв у лісі хмиз. Словом, без діла не сидів. Жити б і жити Архипу, та над ним почали згущатися хмари. Першою забила тривогу листоноша. Один раз на місяць доставляла пенсію бабі Ганні. Вона і розповіла сільському голові, мовляв, на хуторі Червоний Плугатар об'явився якийсь дивний чоловік. Пенсіонер – не пенсіонер, та вже в літах. Сільський голова також зацікавився: у них останнім часом не прописувався. Одного разу запряг буланого і поїхав на хутір. Підозрілого поселенця вдома не застав – той саме пішов у село по харчі. Баба Ганна переповіла голові ту історію, яку свого часу розповів Архип. Повернувшись додому, сільський голова зателефонував начальнику районного відділення міліції. Підполковник не приховував радощів і просив описати портрет.

– А може, це той, що восени таксиста вбив? – радо вигукнув підполковник Карнаухов. – Ми його вже півроку розшукуємо.

– Наступного дня рано-вранці правоохоронці поїхали до хутора і пов'язали Архипа, коли той тільки-но прокинувся. Відпиратися не став – у нього не було ніяких документів, навіть паспорта. Згодом судили. Дали строк.

IX

За кілька місяців до звільнення трапилася на очі газета з шлюбними оголошеннями. Одна жіночка з села Плиски Черняхівської області бажала познайомитися з неодруженим чоловіком. Архип написав листа, висповідався, немов перед священиком. За кілька днів перед звільненням прийшла відповідь: «Приїжджай, я тебе чекаю».

Ерофеев дістався Плисок під вечір. Розшукав оселю Одарки Зайченко. Тільки-но взявся за клямку сінешніх дверей, як бачить: з хліва з повним відром виходить ставна, повновида, круглолиця жінка. Може, на два-три роки молодша за нього.

– Добрий вечір! – чемно мовив. – Приїхав за шлюбним оголошенням.

Жінка уважним поглядом окинула його поставу, знічено усміхнулася:

– Ви дуже вчасно зайшли. Я тільки оце корову видоїла. Ходімте до хати, парним молоком пригощу. Ви з дороги, певне, проголодалися?

– Я, Одарю, не великий цабе, називай мене на «ти». А стосовно того, що проголодався, ти й справді права. Уже два дні і сухарика в роті не було.

Під парканом висів умивальник. Архип роздягнувся до пояса, вмився холодною водою, витер мокре кістляве тіло. Відчув: немов поздоровів.

– Спасибі тобі, хазяєчко, – тільки й мовив. – Як на світ народився.

Кіт, що раптом з'явився на подвір'ї, довірливо тернувся об ноги Архипа, трубочкою підняв хвоста, вигнув спину і замурчав:

– Ти, бач, який домашній, – усміхнувся Архип.

Одарка витягла з печі чавунчик розміллого борщу, насипала в череп'яну миску, з хижі принесла малосольний огірочок. З буфета дістала карафку з червоною настоякою:

– Це домашня, на вишневих ягодах.

– У горілочку, Одарю, я особливо не вкидаюся, – але за нашу зустріч чарочку вип'ю. Давай же я і тобі наллю.

– Мені половинку, – підсунула чарчину.

Поцокалися, випили. Архип з апетитом почав хрумтіти малосольним огірочком, що пахнув сонцем і літом. Після того, як пообідали, Архип розповів про своє життя. Одарка уважно слухала, потім повідала про своє. Був у неї чоловік – працював сторожем у сільгоспкооперативі. Щось там поцупив, до карцера потрапив. А він був слабкий на легені. І строку не відбув, повернувся додому й помер. Двоє синів у неї. Обидва повиростали, повиїжджали з села, мають свої сім'ї. Тільки улітку приїздить, онуків привозять. Тоді двір, немов оживає, сповнюється дитячим гомоном. І весніє на серці в Одарки. Та на осінь знову повертаються до міста, йдуть до школи і двір затихає до наступного літа. Пробіжить по ньому хіба що кіт, та кури копирсаються. Вона ж одна, як сирота. Особливо тяжко взимку. Як завіє віх телиця, сидить одна-однісінька в хаті, то ще телевізор було дивиться, а це зіпсувався,

спробуй того майстра з району докликатися. Потім Одарка коротенько розповіла про своє домашнє господарство і чим вона займається. Крім курей, утримує поросю, корову. Є свіженьке молочко, і сметанка, і варенички з сиром, на городі чорнозем товщиною метрів у два. Земля така, що не кинь, а вона родить. Садить чималенько огірків, вирощує, а тоді у дві кошовки і – на поїзд. Добре, що неподалік станція. Архип все уважно слухав і піддакував.

– Здоров'я уже в мене не те, але допомагатиму, – резюмував Архип, посмикуючи віками. – Щось так наче ноги набрякають, тіло інколи свербить.

– Місяць-два поживеш серед природи, походиш босими ногами по сивому від роси споришу і, слово честі, одразу поздоровішаєш, – Одарка почала заспокоювати. – Ой, та я ж забула. Давай я тобі молочка холодненького наллю. З погребка. Сьогодні вранці Лиску доїла.

– Налила повну квартиру, подала Архипу. Сьорбнув раз, вдруге. Потім як приклався – не зчувся, коли й випив.

– Молочко, хазяєчко, у тебе дуже смачне, жирне таке, лугом пахне.

– На лузі й пасуть зараз.

І почав господарювати Архип. Перекрили хату, поставили новий паркан, викопали погріб. Зібрали картоплю на городі, розсортирували, опустили в яму. Допомагав в усіх роботах. А болячки з часом і справді невідь куди й повтікали. Восени купили новенького телевізора. Правда, невеличкий, але кольоровий. Увімкнули, зображення таке чітке. Саме співали, та так гарно. Довгими зимовими вечорами Архип та Одарка дивилися той телевізор.

Снігу кидало чималенько й чоловік брав дерев'яну лопату, прочищав стежину до погрібника, хліва. Допомагав поратися: тягав воду з колодязя, напував корову, смикав сіно з стіжка, вичищав гній, ходив до магазину за продуктами. Такий помічник навіть не снівся Одарці.

Та ось настала весна. До села закупівельники привезли насіння огірків голландської селекції «Караоке», «Аякс», «Сатіна». Тисяча насінин коштували від ста до двохсот гривень. Одарка особливо торгуватись не стала. Прикинула, це можна п'ять соток засіяти. Водночас придбала й шпалерні сітки. Люди казали, на шпалерах гарні огірки родять.

Вийшло так, як і планувала. Огірки вродили нівроку. Та й ціни на базарі встановились непогані – корнішони йшли по п'ять гривень за кілограм. На вихідні Одарка з Архипом збиралися поїхати до Києва – найкраще торгувати в Дарниці. Там іде все. Навіть великі огірки, які консервні заводи закуповують у селах по гривні, в Дарниці йшли по три. А «переростки», на які закупівельними дивитися не хочуть, також можна збути.

Перед суботою вибрали огірки, розфасували. До одного кошика клали найменші, до іншого – середні, до третього – найбільші. Під вечір так знеслилися, що по плантації лазали навпочіпки.

Наступного ранку до Ніфара дісталися рейсовим автобусом, потім пересіли на електричку. Добре, що хоч встигли. Тільки забігли, примостили кошики, а двері вже зачинилися.

... Ринок зустрів їх велелюддям. Торговельників чималенько наїхало, та покупців, здається, ще більше. Одарка усміхнулася – буде гарний виторг. Поки устатковувалися, біля них вилаштувалася черга. Огірки і справді були славні. «Учора увечері з дідом нарвали», – хвалилася. Першою в черзі стояла рожевошока, повновида молодиця, запнута хустиною в квіточки.

– Вибачте, звернулася до неї Одарка, – поступіться місцем чоловіку, я забобонна.

– Та ради Бога, – усміхнулася жінка і повернулася до дядька, який був у солом'яному капелюсі і сорочці-вишиванці.

Чотири кошики розмели мигом. Раптом підходить якийсь п'яний парубійко. Одарка зважила останні три кілограми.

– З вас десять гривень, – мовила.

Молодик усміхнувся у свої прокурені зуби, пихнув цигаркою:

– Розплатимось завтра, не переживайте, мамаша. За мною не заржавіє.

– Гроші, гад, давай гроші! – вигукнув Архип і пустився за злодієм.

Молодик, вправно, орудуючи ліктями, кинувся втікати. Архип побіг наздоганяти. Та той виявився спритнішим. Архип відчув: ось-ось втече. Тоді, не довго думаючи, вихопив ніж і вдарив у бік. Злодій так і впав на асфальт, огірки розлетілися в усі боки. Поряд проходив наряд міліції. Архипа одразу й пов'язали. Він змирився зі своєю долею, просив одне: «Дозвольте я жінці розповім про свою пригоду, аби вона за мною не переживала». Не пустили. Одарка чекала-чекала. Немає Архипа. Потім долинули чутки, буцім якийсь харцизяка молодого чоловіка прирізав. Дійшла думки: певне, Архип. Обличчя нараз вкрилося осмutoю, дістала носову хустину і витерла сльози, що з'явилися на її добрих сірих очах.

Єрофеева судили, дали строк п'ять років. Покарання відбував в уже знайомій йому Черняхівській буцегарні.

Х

Минув місяць. Архип трохи оговтався, прийшов до тями. Вибрав вільну хвилину і написав Одарці листа. Подякував за все те хороше, що вона для нього зробила, великодушно вибачився. Наприкінці листа поцікавився: чи чекатиме вона його ці п'ять років, чи потім прийме такого непутьового? Опустив листа до поштової скриньки і запасся терпінням. Минув тиждень, другий. Ось і третій ластівкою змигнув за вікном. А від Одарі немає жодної звісточки – ні хорошої, ні поганої. Через два

місяці знову написав, але відповіді так і не отримав. Заспокоївся лише, як після третього запала глибока мовчанка. Відтак вирішив більше не турбувати. Подумав: певне, за цей час вона знайшла собі путнього чоловіка, а може, пішов огірковий бізнес, нараз стала людиною і знатися з ним не бажала.

Та все ж, відмотавши строк, Архип вирішив поїхати до своєї Одарі. І тут відкрилася непередбачувана картина. З трьох листів жінка отримала лише останній. Листоноша Лаврентій Швондя, котрий свого часу сватався до Одарі і отримав гарбуза, використав їх у нужнику для власних потреб. Такого глуму Архип, звичайно, знести не зміг. Він тричі пирнув листоношу ножом у бік і одразу накивав п'ятами. Проте міліція його невдовзі заарештувала, судили і дали новий строк. Коли Архип закінчував його мотати, познайомився з «новобранцем» Данилом Чемодуровим з села Ониськівці, що містилося під містечком Ніфар. Село – велике, мешкало в ньому майже десять тисяч жителів. Повз нього пролягала залізнична лінія. Вдень і вночі йдуть поїзди на Санкт-Петербург і Одесу, Сімферополь і Черняхівськ. Останнім часом в селі з'явилася промисловість – вступив в експлуатацію завод з виробництва скла. Аналогів йому не було в Україні. Коли прибув сюди, з'ясувалося, пісок для виготовлення скла доставляють з Осняків. «Гм... Дивно, – усміхнувся про себе Єрофеев. – Та я ж працював у тих Осняках, добував кварцовий пісок у кар'єрах. І ось тепер завод». У відділі кадрів вислухали його сповідь і як не дивно – прийняли. Певне, на новоствореному заводі було скрутно з кадрами. Архип не знав, той завод спочатку інвестор намічав спорудити в Осняках, але там дороги – одні баюри. Та скло поки довезеш, один порошок залишиться. Інша справа – Ониськівці. Тут і реконструйована автострада «Київ-Москва» і залізниця неподалік. Можна й автомашинами доставити і вагонами.

Влаштувавшись на заводі, Архип Єрофеев отримав місце у двоповерховому гуртожитку. Кращого прихистку годі й шукати. Харчувався у селищній їдальні. Правда, було дорогоувато, але заробітки у нього виходили непогані. Потім вирішив вечеряти вдома: придбав на ринку сала, купував молоко, або готував чай. Все так гарно розпочиналося. І не знав, не відав, що біда ходить поряд, вона зовсім недалечко.

В обласному центрі діяло злочинне угруповання. Обкрадали офіси обласних організацій, промислові і продовольчі магазини, чистили сейфи бізнесменів, квартири громадян. Проникнувши до осель, не розминалися ні з чим, викрадали коштовності, гроші. Якщо під руки бандитів потрапляли охоронці, в зуби не дивилися – били і зв'язували. Нападали навіть на вулицях. Серед білого дня на безлюдній вулиці пограбували приватного підприємця – жінка у валізі несла велику суму, планувала здійснити закупівлю товару.

Грабіжники зарані вишукували об'єкти, деякий час тримали їх на контролі, вивчали обстановку, а потім здійснювали раптовий напад – зламували замки, проникали до приміщень. Угруповання створив сорокарічний чоловік, порядний сім'янин. Працював громадським тренером з кікбоксингу. У заступники підшукав вірного однодумця. Удвох і визначали кримінальну структуру.

Виконавців підбирали з числа своїх знайомих – колишні військовослужбовці, спортсмени, а то й просто безробітні. Одні приводили своїх дітей, інші – племінників. Не розминалися ні з чим. Один з бандитів «повів» дружків навіть на магазин, в якому працювала його дружина. Всі мали абсолютно чисті репутації – ніхто з них не перебував на лаві підсудних.

Після закінчення робочої зміни Архип Єрофеев прошував вулицями селища. Стояла нестерпна спека. На дерев'яній лавочці під розлогим кленом сидів роздягнений до пояса чоловік. На горішній частині правого передпліччя виднілася родинна пляма, руки по лікті були в татуваннях. Через усю спину гострим мечем шугала блискавка з черепом. Уже з першого погляду незнайомиць видався дещо підозрілим і не сподобався Єрофееву. «Стопроцентний зек, – подумав Архип, – і має не одну «ходку». Проте намагався не видавати свою неприязнь, бо й сам був не з кращих.

– Молодий чоловіче, – незнайомиць звернувся до Архипа. – Бачу, ви курящий. У мене і цигарки є, а ось вогнику немає, дозвольте прикурити.

Єрофеева цікавило одне: що ж буде далі? Зачувши дріб'язкове прохання, полегшено зітхнув:

– Це можна. Я навіть вам подарую коробку сірників. Сьогодні мені в магазині на здачу дали.

– Буду дуже вдячний, незнайомиць посунувся, сідайте, мовляв, закури цигарку, випустив кільця синього диму: – Ох, і спека пече. Схоже, після дощів літо знову повернулося. Між іншим, – пильно подивився в обличчя Архипа, – у мене холодне пиво є.

– Не відмовлюся, – Єрофеев взяв пляшку.

Коли почав пити, зрозумів: з ним заграють. Пиво було тепле, проте Архип випив його охоче.

– Я приїхав до сестри у гості, – випускаючи сиві кужелі диму, продовжував незнайомиць, – вдома її не виявилось. Раз подзвонив, вдруге. Ніхто не відповідає. Дивно ... Нехай вона на роботі, так син же повинен бути вдома. Чи, може, поїхав до табору відпочинку? Аби про мене нічого поганого не подумали, ви не змогли б подзвонити он в ті двері?

– Архип Єрофеев підійшов до дверей і натиснув кнопку. У відповідь – мовчанка.

– Це, певне, таки на роботі, – зітхнув незнайомиць. – Доведеться зачекати. Дякую вам. Великодушно звиняйте.

– Та немає за що, – мовив у відповідь Архип і пішов до свого гуртожитку.

Звідки було знати Єрофееву, щойно він мав справу з керівником злочинного угруповання. На цій крадіжці вони й спіймалися. За словесним портретом знайшли й навідника – Архипа Єрофеева. Як уже той не віднікувався на суді – йому також вліпили строк.

ХІ

Минули роки ув'язнення. Архип Єрофеев знову опинився на волі. З тюряги вийшов з приятелем Романом, з яким відбував строк.

– Слухай, братан, тобі все одно нікуди їхати. Гайда до мене. Поживеш кілька днів, подихаєш свіжим повітрям, трохи підхарчуєшся. Дивись, може, й молодицю в селі підшукаємо, назавжди залишишся. Село у нас гарне, люди привітні. Сюди я, звісно, по дурості потрапив.

Архип пригадав: довгими зимовими вечорами Роман багато розповідав про свою Волосинівку, мальовниче село з дендрологічним парком і безліччю ставків, на яких плавають сніжно-білі лебеді. Село відоме з давніх часів. Колись у ньому діяла суконна мануфактура – виготовляли сукно для царської армії. Одних майстрових людей та учнів працювало близько тисячі. Було тринадцять дерев'яних майстерень, діяли фарбувальні, варильні цехи. Та з часом виробництво занепало, цехи зістарилися, розвалилися. А нині подвір'я геть чисто заросло бур'яном. Проте на околиці села, на степовій рівнині, пересіченій ярами і балками, зеленів і радував око дендрологічний парк, заснований власником мануфактури генералом Гірвіцом. Серед парку височів білий маєток. І зараз заповідник вважався визначною пам'яткою садово-паркового мистецтва.

Архип прислухався до порад свого братана. Село і справді йому сподобалося. Гостював у ньому більше тижня. А коли збирався виїжджати, до Романа прийшла сусідка Тетяна Молочай і попросила допомогти оббити хату оргалітом. Роман у свою чергу попросив Архипа допомогти. Той охоче погодився. І робота закипіла. Хату облаштували протягом тижня. Коли роботу було закінчено, господиня поставила могорич, розрахувалася. Роман подякував і пішов, а Єрофеев взявся ще пофарбувати й стіни. На це також пішов тиждень. Спочатку оргаліт прооліфив, потім пофарбував двічі. Тетяна, було, вийде на вулицю, стане та й замилується: хата, немов лялечка.

– Спасибі тобі, хазяєчко, за теплий прийом, – мовив на прощання.

– Я оце наче на курорті побував. – Спасибі за смачні сніданки, за парне молочко. Воно мене на ноги поставило.

– Та пийте на здоров'я! – розчулилася жінка. – Я вам і на дорогу наллю. Ми продаємо його за безцінь. Ще торік у ціні було – платили по дві гривні за літр, а зараз гривню вісімдесят тикнуть, та й ту місяцями

ждемо. Дехто з наших сельчан молоко на сир перероблює і на базар возить – так вигідніше. Кілограм йде по двадцять дві гривні, а бойовитіші й двадцять чотири правлять. У селі чимало хазяїнів і корів позбулися. Особливо одній такій, як я, вдові, дуже важко.

– Так, хазяєчко, тобі б господаря сюди, ой, як потрібно. Уже і зима наближається, готуватися потрібно.

– А треба, – охоче погоджується Тетяна. – Бачите, яка з моїм хазяїном рахуба трапилася. Тільки вибудувалися, жити б і жити. Так на грип захворів і помер. Кажуть, якийсь каліфорнійський був, коли зробили розтин, після пневмонії, легені геть чисто згоріли. Ви, кажете, хазяїна. А де ж його взяти? Хороший господар на дорозі не валяється. Якщо і є в селі самотні чоловіки, то п'яниці або ледарі.

– А хочеш, Тетяно, я буду в тебе за господаря? – зрештою одважився Архип.

– Ви сурйозно чи шуткуєте?

– А чому б мені, Тетяно, шуткувати. Вік уже не такий. Та й намікався я по білому світу, горя спізнав. Хотілося б другу половину життя прожити по людськи.

– Щось буцім ворухнулося в душі і він зовсім інакше подивився на Тетяну: кирпатий ніс, світло-русяве до плечей волосся, блакитні очі, на обох щоках ягідками калини притулилися родимки. Ці риси набрали ніжного відтінку, особливої зваби. Як він раніше їх не помічав. Тетяна також мовчки дивилася на нього, зрештою, опустила голову на руку та як заплаче.

– Гаразд, гаразд, – Архип розгублено гладив по голові. – Не переймайся, будемо вважати я пошуткував.

– Тетяна заплакала вдруге та так болісно, що Архип уже не знав, що й робити. Він шкодував, що таке мовив. Зрештою, Тетяна перестала плакати, витерла мокре обличчя і стиха мовила:

– Залишайся.

– Архип Єрофеев уже з наступного дня почав хазяїнувати. Паркан полагодив, суху деревину на городі спиляв, а потім порубав на зиму, коли поділили сінокос, взявся корові на зиму заготовляти. А тоді дивиться, час вільний є, а роботи вдома такої немає. У дендрологічному парку саме посада звільнилася – пішов сторожувати. Глянув, і очі розбіглися – яких тут тільки дерев не було: ялиця сибірська, сосна Веймутова, кедр сибірський, туя, сосна чорна. Однієї ялини було п'ять видів. Йому, народженому в голих південних степах, таке зелене розмаїття було навдивовижу. Пішов до ставу, а там – сніжно-білі берези, могутні столітні дуби, мідностовбурні сосни, плакучі верби купають свої віти у прозорих хвилях ставу. Ходив годину, ходив дві, буцім аж стомився. Присів на дерев'яну лавку. Озирнувся. Довкруз скульптури міфічних героїв і богів. З поміж дерев виднілися красені альтанки, на широких водяних плесах плавали красені лебеді.

Повернувшись додому, Архип все розповідав і розповідав про зелене диво Тетяні. Вона тільки слухала і всміхалася. З того часу, як в Тетяні почав жити, вона також буцім переродилася, де тільки й ті сили в неї бралися. Вставала о четвертій ранку, доглядала худобу, готувала сніданок, потім йшла на тваринницьку ферму. А під час вихідних, хоч і траплялися вони рідко, вчила Архипа водити автівку. Так минув рік подружнього життя. Згодом непомітно пролетів другий і третій розпочався.

Одного недільного дня, а це було на трійцю, Тетяня запропонувала поїхати до Глибокого Яру на озеро. Там, мовляв, рибка водиться. Відпочинемо по справжньому: покупаємося, позасмагаємо, пообідаємо. Архип вів машину. На той час він уже відмінно оволодів секретами водіння, мав права.

– Ти в мене справжній професіонал, – захоплювалася Тетяня. – Таке враження, наче все життя її водиш.

– Архип зупинив автівку над високим урвищем. Звідси, узвишся, відкривалася мальовнича панорама: озеро в обрамленні зеленого очерету, далі розкинувся зелений луг. На ньому пастухи пасли худобу. Архип Єрофеев заглушив двигун, важіль перемикання передачі поставив на першу швидкість. Наловили риби, замотали в кропиву, поклали до плетеного кошика – вирішили смажити вдома. Згодом Тетяня запропонувала переобідати. На соковитій зеленій траві, пропахлій вітром і водою, розіслала килимок, дістала хліб, сало, варені яйця, плавлений сир домашнього приготування. Сир кожного разу вдавався у Тетяні і був такий смачний, що непосвячена у його приготування людина, ніколи б не подумала, що він зварений вдома у звичайному молоці.

– Ледеь не забула! – вигукнула Тетяня. – Я ж з дому взяла ковбаску. У машині залишилася. Ти поки все поріж, а я до машини збігаю.

– Архип взяв ніж і тоненькими шматочками почав різати сир. Раптом від машини пролунав розпачливий голос. Тетяня кричала не своїм голосом:

– Архипе, допоможи! Машина котиться в озеро.

Єрофеев різко підвів голову, автівка повільно, але вперто сунулась з кручі прямо у рівчак. Тетяня стояла спереду, обіпершись руками і що було сили намагалася стримати. Архип кинув ніж і кулею шмигнув на поміч. Ось він уже був поруч Тетяні, схопився за бампер та кляту автівку зупинити не зміг. Встиг тільки крикнути:

– Таню, втікай!

Дружина втекти не встигла. Автівка, так буцім хтось її позаду підштовхував, сповзла з кручі, впала на бідолашну. Архип тільки відчув, як поряд щось тріснуло, певне, зламала хребет. Він так розгубився, що не придумав що й робити. Бігав туди-сюди, намагався підняти її, але

сам вдіяти нічого не міг. Згодом пішов до села, розповів про трагедію. Прибув трактор, прийшли люди, допомогли витягти автівку. Під нею лежало бездиханне тіло Тетяни. Архип спочатку думав, не переживе втрату коханої людини – тільки по справжньому почав жити. Після цього відчув: життя для нього втратило сенс. Пішов до хліва, збирався повіситися. Уже було й петлю на шию накинув. Здійснити чорний задум не вдалося – чисто випадково нагодився дід Кузьма. Він і не дозволив Єрофееву вчинити над собою самосуд.

Свекруха Тетяни – баба Домаха кричала найбільше: «І де він на її голову той харцизяка взявся! Я так не хотіла, аби вони сходилися, як відчувала: має трапитися щось лихе. Люди, не вірте, що машина сама скотилася. То все він так підстроїв. Він її ніскілечки не жалів, сварив її, примушував все робити, сам же нічого не допомагав. Тільки й того, що сторожував. І на роботі було спить, і вдома спить. Коли не прийду, а він у ліжку валяється. Вранці прийду, спить, в обід прийду – спить, увечері – також спить. Тільки й роботи було, що як сонце припече, то розкладачку в тінь перетягти.

Архип вважав: вона і запроторила його до в'язниці. І хоч строк дали невеликий – два роки – відбувати покарання все ж таки довелося.

XII

Коли Єрофеев вийшов на волю, заготівля кольорових і чорних металів саме була в розпалі. Безхатченки, аби заробити на пляшку оковитої, до чого тільки не вдавалися: зривали люки, у ліфтах знімали все, що мало пряме відношення до металу, на безлюдних полях зривали лінії електропередач, десятки, а може, й сотні разів прочісували зарослі кропивою пустирі, визбираючи розкиданий металобрухт. Архип також ходив днями, у пошуках, а під вечір приносив на заготівельний пункт, отримував гроші, брав пляшку червоного вина, якого він називав «чорнило», прошкував до їдальні. Там замовляв миску ріденького супу з горохом або з макаронами, салат з капусти, оладки з чаєм. Смачно повечерявши, виходив на подвір'я, влаштовувався на дерев'яній лаві, закурював цигарку, зрештою, підходив тролейбус за першим номером, Архип застрибував до напівпорожнього салону і їхав до залізничного вокзалу. Тут, у залі чекання, на ночівлю обирав лаву в подальшому кутку. Підмощував під голову кулак і сном праведника спав до самісінького ранку. Інколи посеред ночі ганяла міліція, тоді Архип невдоволено бурчав, спросоння чухав потилицю і йшов до автовокзалу, добре, що він із залізничним містився поряд.

Цей день напрочуд виявився вдалий. Єрофеев стільки назбирав металу, що ледь дотягнув на приймальний пункт. Та тут на нього чекала прикра несподіванка – приймальник розрахувався і виїхав до іншого міста. Неподалік пункту стояло кілька, таких же як і Архип,

безхатченків. Вони курили цигарки, щось жваво обговорювали, жестикулювали і матюкалися. Коли Єрофеев дізнався в чому суть, справи, також обурився. У цей час саме нагодився господар – приїхав блакитною «дев'яткою». Він був середнього зросту, на продовгастому обличчі чітко виокремлювалися чорні брови, карі очі, на вузьке чоло спадало пряме русяве волосся. В обох вухах виднілися золоті сережки – було дещо незвичайно і оригінально. Певне, за це господар і сподобався Єрофееву.

– Не переймайтеся, – мовив спокійно і виважено. – Ви сьогодні трудилися не даремно – металобрухт прийму я.

– Ми вам будемо вдячні, – радо озвався Архип.

– Усі розійшлися, Єрофеев чомусь залишився. Слово за словом і вони розговорилися. Коли господар, а звати його було Максим Ходаківський, дізнався, що Єрофеев не те, що постійної роботи немає, а навіть житла, Ходаківський одразу не вагаючись, запропонував йому місце приймального.

– Поки тепло, житимете в гаражі, – пояснив. – Тут у мене тапчан є, електроплитка, можна і чай скип'ятити. Вбиральня, правда, на вулиці.

– Єрофеев охоче погодився. З часом заготівельну справу він так розкрутив, що йому кожного дня понесли металобрухт мало не тоннами. Максим Ходаківський не приховував задоволення – про такий прибуток йому доводилося лише мріяти. Однак це не подобалося конкурентам. Вони не раз з неповагою окидали постать Архипа, мовляв, хто за один і звідки він взявся? Цього дня Єрофеев помітив, господар чимсь занепокоєний – був нервовий і розгублений. На питання відповідати відмовився, зрештою, дістав коробку цигарок, одну з них подав Архипу.

– Розумієте, Никодимовичу, – затягнувшись цигаркою, мовив Ходаківський, – учора ввечері мені зателефонував невідомий і зажадав: якщо я хочу жити, повинен покласти на бочку десять тисяч баксів.

– Ви не впізнали голос?

– У тому то й справа, що ні. Голос такий невідомий з нотками металу. А сьогодні вранці, – продовжував Максим, – знову зателефонував все той же «металевий» голос і наказав: якщо, мовляв, я робитиму дурниці, себто заявлю в міліцію, все може для мене закінчитися дуже погано.

– Зрозуміло, – Єрофеев знову затягнувся, – так-так ... Що ж він може зробити? – повільно випускаючи дим, розважливо мовив: – Може у вашу машину закласти вибуховий пристрій. О, ідея! А давайте оглянемо автівку.

Максим Ходаківський нараз також похжавився: як він до цього не догадався? Спочатку оглянули салон. Нічого підозрілого не виявили. Здається, все було в порядку. Та ось помітили: до глушника прикріплено вибуховий пристрій.

– Бачите, он два проводки, – Архип доторкнувся пальцем, – пристрій радіокерований. Так що він не жартував.

Пристрій дослідили спеціалісти з вибухово-технічної служби експертно-криміналістичного центру УМВС. У ній містилося понад 250 грамів чистого тротилу. Його було досить, щоб автомашину разом з пасажирами, рознести на найдрібніші шматочки. Радіокерований пристрій підривник використав зі звичайної дитячої радіокерованої машинки. На думку фахівців, він також міг спрацювати дїездатно.

– Попри настїйливі погрози, Максим Ходаківський все ж звернувся із заявою до віддїлення по боротьбі з організованою злочинністю. Було вирішено: «викуп» передати і шантажистів взяти на місці. Підключили сили управління карного розшуку УМВС та УБОЗ. Вони й влаштували засїдку. Минув час і в полі зору оперативників з'явився високого зросту у камуфляжному костюмі чоловік. Кїлька хвилин довелося витратити оперативникам, аби скрутити зловмисника. Максим не приховував подиву: затриманим виявився давній клієнт Максима – Григорій Сирокваша, який часто допомагав йому у справах.

– Господар був невимовно вдячний Архипу Єрофєєву – навіть підвищив зарплату. Пообіцяв у гаражі збудувати грубку – Архип мав тут і зимувати. До того ж захворів сторож, звільнився. Отож Єрофєєв ще й взявся сторожувати кооперативні гаражі.

Здається, все йшло добре. Та одного разу увечерї гаража з'явилася краля – пухкі вуста, русяве до плеч волосся, зодягнена у футболку синього кольору з узорами у вигляді квітів, світло-зеленї шорти, синї синтетичні капці. У вухах виднілися маленькі сережки. Звідки міг знати Архип, що це дівчисько круто змінить його долю. Пронизливим поглядом окинула постать Єрофєєва, усміхнулася лише їй відомою таємничо-загадковою усмішкою, і мовила:

– Дядя, секс бажаєш?

Це було так несподївано, він не знав, що й сказати. Окинув поглядом: дівчина молода, наллята силою і здоров'ям, здавалося, до неї тїльки пальцем доторкнися, так сїк і бризне.

– Не відмовлюся, – поважно мовив Архип і додав: – Заходь до мене.

Дівчина шмигнула до гаража, Єрофєєв накинув замок. Примостилися на тапчанї. Архип давно не знав любовцїв з жїнками, а тому цей несподїваний вїзит розцїнював, як подарунок долї.

Коли піднімав штани, незнайомка також хутко підвелася з тапчана. Допила «чорнило», яким напередодні пригостив її Архип, і мовила:

– Дядя, а тепер, аби я мовчала, давай сто баксїв!

– Єрофєєв заперечив:

– Ми так не домовлялися.

– Дядя, давай сто баксїв, – наполягала на своєму. – Якщо не даси, он дядї міліціонеровї розкажу.

Архип озирнувся, до гаража, дійсно, під'їхала чорна «Волга». З неї чинно вийшов міліціонер у формі полковника.

– Ох, ти жадоба! – вигукнула зухвала незнайомка. – Сто баксів жалієш. Тоді носи мій СНІД на здоров'я. Я тебе ним безплатно нагородила.

Єрофеев скипів: бреше, чи правду каже? Як би не було, він не стримався і дав ляпаса.

– Рятуйте! Гвалтують! – дівчина вибігла на подвір'я і, розмахуючи мініатюрними білими трусиками, несамовито почала кричати.

Полковник підійшов ближче:

– Що тут у вас відбувається?

Окинувши коротким професійним поглядом дві постаті – Єрофеев стояв з опущеними штанами, дівчина розмахувала трусиками – полковнику все стало ясно і без слів.

– Архипе Никодимовичу, – полковник звернувся до Єрофеева, – я змушений вас затримати.

– Так Архип знову опинився у в'язниці.

XIII

Коли відбув строк і вийшов на волю, відчув: сили вже не ті. Вони витекли по в'язницях та СІЗО, немов вода з водогінної системи. Жінок не шукав, ні з ким зв'язуватися не бажав. Жити було ніде. Їхати також було нікуди. Ніде й ніхто його не чекав. Поплентався на залізничний вокзал. Примостився в куточку, аби менти не помітили і не витурили на подвір'я. Сів, заплющив очі. Ніло і боліло все тіло. А найбільше дошкуляв голод. З самого ранку у нього й рiски в роті не було. Так минуло з півгодини. Та ось доля повернулася до нього обличчям. До зали чекання зайшли два безхатченки – обидва середнього зросту, зарослі, в заяложеному одязі, аж блищав, з старими обшмугльганими поліетиленовими пакетами чорного кольору. Забачивши Архипа, один делікатно запитав:

– Біля вас можна примоститися?

– Та в кого ти питаєш? – обурився той, що був з чорною бородою, в яку встигли вкратитися срібні волосинки. – Сідай, та й усе.

– Сідайте, хлопці, – миролюбно мовив Архип. – Я такий, як і ви.

За хвилину вони познайомилися. Один назвався Сашею, другий – Георгієм. Архип також представився, коротенько розповів про своє життя. Безхатченки уважно слухали, з розумінням кивали головами, співчували. Їм нараз зробилося шкода нещасного чоловіка. А коли дізналися, що він увесь день нічого не їв, хутенько дістали з пакетів черству хлібину, кільце ліверної ковбаси, в'язочку цибулі і пляшку дешевого вина.

– Та ми також, як перекусили вранці, то вдень нічого не їли.

Саша по братськи розлив вино, Георгій руками наламавав хліба, ковбаси. Цокнулися, випили по чарці, закусили. Потім ще випили і знову закусили тим, що Бог послав. Архип уже не знав як і дякувати.

– Спасибі, хлопці, я наче знову на світ народився, – мовив Архип.

– Не знаю як вам і дякувати.

– На здоров'я! – мовив Саша.

– Після вечері неквапом зав'язалася розмова. Саша розповів Архипові, що сам за фахом будівельник. Свого часу працював у будівельному тресті №2 виконробом. Пів Черняхівська забудував. Мав і родину – дружину і доньку. Та дружина почала зраджувати, він з горя запив. Розлучилися, квартиру поділили. Згодом продав свою однокімнатну і пропив. Ось так і став безхатченком.

– А я сам військовий. Офіцер Радянської армії, – мовив Георгій. – Служив у Польщі, мешкав з дружиною у військовому містечку. Все так гарно було. Але також причастився до чарки. Командування довго не терпіло – вигнали. Повернувся додому, ще тоді Союз був. Приїхали на жінчину батьківщину, в Черняхівськ. Тулились у її батьків, у двокімнатній квартирі. Потім дітки пішли. Я влаштувався на камвольно-суконному комбінаті. Починав майстром, потім був заступником начальника цеху, згодом профспілковий комітет очолив. І, мабуть, це була моя помилка. Місце таке, що кожного дня перепадала чарка. Тому путівку дав в санаторій, тому в будинок відпочинку і кожний пляшечку під полою несе. Розпився далі нікуди. Спочатку терпіли, вмовляли, потім сварили, а зрештою, терпець урвався. Вигнали мітлою. Грошей не було, а випити хотілося. Почав виносити з дому речі, які в Польщі купили. Виникли сварки.

– І дружина не стерпіла, вигнала, напевно? – вставив своє слово Архип.

– Та ні, – Георгій плямкнув вустами. – Я сам пішов. Думав, навіщо тебе буду мучити.

– Сьогодні на залізничний вокзал з Георгієм ми потрапили чисто випадково, – мовив Саша. – Донедавна жили на горищах, у підвалах. Словом, де прийдеться. А завтра хитромудро усміхнувся, – переходимо в літні табори.

Архип не став уточнювати, що це за літні табори. Він скорше здогадався про що веде мову Саша. Після випитого тіло буцім розімліло і небавом вони заснули міцним сном.

– Уранці в привокзальному кафе випили чаю, з'їли по булочки і знову присіли на лаву.

– Значить, так, – розпорядився Георгій. – Ти, Архипе, у цьому ділі новачок, я зараз тобі дам інструктаж. Сьогодні – в нас повний робочий день. Працюємо на смітниках, оглядаємо міські контейнери на подвір'ях, урни на вулицях. Щоб ти знав: є смітники «бідні», а є «багаті».

– Конкретніше, – резюмував Архип. – Що значить «бідний» смітник, а що – «багатий».

– Сьогодні в нас п'ятниця, – продовжував Георгій. – Завтра, в суботу, студенти роз'їжджаються по домівках. Всі ті продукти, котрі тиждень тому їхні мами поклали до валіз, і вони їх не з'їли, викидають на смітник. Там навіть хлібину можна віднайти, добрячий шмат сала. Я сьогодні збирався піти саме туди. Після обіду їдемо на сміттєзвалище. До кінцевої зупинки добираємося маршрутом шостого тролейбуса. Зустріч призначаю на четверту дня. Прошу не запізнюватись.

– Слухаю, товаришу командир! – чітко козирнув Архип. – Одразу видно: людина у війську служила. А я в армії не був – все по тюрмах і таборах.

– Безхатченки на прощання потиснули один одному руки і розбрелися хто куди. Архипові належало обстежити Центральний ринок. Орієнтир взяв цілком вірний – пивний бар. Особливе пожвавлення тут проходило під обід. Чоловіки приходили з пляшками, чвертками, брали пиво, горілку розливали по кухлях. За їхніми словами виходив такий собі «йоршик». Небавом Архипові вдалося назбирати валізу порожніх пляшок. Вийшовши за ворота ринку, провів невеличкий експеримент – зняв з голови кашкет і поклав перед собою – просив милостиню. Через якихось дві години денце кашкета було вкрите монетами. Кілька сердобольних жінок кинули навіть по металевій гривні. Підвівся, згріб рукою гроші, поклав до кишені. На лотку купив пиріжок з картоплею і трохи підкріпився. З м'ясом не брав. Не раз чув: підприємливі торговці вбивають бродячих котів, середину пиріжків заповнюють м'ясом нещасних тварин. Рівно о четвертій безхатченки зустрілися на кінцевій зупинці. Саша з Георгієм одразу кинулися атакувати Архипа:

– Як твої успіхи?

Архип коротенько розповів, що назбирав валізу пляшок і нажебрачив двадцять гривень

– Для початку непогано, – підтримав Георгій. – Ми пляшки здаємо тільки тут, – кинув поглядом на приймальний пункт. – У місті пляшку проймають по десять копійок, тут – по п'ятнадцять.

– Потім всі кошти скинули до спільного казана. Вийшло близько сорока гривень. Неподалік у гастрономі придбали ліверної ковбаси, свіжих огірків. Хліба не брали – Георгій цілу паляницю відшукав у контейнері. Дві пляшки самогонки взяли на точці.

– Смердюча, правда, – завважив Саша, – певне, резину добавляє. Проте дешевше, ніж у магазині.

– А ми не отруємось? – поцікавився Архип.

– Та скільки не п'ємо, Бог милував, – додав Георгій.

Незабарі прибули до сміттєзвалища. Неподалік забачили гурт безхатченків. Ті вже пообідали і були веселі. Привіталися. Потім виклали їжу, розлили по паперових склянках самогонку.

– Я, хлопці, – мовив Архип, – вдячний долі, що зустрів вас на своєму шляху. Якби не ви, не знаю, що й робив. Після смачного обіду, Саша дістав чинарики – недопалки, закурили. Трохи відпочили, а потім взялися будувати оселю. Неподалік валялися дошки, їх поставили замість стовпів, у хід пішли картонні ящики. Потім все це нап'яли поліетиленовою плівкою. За ліжко – правив диван, який неподалік валявся, – можна було лягти впоперек. Оселя всім дуже сподобалась. Коли бризнув дощик, всі одразу до неї сховалися. Тугі краплі вдаряли по даху, проте за шию не капали. Було тепло і затишно.

– До перших заморозків житимемо тут, – розпорядився Георгій, – а там буде видно.

Минуло два тижні. Одного разу увечері Архип додому не з'явився. Хлопці занепокоїлися. Як не як, а вже звикли, жива людина. Куди б це він міг запропаститися? Висловлювали різні здогадки. Хоч би не дай Бог його ніхто не вбив. Траплялися випадки, коли в місті безхатченки не могли поділити сфери впливу, які закінчувалися для одних трагічно. Архип повернувся «додому» лише через місяць.

– О, повернувся таки! – радо вигукнув Георгій.

– Живий-здоровий? – додав Саша.

– Мене, хлопці, затримав міліцейський патруль і я потрапив до прийомника-розподільника. Документів не було. Тридцять днів встановлювали мою особу. Та я не шкодую. За цей час трохи порозкошував. Ліжко було, годували непогано, правда, без сто грамів, можна було де помитися. Словом, побував наче в санаторії. Отримав довідку про громадянство, – Архип дістав з кишені білий папірець. – Тепер протягом трьох місяців мене ніхто й пальцем не торкне.

На radoщах хлопці дістали пляшку і відсвяткували повернення Архипа. Та не минуло й місяця, як він знову не з'явився. Цього разу прямо на вулиці йому зробилося зле – схопив апендицит – його доставили в лікарню. За операцію платити було нічим. Та, на щастя, в палаті саме лікувався бізнесмен. Всі витрати на лікування Архипа повністю взяв на себе. Свій обід у лікарняній їдальні бізнесмен віддавав Архипові. Так що той кожного дня їв за двох. Мало того, ще й пригощав домашніми стравами, які кожного дня приносила дружина. За три місяці Архип поправився, посвіжив, зробився як молодий огірок.

Десь під осінь, тиняючись по ринку, Архип зробив для себе неприємне відкриття: сьогоднішній день для нього не фартовий. Пляшок назбирав мало, сів просити милостиню, кинули всього дві гривні, певне, приївся перехожим. Без нічого повертатися «додому» не хотілося. Архипові нічого не залишалося робити, як пригадати своє минуле. Він поцупив у якоїсь баби добренний шмат сала і кинувся втікати. Його впіймали, пов'язали, дали строк. Так він знову потрапив до каземату.

XIV

Сувора доля їх звела в тюремній камері, де вони відбували строк за скоєні злочини. Їх було п'ятеро – Филип Верещако, Василь Крюков, Ігор Кузнецов, Андрій Новоженюк і Архип Єрофеев.

Верещако зодягнений у червону футболку, шорти темно-синього кольору. За характером – боязкий і брехливий, легко входив у довіру. Аферист і шахрай. Маскувався то під митників, то під журналістів, то співробітників військкомату. «Позичав» у довірливих людей певні суми грошей під заставу «коштовностей». Насправді ж це була звичайнісінька біжутерія. Останнім часом жителям села представлявся як співробітник відділу соціального забезпечення. Ходив від хати до хати і пенсіонерам пропонував написати заяви на обмін грошей. Замість «старих» купюр вкладав акуратно нарізані чисті папірці, згори і знизу обклеєні новенькими банкнотами. Шахрая застукали на гарячому в одному з віддалених сіл області, коли він видавав старенькій пачку «нових» купюр. Судили. Дали два роки.

Крюков – білявий, з рудим фарбованим волоссям. За його словами посадили майже нізащо. Дуже обурений на ментів і на весь світ. Зодягнений в темно-синю футболку, джинси, гумові капці. З лівого боку над горішньою губою застиг невеликий шрам – в дитинстві припечатали.

– До опорного пункту мене викликав дільничний інспектор, – почав Василь Крюков. – Раз викликають, міркував я, потрібно йти. І я пішов. Спочатку дільничний показав мені фотокартки, поцікавився, чи знаю цих людей. Я сказав, не знаю нікого.

– А насправді знав? – поцікавився Верещако.

– Клянуся своєю мамою. – Крюков аж підстрибнув на місці. – Жодного не знав. Потім дільничний попрохав, аби якийсь папірець підписав. Не читаючи, я взяв та й підмахнув. У цей час до опорного пункту автомашиною підїхали ще двоє ментів, тільки у цивільному. Вони наказали проїхати до міського відділу міліції, мовляв, потрібно в'ясянити кілька питань. Як тільки завели до кабінету, почали розпитувати про іномарку якогось начальника. Виявляється, її напередодні викрали з двору коханки. Я бив себе в груди, клявся своєю мамою, що не те, що не викрадав ту клятву автівку, а навіть в очі не бачив. Мало того, що її викрали, так ще й розбили. Я знаю: є у нашому місті круті хлопці, які викрадають машини. Накатавшись вволю, кидають напризволяще там, куди їм потрібно дістатися. Та з ними я особисто незнайомий і красти ніколи не крав.

– М-да діла ... – сумно зітхнув Єрофеев і додав: – Тебе били менти?

– Атож. Спочатку наділи наручники, потім на арматурі підвісили на двох столах і давай молотити. Болі були нестерпні. Я несамовито кричав, благав не бити. Та все це було, немов до стіни. Щоб приглушити мій крик, на голову зодягли целофановий пакет. Якийсь час нудило.

Потім почало паморочитися. Коли припинили тортури, я написав розписку про невиїзд – відпустили.

– Скільки дали за машину?

– А ніскільки. За мобільний телефон своє одержав. В одного фраера побачив мобільний останньої моделі. Попрохав, аби дав зателефонувати коханій. Хлопець навідріз відмовився. Я приставив ніж до горла. Злякався, віддав. М-да, а то ще у нашому містечку колишній мент автівкою на смерть збив учителя історії та географії Валеру Білима. Такий прекрасний чоловік був! Жив з батьками, тільки-но осело збудував. Мав одружитися. А як його діти любили! Збиралися велосипедами йти в похід. Прямував до школи, а тут п'яний мент на автомашині. Поки довели до реанімації, у дорозі й помер. Скільки дітей прийшло на похорони. Сила-силенна! Кажуть, міліціонера звільнили з роботи заднім числом, аби «не псувати честі мундира».

Андрій Новоженюк трохи косоокий, в окулярах, темне волосся спадає на плечі. Працював директором школи сільської восьмирічки. Йому дали кличку Професор. Вечірньої пори повертався з сусіднього села, в якому був на храмі у директора школи. Хлопці начаркувалися, певне, добряче. На автостраді скутером збив трьох підлітків – двоє загинули. Рідний брат – суддя в районі. Спочатку «одмазував», як тільки міг. Та з часом справедливість восторжествувала – дали п'ять років.

– У нас, у Дніпропетровську, у міліції добре б'ють, – мовив Ігор Кузнецов. – Мені не раз перепало. А одного разу так побили, що більше терпіти не стачило сил. Коли вели на допит викинувся у вікно з третього поверху.

– Розбився на смерть?

– Атож. Остільки пролетіти. Внизу асфальт був. Небіжчики тоді стають такі, як мішок з горіхами – всі кістки потрощені.

Розмова на деякий час стихає, та ось когось осіняє нова ідея і вона знову зав'язується в тугий вузол.

– Братва, а як ви дивитеся на смертну кару? – запитав Архип Єрофєєв.

– Позитивно! – вигукнув Професор. Менше б підлоти всякої було. А хто зараз при владі? Одні бандити. І серед депутатів також. Думаєте чого вони проголосували? Та тому, що там порядних людей дуже мало. Здебільшого хабарники та шахраї. В Китаї, чи візьміть Корею, з такими не панькаються. До стінки або на шибеницю.

– Ні, ви тільки подумайте, що вони нарobili, як Україна стала незалежною, – Верещако простягнув зігнуту у коліні ногу, – ошадні збереження, котрі ми по карбованцю відкладали, вмить розсипалися на порох. Країну захлеснула корупція, зупинилися заводи, фабрики. Спочатку такі виверти розцінювали як прикре непорозуміння, мовляв,

ось оберемо нового президента, життя налагодиться, зміниться уряд – буде легше. Кожного дня пудрили мізки, а ми жили надіями.

– А пам'ятаєте, братва, як Кравчук говорив, – озвався Новоженюк. – Його слова я запам'ятав на все життя. Вони були як вершина цинізму і знущання над трудовими людьми. – Поки ми йдемо до ринку, у нас будуть багаті і бідні, більш багаті і менш бідні. Будуть у людей гроші і по мільйону і буде по сто гривень. Те, що ви маєте, то ви маєте, те, що маю я, те й маю.

– А що має народ? Безробіття, суцільну бідність та міграцію, – мовив Ігор Кузнецов. – І який би черговий керівник не приходив до влади, він був ще більшим мерзотником, ніж попередній.

– А що, братва, на місцях робиться? У нас он начальник управління торгівлі міськради двадцять тисяч доларів від керівництва київської фірми взяв, – захитав головою Пилип Верещака.

– То дрібниці, – поправив його Андрій Новоженюк. – Все розпочинається з низів, із землі. Голова Черняхівської райдержадміністрації попрохав двадцять п'ять, – додав Архип Єрофєєв. – Тут хоч справедливість восторжествувала сидить разом з нами, у сусідній камері.

– Та й начальник управління торгівлі також сидить. Там зробився, немов щиглик, худий такий, одні кістки.

– Та що це ми, братва, називасмо такі смішні суми – двадцять, двадцять п'ять, – вискалився Архип. – Це тільки вершина айсберга. Он львівський суддя Зварич один мільйон доларів і два мільйони гривень назасівав. Ще й сміється над нами. Кажє: то на засівання колеги принесли. Я б такого власними руками задушив.

– І ви, гадаєте, дадуть йому щось. Дзуськи! Відкупиться мільйонами. То нас за вкрадену курицю посадять.

– М-да, колись я проїжджав Львовом. Місця я, вам скажу, дуже красиві. А палаців набудували. Один поперед іншого пнуться. І два поверхи, і три, і чотири.

– Там же на тещиній дачі Зварича і прихватили.

– Якось я справляв нужду. Трапилося в руки газета. Поки сидів на очку, прочитав дещо, – вставив своє слово Професор. – Кожної доби в нашій державі реєструється від двох з половиною до трьох тисяч злочинів. І це не все. Насправді положеніє значно складніше. Не всі правопорушення спливають на поверхню. Кожного року до кримінальної відповідальності притягують майже тисячі осіб. Четверту частину з них саджають, інших – милують.

– Правду, братва, ви говорите, – озвався Пилип Верещака. – Іван украв козу – йому два роки, а Микита у банку «Родовід» два мільярди поцупив, пожурили та на цьому й скінчилося.

– А коли державний злочин скоїть велика акула, на неї не завжди й протокол оформлять.

– Так-так ... До рибальського невода потрапляє тільки дрібна рибка, а «кити», – губернатори, міністри, депутати, як крали, так і крастимуть. Вони тільки й думають, як би створити більше структур, аби дужче пограбувати народ.

– Корупція, братва, – це злаякісна пухлина. Рано чи пізно як іржа залізо, так і вона роз’їсть нашу державу. З часом Україна зникне, або її просто не буде. Половина народу вимре, таки ця сволота придушить. Вільні землі заселять китайці або індуси. Світ стоїть на грані катастрофи. Більш плодovitі нації наступають на п’яти іншим.

– За корупцію в особливо великих розмірах потрібно страчувати.

– А ти думаєш, чого вони смертну кару відмінили. Про народ думали? Дзуськи! Про себе. Аби голову на плаху не покласти.

– Якби діяла смертна кара, – мовив Архип Єрофеев, – тридцять відсотків народних депутатів треба було б четвертувати.

– М-да. Сталіна сюди треба або Берію. Ті б хлопці швидко порядок навели.

– Так і нас би не пожаліли.

– Та чорт з ним! З таким життям! Зате б усю наволоч прибрали б, землю очистили від погані.

– В принципі, братва, страта повинна бути не лише смертна. А й економічна. Тих, хто полюбляє ритися в державній скарбниці, позбавити права займати всі державні пости пожиттєво, – додав Ігор Кузнецов.

– Страта може бути й політичною, – резюмував Професор. – Позбавити права займати державні пости. Страта громадська ...

Цієї миті з протилежного боку забряжчало, двері жалібно заскреготали і відчинилися – на порозі стояв зек. Зодягнений в темно-зелену куртку, чорні джинси. На ногах виднілися чорні кросівки з білими забрудненими вставками. На голові лежала чорна кепка. Смаглочолій, темно-русий, трохи сутулуватий. «Від такого можна чекати всього», – подумав Андрій Новоженюк.

– Здрастуйте, кореша! – вдихаючи давке повітря, дивлячись наокіл, силувано всміхнувся прибулець.

– Здоров був, як не жартуєш! – вигукнув Василь Крюков.

– Проходь, чого стоїш, немов засватаний, – додав Архип Єрофеев. – Це в тебе перша «ходка»?

– Третя.

– За що, братан? – аби краще роздивитися, підклав під голову руку Пилип Верещак.

– Офіси бомбили.

– Сам?

– З другом. Питає раз: хочеш жити, як усі нормальні люди? А хто ж не хоче, відповідаю. А що будемо робити? «Експропріацію, –

усміхається, – багатий має поділитися з бідним». «На діло» пішли не одразу. Готувалися кілька днів. Здається, все до дрібниць продумали, обміжували. Фірма постачала цукерки, торти, печиво в магазини області. Дружбан там мій свого часу працював, знав усі ходи й виходи. Не один день пильнували за об'єктом, уточнили графік роботи. Бомбонуті вирішили на світанку. У металевому паркані прорізали дірку, непомітно підкралися до сторожа. Він так солодко спав, що і зв'язувати було шкода. Все ж ризикувати не стали. Рот ганчіркою заткнули, а самого зв'язали. У кабінеті директора знайшли сто тисяч гривень. Це, звісно, не долари. Але й так добре. Гуляли цілий місяць. Тоді знову бомбонули. Правда, цього разу не дуже пофартило – п'ятдесят тисяч. Думали: ще трохи «підзаробимо» і мотнемо за границю, не встигли. Менти «вираховували».

– Дуже били?

– Та було, – почухав сідницю.

– «Прописуватися» будеш? – поцікавився Пилип Верещако.

– Обов'язково.

– Гарзд. Скільки дали? – з горішньої полиці обізався Ігор Кузнецов.

– Троячку.

– О-о-о, часу в тебе багато. Сьогодні розташовуйся, а завтра ми тебе «пропишемо», – додав Василь Крюков.

Увечері дивилися телевізійні передачі. Переглянули американський бойовик. Сподобався всім. Кілька хвилин сиділи під враженням побаченого. Потім пішли телевізійні новини. Показали сесійну залу. Вражала монотонна нікому не потрібна говорильня. Один виступає говорить, другий, третій ... Пилип Верещако збирався перемкнути на інший канал, як раптом Архип Єрофеев, забачивши на телеекрані симпатичного чоловіка в дорогому костюмі, білій сорочці і сучасній краватці, упізнав свого знайомого.

– Гад буду! – вдарив себе по полах Архип – я йому двісті гривень програв.

А відбувалося це знайомство за таких обставин. Коли Архип черговий раз виходив з ув'язнення, пахан якийсь мовив: «Я тобі, друже, дам одну пораду. А ти вирішуй сам: хочеш прислухайся, хочеш – ні. Зараз у Ялті в розпалі оксамитовий сезон. Спека спала і до Чорного моря з'їхалися люди поважного віку. Чимало наїде і старих багатих дам. Ну, не таких уже, щоб із зморшками та бородавками з довгою волосиною, а таких собі років під п'ятдесят. Всі вони будуть з тугими гаманцями. Мотай і ти туди. Познайомишся, знайдеш квартиру, вона тобі оплатить. Місяць житимеш, як кіт у маслі».

Архип Єрофеев прислухався до мудрої поради. І справді, уже в

перший день познайомився з багатою дамою. Була вона вдова, не першої молодості, але багата. Чоловік працював директором одного з московських заводів. Вдень засмагали на пляжі, вечорами ходили до ресторанів. А темними ночами кохалися до безтями. Прощували одного разу під руку мимо наперсточників. Саме в цю мить один з гравців не приховував радощів – виграв п'ятдесят гривень. Дама зупинилася, зацікавленим поглядом деякий час спостерігала за гравцями, а потім запропонувала зіграти й Архипу. «А що, як програю? У мене й грошей немає!». «Не переймайся, я розплачуся», – заспокоїла дама.

Архип спочатку виграв, та потім пішла серія невдач – раз по раз почав програвати. Дамі нічого не залишалося робити, як викласти з гаманця двісті гривень.

– Братва! – вже вкотре голосно вигукнув Архип, тицяючи пальцем на мордатого чоловіка, що красувався в телеекрані. – Та хіба це народний депутат? Це аферист і шулер! Я з ним у Ялті в наперсток грав.

Та ось телеоператори змінили кадр – показали сесійну залу. Спочатку дрібним планом, згодом – крупним. Одні депутати уважно слухали, у своїх записниках робили якісь помітки, другі іронічно посміхалися, треті – читали бульварні газети, ще інші – схиливши на бік голову, спали. На телеекрані крупним планом змигнула чорнява симпатична молодиця – тонкі вищипані брови, на щоках – ямки, у лівому вусі виднівся пирсинг, великі очі зблиснули агатовим полиском.

– О-о-о, а це вже моя знайома! – вигукнув Професор. – Вірніше, моя учениця. Школу ледь закінчила. Чкурнула до Києва. В санаторії працювала масажисткою. А тепер, бач, депутат! Ну, це ж треба.

– Там, у Верховній Раді, путніх людей на пальцях порахуєш, – мовив Василь Крюков. – А то, як не бандити, шулери, аферисти, так повії.

За хвилину депутати щось там не помирили і зчинили бійку. Хапали один одного за краватки, поли дорогих піджаків.

– Аби не сидіти з нами, вони йдуть у депутати, – додав Ігор Кузнецов, – а я б на місці голови Верховної Ради не мовчав. Викликав би міліцію, арештував і порушив кримінальну справу.

– Вони що: голубих кровей, що їм все дозволено? – додав Пилип Верещако.

Та ось бійка стихла. Депутати повели мову про спорудження в Києві стадіону у рамках проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу. Довідач уже з перших хвилин заговорив про багатомільйонні порушення при реконструкції Національного спортивного комплексу «Олімпійський». Зазначив при цьому, що матеріали, виявлені комісією, уже направлені компетентним органам. У розкраданні коштів звинувачувався директор стадіону.

– Цю падлу, я б власними руками задушив, – скреготнув зубами Ігор Кузнецов і перемкнув канал.

Укладалися спати як знову лунко брязнув металевий засув. Усі нараз затихли. У проїмі дверей картинно стояв тюремний наглядчак у зеленій уніформі. Він був ще дуже молодий, певне, закінчив училище. Над горішньою губою пробивався золотистий пушок. Сухорлявий стан утримували дві тоненькі ноги. Вони нагадували Архипові два кілочки. Кирпатий ніс, рожеві щічки, блакитні очі, з під кашкета виглядало золотисте кучеряве волосся. Обличчя конвойного нагадувало дівоче обличчя. Йому б писати ніжні, ліричні вірші, аніж стояти на стражі!

Єрофееву нічого не було варто, як збити його, зв'язати, кинути до камери, замкнути, а самим – куди очі бачать. Та звідси не втечеш. Довкруг стража – на чотирьох баштах стоять до зубів озброєні конвойні. Знизу долинає оскаженілий гавкіт породистих відтренованих вівчарок. Впіймають, заб'ють до смерті, у кожному випадку долучать строк і ти помреш, ні, згниєш у цій просякнутій смородом і фекаліями в'язниці. Але чому відчинилися двері? Чому він картинно застиг у проїмі? Прийшов запрошувати на вечерю? Так уже запрошували. На прогулянку? Але вже також прогулювалися. Можливо, когось викликають на розбірки? Так ніби з них ніхто не провинився. Це тривало якусь мить. Потім заціпенілу тишу порушив грімкий з хрипинкою голос:

– Єрофеев, з речами на вихід!

– В обличчя Архипа Єрофеева вдарив запаморочливий запах волі. Так ось виходить що. А спочатку він так погано подумав про цього молоденького безвусого конвоїра. Архип аж оторопів, ніяк не міг у це повірити.

– Єрофеев, ти оглух, чи що? – вдруге вигукнув конвоїр.

Тільки тепер дійшов певності: так, з минулим покінчено. Раз і назавжди. Серед запахів параші, хлорки, встояної кислоти вони він і звідси вловив запах свободи. Нарешті! Як він чекав цього дня, намічав розпочати життя спочатку. Та, власне, розпочинати його вже ніколи. Архипу Єрофееву йшов шістдесят перший рік. Закинув на плечі рюкзак зі своїм нехитрим скарбом і довгим вузьким коридором мимо металевих кліток, оббитих дрібною сіткою, крізь яку мало не все життя дивився на цей світ, схиливши важку чавунну голову, тихо поплуганився до відчинених дверей.

ОБОРУДКА

I

Андрій Мозирко відірвав аркушик настінного календаря. Він був медичного спрямування. Наприкінці кожного року на прохання мами син купував такі календарі, які продавалися на міських розкладках. На зворотньому боці друкувалися всілякі поради, рецепти. Мама кожного дня їх читала, найцікавіші аркушики клала в коробочку з-під цукерок. Потім за тими порадами в аптеці купувала трави, варила і вживала перед їдою. Цього разу аркушик для людей похилого віку розповідав про склероз в загальному і склероз судин головного мозку.

– Мамо, дуже цікаво, якраз тобі в тему, – Андрій подав аркуш з календаря, – ось тут написано: сіль споживати в обмеженій кількості, а ти все пересолоєш.

– Гаразд-гаразд, – скоромовкою мовила мама, – почитаю на дозвіллі. А ти, сину, куди зібрався?

– Сходжу, мамо, на ринок. Неділя сьогодні, – пояснив Андрій. – Оце коли неділя, я завжди нудьгую. Інша справа – будень: пішов на роботу і про все забув.

– Не так, сину, тобі той ринок потрібний, як генделик. Дивися мені, багато не пий, – мама скрушно захитала головою. – Аби не було так, як минулого разу.

– А що «минулого»? – перепитав Андрій, вдаючи, що не зрозумів маминого натяку.

– Що, забув? Додому привели, та ще й гроші з кишені витягли.

– Мамо! – з натиском на останньому складі мовив Андрій. – Не говори мені більше такого.

– Гаразд, – погодилася ненька, – якщо йдеш на ринок, візьми два десятки яєць, хліба свіженького і кілограм сала. Тільки не бери товстого, тоненьке вибирай, з прорістю, – дістала з гаманця гроші.

– Ой, мамо, не сміши, я вчора аванс отримав, – Андрій взяв валізу і рушив у напрямку дверей.

Йому завше подобалося бувати на ринку. Люди, люди, а товару... І чого тільки немає. Продукти, промислові товари... Аж очі розбігаються.

«Цікаво, – думав Андрій, – скільки потрібно мати грошей, аби закупити оцей товар? Певне, мільярд. Донецький мільярдер Ренат Ахметов зі своїм щорічним прибутком в три мільярди, певне, закупив би Черняхівський ринок». Андрій Мозирко спочатку на ринку придбав продукти, про які говорила мама, ще й власну ініціативу проявив – купив цукру, макаронів, цукерок, чаю. Потім ноги буцім самі привели до генделика. За високим з тонкими ніжками столиком його приятелі

у паперові склянки розливали дешевеньку горілку, поряд стояли високі звужені до низу пластмасові стаканчики з пінистим напоєм – оболонським пивом.

– Привіт, братва! – привітався Андрій.

– Андрію привіт! – хором вигукнули хлопці.

– Щось ти сьогодні запізнюєшся? – поцікавився Флоріан.

– Учора, брат, трохи перебрав. Нині кепсько на душі. Мабуть, свою норму випив. Треба зав'язувати.

– Слухай, Андрію, ти так більше ніколи не говори, – зауважив Руслан.

– З кривого дерева й тінь крива. Пам'ятаєш Парамона Заболотного?

– З камвольного?

– Так. Вантажником працював. Він усе говорив: хлопці, я свою чарку випив.

– Пам'ятаю. Говорив і не раз, – охоче погодився Андрій.

– На тім тижні у Яцево відвезли. Так ще й здоровий був. Їхав на скутері, а на повороті – вантажна машина з причепом ішла.

– Ну...

– Ось тобі й «ну». Причепом його і вдарило.

– На смерть?

– Я ж кажу: у Яцево відвезли. Дві тисячі пенсії одержував. Та мало. Їхав на роботу.

– Давай пом'янемо.

– Його рідні пом'янули. А ми давай вип'ємо, як кажуть болгари, за здоровіє.

Андрій Мозирко випив залпом, витер рукавом вуста.

– Закусуй. Бери он чіпси, тараню.

Схоже, підупалий настрій в Андрія дещо поліпшився, зав'язалася розмова. Мозирко розповідав: учора з хлопцями скинулися на трьох – випили пляшку, буцім мало, збігали ще за однією, а потім ще. А воно самогонка. Та ще й на якомусь корені вигната. Хоч колорадів трави.

– Аби більше дурощів було, на дно казана кладуть гуму, – пояснив Флоріан.

– Ото ж бо й воно... – погодився Андрій.

Після генделика Андрій Мозирко одразу повернувся додому. Мама похвалила: не довго й був, та ще й продуктів на цілий тиждень приніс. Андрій переодягнувся, ліг у ліжко, взяв до рук міську щотижневу газету «За Черняхівськ», випускав банкір Олексій Савченко. За своїм тематичним спрямуванням газета була опозиційна міській владі. Мало не на кожній сторінці лунала критика на адресу мера. Мовляв, він утримує контроль над ринком землі. Читачі обговорювали тему очищення водопровідної мережі міста американськими фосфатами, висловлювали своє обурення і незадоволення. Андрій Мозирко намагався ще там щось читати, але газета випала і він невзабарі провалився у глибокий сон.

Прокинувся від того, що в оселі мами не було, а в передпокої, мов з переляку, навіжено лунав телефонний дзвінок. «Брати чи не брати трубку?» – роздумував Андрій. У голові туманилося, ноги були, немов свинцем налиті. Та невідомий абонент на протилежному кінці класти трубку й не збирався. «Ох і настирливий же хтось», – зле кинув про себе Мозирко і, шльопаючи босими ногами, попрошкував до телефона.

Телефонувала Тетяна. Зачувши в мембрані голос колишньої дружини, Андрій Мозирко страшенно подивувався. Ну, що ще їй потрібно? Суд розлучив, майно поділили. Трикімнатна квартира дісталася їй. Правда, за законом, вона і мала Тетяні належати. Це була квартира її покійних батьків. Ще за спільного життя колишня кохана звинувачувала його у пияцтві. А вона не пила? Чи не гуляла? Як поїде, бувало, за кордон на заробітки. Немає місяць, немає два, півроку, рік проходить, а її катма. І хоч би листа написала, чи зателефонувала. За цей час Андрій встиг і мобільний придбати. Мовчить, як води в рот набрала. З горя Андрій і випивати почав, хоча до одруження і в рот не брав. Спочатку по сто грамів на вихідні, потім по двісті через день, а згодом пляшку на трьох кожного дня.

– Що ти від мене хочеш? – невдоволено буркнув зі сну.

– Слухай, Андрію, давай про все забудемо, що між нами було, – мало не зі сльозами на очах благала Тетяна. Дуже тебе прошу: кинь усе і приїдь до мене негайно на Радульську, 3. Мені конче необхідно переговорити в одній справі.

– То й поговори, – буркнув Андрій.

– Не телефонна розмова.

Андрій Мозирко вилаявся про себе, однак пішов до ванни, умився, поголився, бризнув в обличчя дезодорантом. На вулиці довго чекати не довелося. Саме підійшла маршрутка і він поїхав уже до своєї колишньої дружини, яка мешкала на протилежному кінці міста.

– Заходь! – мовила Тетяна, забачивши на площадці свого колишнього чоловіка.

Коли вони опинилися у вітальні, Тетяна сіла супроти Андрія, поклала ногу на ногу. Вони нараз оголилися і Андрій не міг відвести від них погляду. Ноги у неї і справді були красиві: білі, немов з мармуру виточені.

– Слухай мене уважно, – мовила Тетяна. – Я завтра увечері виїжджаю до Італії на два роки. Маю доглядати двох людей похилого віку – дідуся і бабусю. Пообіцяли дуже гарно заплатити. Я тебе ще раз прошу: давай забудемо про всі образи – переїжджай до мене і живи, поки я не повернуся.

– Це щось ніби так як за сторожа.

– Розумій, як хочеш.

– А можливо б, ти взяла на цей час когось на квартиру. Хлопців чи

дівчат, або родину. Он зараз скільки квартирантів розвелосся. Уявляєш: повертаєшся через два роки, а тут купа живих грошей.

– Цей варіант я також прокручувала.

– І що? – не стерпів Андрій.

– Можна повернутися, а тут – ні грошей, ні квартири. Знаєш, що зараз робиться? Каменюкою – в голову, вивезли кудись на місяць, прив'язали на ланцюг. А за цей час квартиру тричі перепродали.

– І таке буває, – охоче погодився Андрій.

– Отож я на тебе покладаюся. Тільки давай домовимось: ніяких підозрілих типів сюди не приводь, а головне – кинь пити!

– Якщо по совісті сказати, мені також набридло. Хочу полікуватися.

Андрій Мозирко, повернувшись до мами, спакував свої речі – білизну, одяг, взуття і прибув на квартиру своєї колишньої дружини.

II

– Ох і водичка, хлопці, я вам скажу: вищий клас! – Сергій Клепиков викинув уперед довгі руки і пірнув у басейн. Під світло-зеленою водою пружинилося його бронзовіле молодече тіло. Вибравшись по металевій драбинці на площадку, Сергій попрямував до плетеного з лози крісла. Середнього зросту, спортивної статури, здавалося, на ньому кожен м'яз грає. У дитинстві його виховували в суворості.

Батьки весь час підшукували якісь заняття, аби син не займався дурницями. Сергій мав чудову пам'ять, від природи був схильний до ризику і авантюризму. За вдачею мав характер лідера.

У плетених кріслах довкруг елегантного столика вже сиділи Михайло Половинко і Гриць Сорока. Чекали на приїзд Тимона Онуфрієнка. Молода, симпатична, струнка і граціозна дівчина у вишневому плавальному костюмі з великими блакитними очима, коротким русявим волоссям принесла на таці пляшку шампанського, по сто грамів коньяку і велику коробку цукерок. На картоні червоно полум'яніли троянди і виднівся напис, тиснутий бронзою: «Вітаю». Повела млосними очима, ніжно усміхнулася в тонкі уста:

– Прошу. Коли ще потрібно буде замовити, я до ваших послуг. Михайло Половинко справляв приємне враження: обличчя європейського типу. Коротка фасонна стрижка. Ніколи не втрачав надмірної чуйності, намагався бути завжди привабливим у будь-якому оточенні. Полюбляв неординарних жінок, мав надзвичайно розвинене почуття інтуїції. Половинко міг з першого погляду безпомилково оцінити людину. Свого часу на відмінно закінчив середню школу, навчався в Черняхівському державному інституті економіки та управління. Щоправда, вдалося закінчити всього три курси – отримав середню юридичну освіту. Зі здоров'ям були проблеми – страждав виразковою хворобою дванадцятипалої кишки.

Гриць Сорока після закінчення Черняхівської загальноосвітньої школи вступив до професійно-технічного училища № 15, де три роки навчався за спеціальністю монтер електроапаратури. Свого часу Заводським районним судом був позбавлений волі строком на два роки. Вийшов з ув'язнення, не працював, займався перепродажем легкових автомобілів, чим і заробляв собі на життя. Вів здоровий спосіб життя – спиртними напоями та наркотичними речовинами не зловживав. На руках від зап'ястя до ліктя проступали шрами від порізів, на правій руці біля вказівного пальця виднілися опіки. Залишки шраму були також і на тім'ї – зону пройшов не даремно.

Відчинилися двері і на порозі постав худорлявий блідолиций чоловік з кирпатим носом і товстими губами, злегенька покашлював у кулак. У нього було не все гаразд з легенями – за станом здоров'я до армії не призивали. З дитинства був відлюдкуватим і сором'язливим – перебував під сильним впливом матері. Коли підріс, почуття впливу позбувся, але відчуття романтики збереглося – весь час кудись праглося поїхати, багато де побувати.

– Братва, знайомтеся. Це – Тимон Онуфрієнко. Наш молодший приятель.

Братки по черзі потиснули його холодну і пітну руку.

– Сідай, друже, до нашого столу, – розпорядився Михайло Половинко.

Сергій Клепиков так майстерно відкрив шампанське, що воно тільки зашипіло, на стіл не пролилося жодної краплі. Розлив по келихах.

– За майбутній успіх! – Михайло цокнувся з усіма братками.

Після того, як випили і закусили цукерками, перейшли до ділової розмови.

– Маємо трикімнатну квартиру. Господиня перебуває в розлученні, днями виїхала до Італії, доглядає двох старих. На квартирі мешкає її колишній чоловік. Ми знайшли покупців і квартиру збираємося перепродати. Зараз оформляємо юридично. Нам пощастило знайти хорошого хлопця-нотаріуса, за відповідну плату погодився скласти і видати довіреність. Згідно з нею Тетяна Мозирко уповноважувала Гриця Сороку...

Гриць, зачувши своє ім'я, охоче піддакнув: так, мовляв, так.

– М-да, – продовжував Михайло Половинко, – уповноважувала Сороку розпоряджатися усім належним йому майном. На підставі цієї довіреності ти, Грицю, укладеш з Ніною Наханович договір-купівлі трикімнатної квартири.

– Тепер, Тимоне, – Сергій Клепиков спрямував погляд на Онуфрієнка.

– Для чого ми тебе запросили? Поки оформлятимуться документи, ми повинні ізолювати колишнього чоловіка Тетяни – Андрія. До речі, як там твоя дача?

– Дача в повному порядку, – авторитетно запевнив Онуфрієнко, – стоїть жива і здорова. Може, хоч і сьогодні прийняти. Здається, погода також налагодилася – сонечко і там з'явилося – то все дощило, холодно було.

– Гаразд, – це емоції, – мовив Клепиков. – Якщо конкретніше: потрібні ключі. Вони з тобою?

– Так. – Онуфрієнко вийняв з кишені в'язку ключів, відокремив два і дав Сергію.

– Оце від хвіртки, – показав на менший, – а цей, більший, від будинку.

– Гаразд, – Клепиков поклав ключі до барсетки.

– Тимоне, – Михайло Половинко звернувся до Онуфрієнка, – не переймайся, все буде в ажурі. Ми орендуємо твою дачу під готель тижнів на два-три. Потім ключі повернемо. Разом з презентом, звичайно. За нами не заїржавіє.

III

Робочий день закінчився. Вантажники збиралися йти додому. Та раптом на прохідній оптової бази з'явилася довжелезна фура. Діватися нікуди – потрібно було розвантажувати. Коли відчинили двері, то з'ясувалося: продукція була така, як і завше – коробки з печивом, цукерками, консерви, чай, кава. Хлопці за день так натомилися, що ледь ноги пересували. До того ж Андрій Мозирко напередодні був у гостях – пити не пив, але засидівся допізна. Отож з нетерпінням і чекав, коли закінчиться оцей осоружний робочий день. Та ось вивантажили останні ящики, водій фури зачинив двері, накинув замок. Дмитро Нещеретний запропонував остограмитися. Та вони так стомилися, що пропозиція зависла в повітрі. До того ж, Андрій після лікування, спиртного і в рот не брав. Додому Мозирко повернувся, коли з гучномовця, що стояв у кухні на холодильнику, лунав Державний гімн України. Увімкнув гарячу воду, забрався до ванни. Деякий час лежав, випроставши ноги, блаженствував. Потім відкрив патик, випустив гарячу воду, натомість обдав себе холодною. Наспівуючи пісеньку з якогось популярного телефільму, розчервоніле тіло почав витирати махровим рушником. Зодягнувся. Зайшов на кухню, підготував омлет, випив кави з печивом. Нараз відчув страшенну втому. «Спати, спати!» – наказав сам собі. Вимкнув на кухні світло, пошвендяв до спальні. Раптом у двері подзвонили. Раз, вдруге і втретє. Зрештою, почали стукати. Кинув погляд на циферблат настінного годинника – п'ятнадцять хвилин на першу. Деякий час тому в Андрія на квартирі тимчасово мешкав його давній приятель Юра Яковенко. Він так любив стукати. Андрій подумав, що це Юра прителіпався такої пізньої пори і, не поцікавившись хто це, відсунув засув. Двері так стрімко відчинилися, що якби Андрій не відскочив назад, вдарили б по лобу. При світлі лампочки у вітальні

погляд вихопив трьох чоловіків у масках. Це були Сергій Клепиков, Гриць Сорока і Михайло Половинко. Андрій не встиг отямитися, як отримав удар у праве око. Удар був настільки сильний, що Мозирко не втримався і впав на підлогу.

– Якщо до квартири вриваються люди в масках, слід негайно падати обличчям донизу і мовчати! – поряд пролунав владний голос.

Нападники відтягли потерпілого до вітальні, Сергій Клепиков зодягнув наручники. Коли зодягали, Михайло Половинко підганяв:

– Серьожо, давай хутчіше!

Опісля з Андрія зняли сорочку, зав'язали рот, потім ще й заклеїли скотчем. Зрештою, взяли його за тулуб та ноги і перенесли до вітальні, де поклали на диван голічерева.

– Грицю, ти пильнуй за ним і замкни за мною двері. Коли повернуся, трічі постукаю.

Як здалося Андрію за голосом, з квартири вийшов нападник, який мовив раніше: «Серьожа, давай хутчіше!». Але від цього йому легше не стало. Скільки годин минуло, Андрій Мозирко не знав, але здалося – більше години. Від тиску металевих наручників почали отікати руки. Мозирко застогнав.

– Що, руки набрякли?

Андрій намагався говорити, але тільки хрипів і кивав головою. Один з нападників, а це був Григорій Сорока, мовив:

– Якщо вестимеш себе тихо, буде все нормально.

Однак наручників не послабив, певне, в нього не було ключа. Раптом у двері подзвонили, але Сорока дверей не відчинив. Нападнику неодноразово телефонували по мобільному. Він відповідав, мовляв, все нормально. Потім у двері трічі постукали. Сорока пішов відчиняти. До квартири увійшли ще двоє.

– Де документи на квартиру? – один з нападників спрямував на Андрія суворий погляд.

Мозирко кивком голови дав знати – не знаю ніяких документів. З часом бандити почали брязкати ключами – документи взялися шукати самі.

– Що немає? – поцікавився один з них.

– Поки що немає.

– А можливо, вона з собою забрала?

– Таке й скажеш. На фіг вони їй там потрібні?

В усіх трьох кімнатах перевернули все догори дригом, але документів не було ніде.

– Будемо їхати «на хату», – розпорядився Михайло Половинко. Підійшов до Андрія і послабив наручники.

Полоненого підвели, на голову зодягли поліетиленовий пакет. Сергій Клепиков взяв Андрія з одного боку, Грицько Сорока – з протилежного.

Михайло Половинко вимкнув світло і замкнув вхідні двері. Мозирка завели до автомашини і посадили на заднє сидіння.

– Значить так, – Половинко кинув погляд на Клепікова, – з метою небезпеки ти ловиш таксі, їхатимеш попереду і попереджатимеш, коли на шляху з'являться даїшники.

Таксі шукати довго не довелося. На Радульській зупинили приватного таксиста – «Жигулі» сіро-блакитного кольору.

– Братан, до Надинівки підкинеш?

– Скільки?

Клепіков назвав суму.

– Підкину. Сідай!

– Слухай, братан, – Сергій Клепіков замовк на якусь долю секунди, збираючись з думками, – за нами їде машина. Ти просто не звертай на неї ніякогісінької уваги – водій трохи перебрвав. Цю машину нам потрібно супроводжувати – повідомляти про з'яву на трасі державтоінспекції.

– Зрозуміло, – охоче погодився таксист, – але машина приватна і в мене бракує рації.

– Вона нам не потрібна. Я попереджатиму по мобільному.

– Гарзд, поїхали, – таксист зачинив за собою дверцята.

Проминули вулицю Любецьку, виїхали на Комсомольську, проминули СІЗО, виїхали до Болдиної гори, звернули ліворуч і виїхали на Київську трасу. Траса була вільна. Розрізаючи світлом фар нічну темряву, мчали по ній «Жигулі» і «Тойоти», «Запорожці» і «Мерседеси». Та ось в кишені Михайла Половинка обізався мобільний телефон:

– Попереду нібито мчить автомашина державтоінспекції.

Дзвінок прозвучав вчасно. Направо виднівся поворот до Ладинки. Григорій Сорока, який кермавив машину з полоненим Андрієм Мозирком, збавив швидкість, повернув праворуч і, проїхавши сотню метрів, зачекав, доки трасою не промчить автомашина ДАІ. Через певний час він знову виїхав на автостраду.

«Село Надинівка» – погляд Клепікова вихопив напис на голубій металевій пластині, що кріпилася до двох металевих труб, які розкарячивши ноги, стояли на узбіччі.

– Ось тут зупинися! Ми приїхали. – Сергій наказав таксистові, й дістав з кишені гаманець, – твоя сотня, братан. Ти її чесно заробив.

Приватний таксист подякував за щедру винагороду, розвернувся і поїхав у напрямку Черняхівська. Сергій Клепіков пересів до машини Михайла Половинка, в якій утримували викраденого Андрія. Як тільки звернули з автостради, автомашину почало закидати то вліво, то вправо – дорога стала вибоїста. Андрій Мозирко нічого не бачив, але серцем відчув: їдуть лісом. Звідусіль доносилося пташине суголосся, потім крізь відчинене віконце повіяло свіжістю, запахло річковою тванню,

донеслося кумкання жаб. Певне, поряд було болото, а можливо, й річка. «А що, як зараз зв'яжуть ноги й руки і викинуть у річку», – невесела думка обпекла серце Андрія. Його нараз, з голови до ніг прошило, немов електрострумом. У салоні автівки працювало радіо: грала музика, співали естрадних пісень. Та ось все стихло, а небавом чоловічий голос диктора нагадав: «У Києві друга година тридцять хвилин». Водій повернув вимикач: радіо пискнуло, тріснуло і замовкло. Невзабарі автівка зупинилася біля одноповерхового дерев'яного будинку, облямованого дошками. Він ховався в яблуневому садку. Одна яблуня гілкою заглядала у вікно. В Андрія Мозирка відлягло на серці. «Певне, інтуїція була помилковою, – подумав. – Значить, будемо жити». Михайло Половинко вийшов з автомашини, відімкнув замок спочатку на хвіртці, потім на вхідних дверях будинку. Гриць Сорока з Сергієм Клепиковим тим часом відчинили масивні дерев'яні ворота. Андрія завели до оселі. Наручниками прикували до металевого ліжка. У такому положенні Мозирко перебував до самісінького ранку. Уранці з голови зняли поліетиленовий пакет, розв'язали рот. Перше, що Андрій помітив: напис на наручниках – ВД 1441 (вироблено в Україні). Перевів зболений погляд на своїх мучителів – обидва кремезні, значно його молодші. Від таких просто не втечеш. Нападники спали поряд з ним – один на дивані, інший на такому ж металевому ліжку.

- Ну що «Тиха» будемо снідати? – запитав Михайло Половинко.
- Це хто, я «Тиха»? – уточнив Андрій.
- А то ж хто: ти весь час мовчиш, – мовив цинічно і додав: – Нас звати «Міха», «Гріха» і «Серго».
- Це ж бо як? – не второпав Андрій.
- Розумій, як хочеш, мовив Половинко – він же був «Міха».
- Багато знатимеш, рано постарієш, – додав Сергій Клепиков – «Серго».

На сніданок Андрію подали ковбасу, пельмені і квартиру молока. Погодували і наказали лягати в ліжку, не рухатися і ні про що не розпитувати.

Мозирко від нічого робити лежав і краєчком ока роздивлявся своїх мучителів. Той, який був високого зросту і звався «Міхою» – зодягнений у джинси темного кольору, дуже потерті, сорочку коричневого кольору, на ногах чорні черевики. Сам худорлявий, очі світло-блакитні, волосся світло-русяве, кучеряве. «Гріха» – Григорій Сорока був у джинсах синього кольору, зеленій футболці, на ногах чорні черевики. Волосся темно-русяве, пряме, очі карі. Трохи гугнявів, «Серго» – Сергій Клепиков низенький, рудий, в білій короткій куртці, катонових штанах. Вони також сиділи мовчки, лише стиха розмовляли. Один з охоронців розповідав, що він ходив на зону, буцім на ремзаводі з кимось побився. Їм весь час

хтось телефонував. Хлопці називали його Яшею. Кажали, що у них все нормально.

Андрію дозволили у супроводі вийти на подвір'я, справити потребу. Добре роздивився оселю. Від вхідних дверей одразу розташувалися невеличкі сіни розміром півтора на два метри. З сіней наліво вели двері до іншої кімнати. З неї ще вели двері до третьої кімнати. У кімнаті, в якій його тримали, з правого боку, в кутку, стояв холодильник «Дніпро-2». На дверцятах виднілася велика етикетка з рекламним написом цигарок «Лайки Страйк». У правому віддаленому кутку на підставці стояв телефон. «Ось би мамі подзвонити, аби не хвилювалася, – подумав Андрій, – та тільки хто йому дозволить». З правого боку супроти вікна стояв овальний білий стіл, застелений блакитною скатертиною. На ньому стояло невеличке дзеркало, тікав будильник, впереміжку лежали книжки з пожовтілими від часу газетами. Відчувалося: господар давно звідси виїхав. При вході до кімнати від дверей направо біля стінки гороїжилася шафа, далі проти годинникової стрілки розлігся диван, потім ліжко і піч. Андрій лежав на ліжку, яке стояло поряд з піччю.

До оселі заходили якісь люди, певне, сусіди. Приходили здебільшого аби зателефонувати до міста. Один сусід, який представився Вовою Калиною, по телефону говорив про город, мовляв, уже в усіх городи поорані та засаджені картоплею, а в тебе ще й не орано. Комусь телефонували охоронці. Одного з них називали «Батею», але йому це, певне, не подобалося. Та ось запропонували Андрію зателефонувати мамі.

– А що мені сказати? – занепокоївся Мозирко.

– Скажеш, ти в Козелецькому районі, живеш на дачі, ловиш рибу на Десні. Скоро будеш вдома.

Андрій додзвонився до мами за третім разом. Диспетчер все наголошувала: «Ваш абонент перебуває поза зоною досяжності!».

– Синоч! – зі сльозами на очах вигукнула мама. – О Боже! Куди ж ти подівся? Тебе немає і день, і другий. Я вже всі очі виплакала. У міліцію заяву написала.

– Не хвилюйся, мамо, – Андрій почав заспокоювати неньку. – Зі мною все в порядку. Я на Десні, ловлю рибу з хлопцями. Скоро буду вдома.

– А чому ж не телефонував? – знову занепокоїлася мама.

– Я намагався телефонувати, та зв'язку не було. Сьогодні зв'язався за третім разом.

– Ну добре, – погодилася ненька. – Спасибі, що хоч подзвонив. Тільки ж довго там не сиди. Іще. Ти чуєш мене, сину? Спиртного і в рот не бери!

– Та що ви, мамо! Тут у нас ніхто не п'є – сухий закон.

IV

– Марате, ти спиш? – дружина зайшла до спальні.
– Дрімаю. Котра година?
– Двадцять хвилин на восьму.
– Ти чимось занепокоєна?
– Я вчора тебе не хотіла будити, та після дванадцятої ночі до нашого сусіда Андрія Мозирка спочатку подзвонили, потім почали стукати у двері. Певне, він відчинив, бо звідтіль донісся якийсь підозрілий гамір. Я здогадалася: він там не один. Щось у нього падало.

- Можливо п'янички приходили, сто грамів не поділили.
- Так пізно. До того ж він лікувався.
- Не знаю. Я спав, – Марат солодко позіхнув і підвівся з ліжка.

Марат Миколайович Манусян завідував оптовою базою, в якій працював вантажником Андрій Мозирко. Чоловік зловживав оковитою, на роботу ніде не брали, тинявся по ринку: або щось випросить, або вкраде. Марат Михайлович вирішив допомогти сусідові. Спершу він відправив його на лікування до психоневрологічного диспансеру. Потім, коли той пройшов курс і запевнив, що після цього і в рот не братиме, влаштував вантажником на оптову базу, на якій обіймав посаду директора. Чоловік і справді більше чарки до рота не брав, працював самовіддано. Марат Михайлович вийшов на подвір'я. Його квартира була на другому поверсі, Мозирко мешкав на третьому. Вікна і двері були позачиняні. Тільки кватирки на кухні і в спальні були відчинені. Потім Марат Михайлович подзвонив в оббиті чорним дерматиним двері. З протилежного боку до дверей ніхто не підійшов і ніхто не відчинив. Було зрозуміло: у квартирі немає нікого. Андрій мав вийти на роботу на другу зміну, котра розпочиналася о першій годині дня, але на робочому місці він так і не з'явився. Марат Манусян зателефонував Віктору Мозирку – рідному брату Андрія, запитав, чи він до нього випадково не заходив.

– Ні, немає і не було, – мовив у відповідь Віктор. – Правда, був позавчора, відзначали день народження моєї доньки. Спиртного не пив. Випив трохи лимонаду та мінеральної, закусив. Поговорили. Сказав: робота хоч і одноманітна, але заробіток є, потім з нами розпрощався і пішов собі. Відтоді більше я його не бачив.

Минуло три дні. Андрій Мозирко на роботу не з'являвся. Не було його і вдома. Марат Манусян зателефонував до міліції.

– Дякуємо за інформацію. Цим питанням ми вже займаємося. Телефонувала мати Андрія Мозирка – Анастасія Тимофіївна і просила встановити місцез перебування сина.

На розшуки зниклого Мозирка було орієнтовано особовий склад Черняхівського міського відділу, підключили карний розшук обласного управління внутрішніх справ, підняли на ноги всіх дільничних

Деснянського, Заводського і Черняхівського районів. За три дні перевірили обліки стаціонарних медичних закладів, переглянули обліки невстановлених трупів. Осіб зі схожими ознаками не було виявлено. Поки що пошуки не дали бажаних результатів. Інспектор карного розшуку в особливо важливих справах обласного управління внутрішніх справ капітан міліції Богдан Стоколос з самого ранку пішов на Радульську, 3, аби опитати сусідів, коли вони востаннє бачили безвісти зниклого Андрія Мозирка. Стосовно його дружини ситуація прояснилася одразу – Тетяна Василівна днями відбула до Італії. Коли Богдан Стоколос піднявся на третій поверх, біля квартири за номером 36 стояв у літах з лисою маківкою і з сивиною на скронях чоловік і за допомогою слюсарних інструментів намагався вийняти серцевину замка. Богдан Стоколос представився. Оскільки квартира вже була відімкнена, зайшли до неї. Інспектор карного розшуку професійним поглядом окинув приміщення, здається, все було на місці. Ось тільки в серванті шухляди висунені і там все перерито. Певно, щось шукали. На табуретці стояла обсипана сніжинками з оголеним гіллям новорічна ялинка з різнокольоровими іграшками. Стоколос ще раз уважно оглянув: сервант забитий кришталевиими виробами, у ніші стояв імпорнтний магнітофон, відеоплеєр, на столику біля вікна примостився старенький комп'ютер. Злодії нічого цінного з квартири не винесли. Виходить, їх цікавило щось інше. Але що?

– Скажіть, будь ласка, з ким маю честь вести мову? – Богдан Стоколос звернув погляд до слюсаря.

– Оникій Володимирович Мамлюк, – чоловік дістав з кишені бейджик.

На інспектора карного розшуку з фотокартки дивився молодий, круглолиций чоловік. Напис свідчив: столяр ОЖБК, проспект Перемоги, 203-Б.

– На чиє прохання міняєте замок?

– Замок замінити мене попрохав власник квартири. Звати Андрій. Тільки ось прізвище забувся. Ніби походить від міста Мозир. Ага, згадав. Мозирко. Андрій Мозирко. Четвертого травня. Якщо це потрібно...

– Так-так, це дуже важливо... – Богдан Стоколос на знак згоди охоче кивнув головою.

– ... Приблизно об одинадцятій ранку, коли я повертався із заявки в ОЖБК, неподалік моєї роботи мене зустрів молодий чоловік і попросив замінити замок у вхідних дверях квартири. При цьому він тримав уламок ключа. Я погодився. Хлопець пояснив: зараз приїде автівка і мене відвезуть до приміщення квартири. Дійсно, через нетривалий час до ОЖБК під'їхав автомобіль АУДІ А 6 темно-синього кольору. Я завантажив до багажника свій слюсарний інструмент. По дорозі заїхали на ринок «Нива», тут придбали циліндр для замка.

– Ви запам'ятали номери автомашини?

– Запам'ятав лише перші дві цифри. Державний номер починається на літери СВ.

– Скільки на вигляд років було молодому чоловікові?

– Десять років з двадцять п'ять.

Богдан Стоколос пригадав. Потерпілого Андрія Мозирка він добре знав. Той свого часу приходив до міліції і писав заяву за фактом зникнення дружини. Тому Андрію було років за сорок. Отже, слюсар Володимир Мамлюк вставляв замок на замовлення зовсім іншої людини.

– Скажіть, а де зараз перебуває власник квартири?

– Вигадувати не буду, що мені казали, те й я кажу: поїхав на оптову базу. Там ніби працює вантажником.

Богдан Стоколос сходив на оптову базу. Можливо, й справді Андрій Мозирко вийшов на роботу. Але керівництво бази заявило: вантажника Мозирка на оптовій базі уже немає четвертий день. Хлопці-вантажники працюють за себе і за нього. Коли Богдан Стоколос знову повернувся на Радульську, 3, слюсар Оникій Мамлюк повідомив: замовник телефонував по мобільному і просив залишити координати працівників міліції. Шахи були розставлено і Богдан Михайлович вирішив продовжити ґрати в цю гру. З блокнота вирвав чистий аркуш, записав своє прізвище, службовий та мобільний телефони і пішов опитувати сусідів. Повернувся хвилин через сорок.

– О-о-о, ви знову прийшли? – радо вигукнув слюсар. – Ото як ви пішли, знову телефонував господар, обіцяв прибути хвилин через п'ятнадцять.

Поспішати було нікуди і Богдан Стоколос вирішив зачекати. Але минуло п'ятнадцять хвилин, двадцять, а господаря все не було.

– Оникію Володимировичу, тепер ви зрозуміли: тут справа не чиста, – мовив Стоколос. – Як вставили замок, так тепер і вийміть, на його місце поставте старий.

Богдан Стоколос зачекав, доки слюсар поміняє замок. Як роботу було завершено, розпрощалися і кожен пішов у своїй справах. Коли інспектор карного розшуку прийшов на роботу, йому доповіли: з самого ранку на нього в дуже важливій справі чекає якась жінка. Працівники карного розшуку намагалися з нею переговорити, але вона завинперилась: ні, я таки дочекаюся і розмову вестиму з самим Богданом Михайловичем. Забачивши відвідувачку, Стоколос упізнав одразу. Це була Анастасія Тимофіївна, мати Андрія Мозирка.

– Богдане Михайловичу, у мене для вас приємна новина. Учора телефонував мій син.

– Та що ви кажете? – Богдан Стоколос аж підстрибнув на radoщах. – І де він нині перебуває?

– Зовсім недалечко. Майже поряд. В Надинівці Козелецького району. Живе з друзями в наметі, ловить рибу.

Інспектор карного розшуку щиро подякував за цінну інформацію і заповнив Анастасію Тимофіївну, мовляв, її син найближчим часом буде вдома.

Усі сліди розшуку вели на Михайла Половинка. Але вдома його не було. Богдан Михайлович вирішив допитати батька Михайла – Володимира Федоровича.

– Ваш син Михайло Половинко підозрюється у скоєнні тяжкого злочину. Я зараз вам задам кілька запитань, а ви мені постарайтеся на них відповісти.

– За умови, звичайно, якщо буде в моїх силах.

– Скажіть, де і з ким останнім часом мешкав Михайло?

– Останнім часом мешкав у своєї дівчини. Але де саме, він нам не розповідав, а ми з мамою не цікавилися. Зрідка навідувався додому. Коли приходив востаннє, заявив: їде до Криму на заробітки. Приблизно два тижні тому я з ним спілкувався по мобільному телефону. У розмові Михайло зазначав: живе і працює в Криму, та свою адресу не називав, коли повернеться додому не говорив.

– У вашого сина був автомобіль?

– Автомобіль ВАЗ-2108 синього кольору, державний номер СВ 45-62 АЕ був у мене. Але Михайло періодично ним користувався. За місяць до від'їзду в Крим він його розбив і я змушений був продати.

– Якщо ваш син не працював, то скажіть: на чії кошти він жив?

– Та на чії ж? – Володимир Федорович сам себе перепитав і відповів: – Батькові та матеріні.

– З ким ви зараз мешкаєте?

– Живемо утрьох. Я, дружина і теща.

– Скажіть, чи є у вас родичі в селі Надинівка Козелецького району?

– Ні, немає.

– Чому ви тоді телефонували у Надинівку за номером 3-43-02? До речі, цей телефон належить Анатолію Костюченку.

– Я не телефонував.

– А ось тут, Володимире Федоровичу, ви кажете неправду. Телефонували і не раз. З УТЕЛ нам навіть надали роздруківку.

Володимир Половинку говорити було нічого. Він нараз відвернувся до вікна, втупив погляд.

Схоже, ситуація прояснилася. За кілька хвилин після допиту Половинка старшого, Богдан Стоколос доповідав начальнику карного розшуку підполковнику Арсірію.

– Оперативним шляхом встановлено: Андрія Мозирка викрало злочинне угруповання. Очолює його Михайло Половинко. Потерпілого утримують в селі Надинівка Козелецького району в будинку Анатолія Миколайовича Костюченка. Михайло Половинко, як би сказали за радянських часів, веде паразитичний спосіб життя, ніде не працює,

розбив батькову машину. Батько, Володимир Федорович, приховує сина, заявляє, буцім поїхав на заробітки до Криму. Брати плануємо сьогодні. Накриємо всіх одразу.

– Гарзд, такий варіант цілком прийнятний, – охоче погодився Арсірій. – На допомогу придуть бійці підрозділу «Сокіл».

– Дякую, товаришу підполковник.

– До речі, як справи з квартирою?

– Квартиру, товаришу підполковник, уже продано. На жаль. Продано шляхом подачі до державних установ, комунальних підприємств та органів влади відповідних заяв та підробленої довіреності. Злочинцям обманним шляхом вдалося отримати дублікат свідоцтва про право власності на дану квартиру та зареєструвати його. Злочинці дістали технічний паспорт, витяг з реєстру для продажу, провели інвентаризацію. Андрій Мозирко, звісно, їм заважав – довелося його викрасти і деякий час переховувати, поки все уляжеться.

– Відомо, хто придбав квартиру?

– Її купила і оформила на себе Ніна Анатоліївна Наханович, дружина нашого міліціонера.

– Гм... Спрацьовано дійсно дуже професійно. Такої обладки, Богдане, здається, у нашій практиці ще не було.

– А не було, – охоче погодився Стоколос. – Це «плоди» нашої української демократії.

– Гарзд, Богдане, в політику вдаряться не будемо. Нехай нею і справді займаються політики й депутати, а ось розслідувати не лише зникнення Андрія Мозирка, а й купівлю-продаж квартири будемо. І справді ж бо, який треба було мати кримінальний талант, щоб отак усіх обставити, обвести довкруг пальця, продати квартиру, господиня якої перебуває не де-небудь, а за кордоном.

Богдан Стоколос встановив: літній чоловік з великими записинами, якого в кримінальних колах називали «Батею», був не хто інший, як Олександр Мокренький. І ось уже Олександр Михайлович сидів перед інспектором карного розшуку.

– Якось я зустрів свого приятеля Геннадія Лібермана. Під час розмови він поцікавився, чи можна законним шляхом оформити квартиру? При цьому розповів, буцім у нього є знайомий, у якого зникла дружина. Квартира оформлена на неї. Я пояснив Геннадію: це питання можна вирішити, звернувшись до суду. Оскільки я не бажав зв'язуватися з непорядними людьми, вирішив особисто поспілкуватися з цією людиною. Тоді Геннадій відвіз мене до свого знайомого, який мешкав на Радульській, 3. Як зараз пам'ятаю: звали його Андрій Мозирко. Андрій розповів: власником квартири є його дружина, яка більше п'яти років не дає про себе знати. Зі слів Андрія вона раніше перебувала в Італії. Я пояснив: для вирішення питання законним шляхом, потрібно

спочатку звернутися до міліції з приводу зникнення його дружини, аби було проведено відповідний розшук. Після його рішення слід подати відповідні документи до суду. У подальшому від Геннадія я дізнався: Андрій Мозирко перебував у Халявино на лікуванні від алкогольної залежності. З Геннадієм Ліbermanом ми зустрілися з Андрієм Мозирко. Я ще раз уточнив, чи дійсно він хоче переоформити на себе квартиру. Андрій висловив думку, мовляв, у нього бракує коштів на оплату комунальних послуг, а тому має намір спочатку переоформити, а зрештою її продати. Між нами йшла розмова про варіанти розрахунку. Андрій сказав: йому потрібні гроші, а можливо, однокімнатна з доплатою, але конкретно на той час ще не визначився. На цьому наша розмова й скінчилася.

Через деякий час Ліberman повідомив: Андрій Мозирко виписався з лікарні. Ми з Геннадієм поїхали на квартиру до Мозирка. Після нетривалої розмови Андрій взяв документи і ми вирушили до міліції, де він і написав заяву про безвісти зниклу дружину. Заяву, як зараз пам'ятаю, прийняв працівник міліції Ростислав Іваненко. Після цього ми розійшлися. Більше Андрія Мозирка я не бачив і з ним не спілкувався. Хто міг викрасти Андрія та за яких обставин мені не відомо.

V

На світанку оперативна група в селі Надинівка Козелецького району визволила з-під домашнього арешту Андрія Мозирка, водночас арештувала Сергія Клепікова, Григорія Сороку, Ігоря Казеноса і Тимона Онуфрієнка. Арештували їх тоді, коли вони додивлялися ранкові сни. Ініціаторові злочину Михайлові Половинку вдалося втекти. Арештованих негайно доставили до Черняхівська і помістили до камери попереднього ув'язнення. Богдан Стоколос уже через деякий час мав розмову з потерпілим Андрієм Мозирком.

– Історія ця давня, – Андрій Іванович тяжко зітхнув, подивився у вікно і почав: – Років п'ять тому біля свого під'їзду я випадково зустрів свого давнього знайомого Геннадія Ліbermanа. Ми разом призивалися до лав Збройних Сил. Після армії також зустрічалися. Однак у подальшому наші зв'язки розірвалися. Та якось знову зустрілися, завели мову про життя. Геннадій, коли перебував у моїй квартирі, не раз запитував, чи не можу її продати. Я категорично сказав: «Ні!» Квартира належить моїй дружині, я в ній не проживаю, лише сторожую – Тетяна перебуває в Італії на заробітках. Доглядає старе хворе подружжя.

– Більше Ліberman не цікавився квартирою?

– Ні, чому? Десь через рік Геннадій знову прийшов до мене, але цього разу з уже незнайомим чоловіком на вигляд років п'ятдесяти.

– Який він собою?

– Середнього зросту. Був у кашкеті, але мені здалося, що він лисуватий або із залисинами на голові.

Богдан Стоколос тепер не сумнівався: це був не хто інший, як Олександр Михайлович Мокренський, якого допитував напередодні.

– Гена сказав, що цей чоловік зможе допомогти подати заяву про безвісти зникнення моєї дружини, а потім оформити на мене документи з метою подальшого продажу квартири.

– Ви погодилися на цю пропозицію?

– Так.

– Гаразд, продовжуйте.

– У зв'язку з тим, що я зловживав спиртними напоями, деякий час перебував на лікуванні у психоневрологічному диспансері в селі Халявіно. До мене знову приїхав Геннадій зі своїм знайомим. Вони цікавилися, коли я випишуся, аби поїхати та написати заяву до міліції.

– Що ви їм сказали?

– Та що? Відповів просто: я не знаю. Ще при розмові незнайомий чоловік сказав: коли продадуть мою трикімнатну квартиру, отоді мені куплять однокімнатну або будинок. Коли я вже виписався з лікарні і перебував удома, вони знову до мене приїхали. Мова йшла, аби я написав заяву до міліції про зникнення дружини. Геннадій називав свого супутника «Батею», але це йому дуже не подобалося. Після розмови ми вийшли з квартири, біля будинку стояло авто «Вольво-740» червоного кольору. Геннадій сів позаду, а я на переднє пасажирське сидіння. За кермо сів все той же «Батя». Коли прибули до міліції, Геннадій залишився в салоні, а я з незнайомим чоловіком зайшли до чергового. Коли «Батя» йому щось пояснив та назвав прізвище, черговий зателефонував. Після цього нам дозволили пройти.

– Яке прізвище назвав «Батя»?

– Я вже не пам'ятаю.

– Ми піднялися на третій поверх, підійшли до дверей. «Батя» сказав, аби я чекав у коридорі. Сам же пішов до одного з кабінетів, до якого саме – не звернув уваги. Звідси нас направили до 313 кабінету. Цього разу ми з «Батею» зайшли удвох. Там сидів один працівник міліції на прізвище Ростислав Іваненко. Незнайомий чоловік пояснив міліціонеру, що в мене пропала дружина і поцікавився, як подати з цього приводу заяву.

– Вони були між собою знайомі?

– Мені здалося, що ні. Після складання відповідних документів, ми з «Батею» покинули приміщення міліції. Незнайомиць поїхав на своєму автомобілі, а я та Гена пішли у своїх справах. Відтоді більше з Геннадієм я не зустрівся.

... Сергій Клепиков був явно спантеличений і розгублений. Михайло Половинко так психологічно настроїв братків у безкарності справи, що всі вони раптовим і несподіваним арештом були просто ошелешені. І тому цілком зрозуміло: Богдан Стоколос виділив їм кілька годин, аби

вони могли прийти в себе, зібратися з думками. Сергій Клепиков сидів мовчки, з низько опущеною головою. Зрештою, мовив:

– Грамадянине начальник, я вам хочу сказати таке: в обвинуваченні, яке ви мені пред'явили, повністю визнаю себе винним.

– Це вже інша справа, – Стоколос нараз пожвавився. – Щиросердне зізнання буде тільки на вашу користь. Тепер розкажіть, за яких обставин та за пропозицією кого ви домовлялися з нотаріусом Святославом Вихновичем про складання та нотаріальне засвідчення довіреності?

– Приблизно на початку квітня я випадково зустрівся зі своїм приятелем Михайлом Половинком. Він, ніби між іншим, поцікавився, чи є у мене знайомий нотаріус? Я позитивно відповів на його запитання, тільки поцікавився: «А навіщо він тобі?» Михайло сказав, що необхідно оформити довіреність на квартиру. Мовляв, є квартира, у ній мешкає чоловік, а дружина виїхала за кордом і місцеперебування невідоме. Оскільки в нього бракує грошей для оплати квартири, згоден її продати і купити меншу за розмірами. Половинко при цьому уточнив: потрібен нотаріус, який би оформив квартиру без її господаря, себто без дружини.

– І що ви йому відповіли?

– Я сказав, таких нотаріусів не знаю, але поцікавлюся. На цьому ми розійшлися. Через деякий час знову випадково зустрілися. Половинко запитав мене, чи цікавився питанням стосовно нотаріуса? Я відповів, що так. Крім того, я спитав у Половинка, скільки це буде коштувати? Михайло відповів: «У Києві така послуга коштує близько п'яти тисяч доларів. Я пообіцяв з'ясувати це питання. Ми домовилися передзвонити. Цього дня, а можливо, наступного, уже й не пам'ятаю, я зателефонував своєму знайомому Святославу Вихновичу, який працює державним нотаріусом першої Черняхівської нотаріальної контори. Домовилися про зустріч. З Вихновичем я зустрівся на робочому місці. При зустрічі розповів, що є квартира, і там мешкає чоловік, а жінка тривалий час відсутня. Чи може він оформити довіреність без участі жінки, оскільки чоловік має намір продати дану квартиру?

Вихнович сказав, що не знає, мабуть, ні. Ми домовилися зателефонувати один одному. Трохи пізніше я зустрівся з Михайлом Половинком і доповів: нотаріус конкретної відповіді не дав. При цьому поцікавився у Михайла, скільки він може заплатити? Половинко сказав, що Черняхівськ місто невелике, а тому може дати до трьох тисяч доларів. З названою сумою я ознайомив Вихновича, той погодився. Я зателефонував Половинку і сказав, аби він віз гроші та документи. Трохи згодом з Михайлом на таксі ми поїхали до нотаріуса. У кабінеті Вихновича саме перебувала відвідувачка, я трохи зачекав, а потім зайшов до нього. Вихнович переписав дані, які його цікавили, потім оформив документи і подав мені. Я передав Вихновичу пакет з

грошима і ми розійшлися. Паспорт та довіреність віддав Михайлові. Крім того, допоміг Половинку здати документи в МБТІ.

– Скільки вам особисто пообіцяли грошей за домовленість з нотаріусом?

– Михайло пообіцяв, що після продажу квартири за мої послуги заплатити близько п'яти тисяч доларів США.

Аналогічні показання дали Григорій Сорока та Ігор Казенас. Богдану Стоколосу було цікаво знати думку Тимона Онуфрієнка, на дачі якого тимчасово утримували Мозирка. Інспектор карного розшуку набрав номер чергового:

– Заведіть до мене Онуфрієнка.

Черговий відімкнув двері:

– Онуфрієнко! До слідчого.

Низько опустивши голову, з камери, похитуючись, вийшов Тимон.

– До стіни! Руки за спину! – скомандував черговий і почав замикати двері.

– Взагалі-то дача для мене поняття чисто умовне, – глухо кашлянувши в кулак, мовив Тимон. – Будинок в Надинівці належить моєму рідному дядькові Анатолію Михайловичу Костюченку, який перебрався жити в Прилужжя. Я там буваю лише влітку, ловлю рибу на Десні, відпочиваю. Якось Михайло Половинко попрохав ключі від будинку, як пояснив мені, хоче поїхати порибалити та відпочити. Ключі я йому, звичайно, дав, він мені їх повернув через три-чотири дні. Заявив при цьому, що ключі, мовляв, більше не потрібні – я зробив дублікат. А через деякий час Михайло запропонував і мені поїхати до Надинівки відпочити. Я погодився. Нас повіз туди спільний знайомий Сергій Клепиков.

– Ви їхали туди автівкою?

– Так. Автомобілем темно-синього кольору. По дорозі Михайло повідав: на дачі відпочивають його знайомі хлопці. Коли ми прибули, дійсно, на подвір'ї мене зустрів незнайомий молодий чоловік. Представився: Гриць Сорока. У будинку я знову побачив незнайомого хлопця. Його звали Андрій. Михайло Половинко представив, мовляв, це наш новий знайомий. Незабаром Сергій Клепиков та Гриць Сорока поїхали до Черняхівська, а я з Михайлом залишився. За весь час, скільки я там перебував, Андрій не робив нічого – відпочивав.

– Андрій Мозирко був прикутий до ліжка?

– Ніяких наручників я не бачив, він вільно пересувався по будинку та подвір'ю. Про те, що його викрали і тут утримували mimo власної волі, у мене й думки не було, – разом відпочивали, снідали, обідали та вечеряли. Інколи ще й по чарці пили. При мені Михайло Половинко телефонував Ігореві Казенасі, він має кличку Яша. Які у них між собою стосунки, про це мені невідомо. З Казенасом знайомий давно, але особливих стосунків не підтримую.

- Що вам говорив Михайло Половинко стосовно перебування у вашій оселі Андрія Мозирка?
- Казав, що цьому чоловікові потрібно трохи в мене пожити.
- Де ви перебували до цього часу?
- Я мешкав у своєї тітки Олени Михайлівни Онуфрієнко, яка живе по проспекту Миру, 203-А. Домашній телефон 2-69-33.
- Чому ви добровільно не з'явилися до правоохоронних органів, а переховувалися?
- Я боявся, – Тимон на якусь долю секунди замовк. – Не бажав відповідати за дії інших осіб.
- Чи була у вас домовленість з Сорокою, Половинком та Казенасом про незаконне заволодіння квартирою?
- Про квартиру й мови не було. Я ж кажу: вони попросили в мене як дачу для відпочинку і риболовлі.
- Чи було відомо вам, що Григорій Сорока отримав підроблену довіреність на квартиру Мозирка та на підставі даної довіреності оформив договір купівлі-продажу квартири?
- Від вас я це чую вперше. – Тимон приклав худу білу руку до серця.
- Чи у вашій присутності хтось застосовував фізичне насильство до потерпілого?
- Я вже говорив: ніхто. Він був на таких правах, як і всі.
- У вас була реальна можливість відпустити Андрія Мозирка?
- Так, була.
- Чому ви цього не зробили?
- Я його не тримав.
- Ви усвідомлювали: Андрій Мозирко перебуває у будинку не за своєю волею?
- Так, дійсно. Інколи мені здавалося, що тут щось не чисте.
- Чому ви не дозволили йому вийти зі свого будинку та поїхати додому?
- Я вже говорив, і ще скажу: я боявся це зробити, адже мої приятелі могли б завдати неприємностей.

VI

- Дозвольте? – двері несміливо прочинила молода жінка – ніс прямий, загострений, волосся коротке каштанове, очі темні – я за викликом. Наханович моє прізвище. Ніна Анатоліївна.
- Проходьте, будь ласка, Ніна Анатоліївна, – Богдан Стоколос розгорнув папери, – вас викликано на допит у кримінальній справі 75/3468. Скажіть, вам знайоме прізвище Михайло Половинко?
- Так, це мій двоюрідний брат та кум.
- Чим він займається?
- Я знаю, що не працює, але чим займається, мені невідомо.

- Вам знайоме прізвище Клепиков Сергій Валерійович?
  - Ні.
  - Як ви можете пояснити, що зафіксовані ваші дзвінки з мобільного телефону на телефон Клепикова?
  - Не знаю.
  - З ким підтримує дружні стосунки Михайло Половинко?
  - Я не знаю його друзів.
  - Чи знайоме вам прізвище Тимон Онуфрієнко?
  - Чую вперше.
  - З ким ви ходили на квартиру 36 по вулиці Радульській, 3?
  - Наприкінці квітня я та мій чоловік ходили дивитися квартиру.
  - Скільки разів у ній перебували?
  - Два рази. Перший раз я прийшла сама, це було наприкінці квітня, а вдруге – трохи пізніше, я ходила зі своїм чоловіком.
  - Хто був у квартирі, коли ви приходили?
  - Григорій Сорока. У нього я й купила цю квартиру.
  - Що в ній знаходилося?
  - Були якісь меблі, але я не пам'ятаю. Ми їх одразу продали, завезли нові, сучасні.
  - Для чого вам була необхідна квартира?
  - А для чого купують квартири? – запитала Ніна Анатоліївна і тут же відповіла: – Щоб жити. До цього ми родиною мешкали в однокімнатній.
  - Ви подавали документи в МБТІ для відчуження даної квартири? Якщо так, то коли й навіщо?
  - Так, подавала. З часом ми мали намір її продати.
  - З ваших показів я не зрозумів – квартиру ви придбали для особистого проживання, чи для її подальшого продажу?
  - Лише після того, як купили квартиру і перебралися жити, з'ясувалося, дуже незручне місце – нам було далеко ходити на роботу, а дітям – до школи. Отже, ми мали намір трохи в ній пожити, а, зібравши кошти, продати і купити нову у престижному районі міста.
  - Як довго ви збиралися у ній жити?
  - Можливо рік, можливо й менше.
  - Чи планували у придбаній квартирі робити ремонт?
  - Так.
  - Якщо мали намір жити в цій квартирі, то навіщо подали документи на її відчуження з терміновим строком виконання?
  - Я вже говорила: цю квартиру ми мали намір продати.
  - Хто вам порадив подати документи в МБТІ на її відчуження?
  - Це рішення прийняли я та мій чоловік.
- Після допиту Ніни Наханович Богдан Стоколос планував у другій половині дня допитати її чоловіка. До Василя Георгійовича далеко їхати не потрібно – Василь Наханович працював заступником

командира роти Черняхівського МРВ ДСО ВДСО при УМВСУ в Черняхівській області. Але трапилося непередбачене – напередодні у віці 39 років раптово помер начальник контрольно-ревізійного відділу обласного управління внутрішніх справ підполковник міліції Олександр Маслянка. Олександр того зловісного дня поїхав у відрядження до Ніжина і більше додому не повернувся. Пекла страшenna спека, стало погано з серцем. Він впав навznak прямо на підлогу в міськрайвідділі міліції. Товариші навіть «швидкої» викликати не встигли. Власне, вона прибула, але лікар констатував: смерть. Сиротами залишилися двоє дітей. Богдан Стоколос знав Олександра Маслянка як безкорисливу людину і завзятого спортсмена – відмінно грав у теніс, займався важкою атлетикою, надто любив футбол. Майже ніколи не ходив на лікарняний. На здоров'я не скаржився. Інколи, правда, щось там кололо в області серця, та Олександр на це абсолютно не звертав ніякої уваги. Мало чого, розмірковував, поколе та й відпустить. Богдан Стоколос зайшов на ринок, придбав шість троянд, сів у тролейбус, який саме підійшов, і поїхав додому, до Олександра. Звідти його мали виряджати в останню дорогу.

Наступного дня Богдан Стоколос допитував свого колегу – Василя Георгійовича Нахановича.

– Скажіть, хто вашій дружині запропонував оформити договір купівлі-продажу квартири № 36 по вулиці Радульській, 3?

– Оформити договір-купівлі запропонував Григорій Сорока.

– Двоюрідний брат вашої дружини та водночас ваш кум Михайло Половинко знав, що квартиру оформляє на себе ваша дружина?

– Так, знав.

– Що він говорив про неї?

– Нічого.

– Михайло Половинко був присутній, коли оформлявся договір-купівлі?

– Під час оформлення договору-купівлі я його не бачив.

– Крім Сороки, ще були присутні люди, які мали відношення до квартири?

– Я не знаю. Це питання необхідно з'ясувати у моєї дружини. Особисто я до МБТІ не ходив.

– За яку суму коштів ваша дружина придбала квартиру?

– Відповідно до ст. 63 Конституції України я відмовляюся відповідати на це запитання.

– Вам знайомий молодий чоловік на ім'я Сергій Клепиков?

– Ні.

– За яких обставин Григорій Сорока запропонував вашій дружині придбати квартиру?

– Моя дружина від своєї матері Галини Олексіївни Савіної дізналася,

що за адресою Радульська, 3 продається трикімнатна квартира. Вона зацікавилася нею, згодом побувала. Квартира їй сподобалася. Щоправда, пізніше з'ясувалося – район непрестижний, виникли проблеми з транспортом.

- Ваша дружина придбала квартиру з меблями чи без?
- Без меблів.
- Де і кому та за яких обставин ви чи ваша дружина передавали кошти за квартиру?
- Відповідно до ст. 63 Конституції України я відмовляюся відповідати на дане питання.

Начальнику Управління СБУ
в Черняхівській області
генерал-майору Соловійову В.А.

Шановний Владиславе Артемовичу!

Слідчим відділом прокуратури області прийнята до провадження кримінальна справа № 75/03468, порушена прокуратурою м. Черняхівська за фактом зловживання службовим становищем та службового підроблення з боку державного нотаріуса Першої Черняхівської державної нотаріальної контори Віхновича С. О. при посвідченні довіреності на ім'я Сороки на право розпоряджатися майном, в тому числі квартирою, від імені гр. Мозирко Т.В., яка виїхала на роботу до Італії, звідки не повернулася і на даний час перебуває в розшуку. Під час розслідування справи встановлено, що до зазначеного злочину можливо причетні співробітники ЧМВ УМВС України в Черняхівській області. Такий висновок зроблено на підставі того, що квартиру Мозирко Т.В. придбала гр. Наханович Н.А., чоловік якої – Наханович Василь Георгійович працює заступником командира роти Черняхівського МРВ ДСО ВДСО при УМВС України в Черняхівській області. Під час допиту встановлено, що показання як Наханович Н.А., так і Наханович В.Г. явно суперечливі та неправдиві в частині придбання ними квартири Мозирко Т.В. Крім того, Мозирко А.І. – чоловіка Мозирко Т.В. незаконно позбавили волі, тримаючи у невідновленому місці протягом п'ятнадцяти днів, прикутим до ліжка браслетами, які мають порядковий номер, що також може вказувати на причетність до зазначеного злочину співробітників міліції.

З огляду на викладене, прошу для здійснення оперативного супроводження справи та проведення оперативно-розшукових заходів у ній виділити двох співробітників підпорядкованого вам управління для включення в слідчо-оперативну групу.

Заступник прокурора області
старший радник юстиції

В. Ф. Вигулярний

Заступнику прокурора Черняхівської області
старшому раднику юстиції Вигулярному В. Ф.

ОБОРУДКА

Шановний Володимире Федоровичу!

Під час проведення Управлінням перевірки інформації щодо можливого вчинення заступником командира роти Черняхівського МРВ ДСО ВДСО при УМВС в Черняхівській області Нахановичем В. Г. та його можливими співниками з числа співробітників правоохоронних органів шахрайських або інших протизаконних дій під час придбання квартири у м. Черняхівському (вул. Радульська, 3, кв. 36), факти, які б свідчили про причетність зазначеного співробітника ОВС та його зв'язків до протиправної діяльності не отримано.

У разі надходження додаткової інформації або матеріалів по суті будемо інформувати.

Для здійснення оперативного супроводження кримінальної справи № 75/03468, для включення в слідчо-оперативну групу, виділений співробітник ВБКОЗ УСБУ підполковник Геращенко М. О.

Заступник начальника Управління
підполковник

С. В. Панайотов

Отже, ситуація з викраденням Андрія Мозирка прояснилася. Тепер Богдану Стоколосу належало пройти шляхом оформлення договору купівлі-продажу. До міжміського бюро технічної інвентаризації інспектор карного розшуку прибув з самого ранку. Працівник відділу Ніна Кононенко середнього зросту, худорлява жінка з темним волоссям, що спадало на плечі, зодягнена в чорну спортивну кофту з червоними смужками на руках, голубі джинси. У вухах виднілися сережки-кліпси. Жінка люб'язно погодилася відповісти на всі запитання інспектора карного розшуку.

– На цій посаді я працюю уже років з п'ятнадцять. У мої обов'язки входить інвентаризація об'єктів нерухомого майна. Четвертого травня приблизно о третій годині дня начальник відділу Віра Михайлівна Колотенко передала мені замовлення на виконання роботи за адресою: вул. Радульська, 3, кв. 36. Мені було передано технічний паспорт на дану квартиру, дублікат свідоцтва про право власності, заява та довіреність на право розпоряджатися від імені Григорія Сороки. Колотенко сказала, що замовники з транспортом чекають біля МБТІ. Коли я підійшла до виходу, то спитала: хто з Радульської, 3? Молодий чоловік вихопився наперед, усміхнувся і сказав, що це він.

– Який він був сам із себе?

– Не вигляд не більше двадцяти п'яти, невисокого зросту, світло-русаве волосся, коротка стрижка. Цього чоловіка я би могла впізнати.

Віталій ПЕУС

Автомобіль, на якому ми їхали, був іноземного виробництва, темного кольору. Марки, звичайно, вам не скажу. Я сіла на переднє пасажирське сидіння, а молодий чоловік вмовився на задньому. За кермом був мені не знайомий молодий чоловік. На вигляд також років двадцяти п'яти, темне волосся, коротка стрижка. На відміну від того, цей був кремезної статури. Ми підїхали до будинку за номером 3. Водій автівки залишився на місці, а я з молодим чоловіком пішли до квартири. Що запам'яталося, так це ялинка, яка стояла ще з нового року. У квартирі я провела контрольні обміри, котрі відповідали технічній документації. Після цього разом з молодим чоловіком ми вийшли на подвір'я. На вулиці він одразу спіймав таксі і ми доїхали до МБТІ. Я вже не пам'ятаю, він десь вийшов: чи по дорозі, чи тоді, коли мене привезли. Сьомого травня документи на квартиру я передала Вірі Михайлівні для подальшого виконання замовлення. Більше цих молодих людей я не бачила.

Працівник паспортного столу ЖРЕД-10 Лідія Козаченко відпустила двох стареньких відвідувачів і одразу ж прийняла інспектора карного розшуку.

Коротенько проінформувала Стоколоса про себе та свою роботу, мовляв, на цій посаді працюю вже десять років. В обов'язки входить підготовка документів у паспортний стіл для реєстрації та для зняття з реєстрації мешканців Заводського району, а також видача довідок та інше. Восьмого травня, десь так годині о третій, до мене на роботу прибув знайомий працівник Заводського районного відділу міліції. Прізвища не знаю, але пам'ятаю: звати Валерій, а також незнайомий мені молодий чоловік. Він особисто пред'явив паспорт. Це був Григорій Сорока. Крім особистого паспорта, пред'явив також довіреність. Вона засвідчувала: Сорока може виступати від імені Тетяни Мозирко, в тому числі міг зняти її з реєстрації. Ознак цього молодого чоловіка я не запам'ятала, але фотокартка в паспорті відповідала дійсності його зовнішності. Я завірила необхідні бланки для зняття Тетяни Мозирко з реєстрації, які вони привезли з собою. Після цього молоді люди з цими документами поїхали до паспортного столу Заводського райвідділу міліції.

Одинадцятого травня у першій половині дня Григорій Сорока знову приїхав до мене, цього разу він був сам. Сорока попросив виписати довідку, яка б засвідчувала: Тетяна Мозирко знята з реєстраційного обліку за адресою: м. Черняхівськ, вул. Радульська, 3, кв. 36. Я йому відповіла, що документи на цю особу з паспортного столу ще не надійшли. Тоді Григорій Сорока попросив мене зателефонувати до паспортного столу Заводського райвідділу міліції та дізнатися, чи Тетяна Мозирко вже знята з реєстраційного обліку за зазначеною адресою. Я зателефонувала паспортисту Заводського райвідділу

Ользі Федорівні Грищенко. Вона відповіла, що восьмого травня Тетяна Мозирко дійсно виписана і відповідну довідку можна дати. Після цієї розмови я виписала довідку за номером 862 від одинадцятого травня. Її підписали я і бухгалтер. Довідку я віддала в руки Григорія Сороки, на що вона була йому потрібна, я, звісно, не цікавилася.

Коли Богдан Стоколос зателефонував паспортисту Заводського відділу міліції Ользі Федорівні Грищенко, вона була на місці. За годину зустрілися, і Ольга Федорівна розповіла таке:

– Восьмого травня приблизно о третій годині до мене в кабінет зайшов співробітник Заводського райвідділу міліції Валентин Запороженко. Він попросив проконсультувати з приводу зняття з реєстраційного обліку за дорученням. При цьому пред'явив оригінал доручення, в якому громадянка Тетяна Василівна Мозирко уповноважувала Григорія Сороку розпоряджатися всім її майном, а також зняттям її з реєстраційного обліку. Я пояснила порядок виписки за дорученням – необхідно зробити копію довіреності. Потім поїхали в ЖРЕД, де завірили ці документи. Коли повернулися, то я попрохала пред'явити паспорт Тетяни Мозирко. Григорій Сорока запевнив: на вихідні з Італії прилітає Тетяна Мозирко і привезе паспорт. Він тоді мені його і надасть. Я проштампувала бланки на формі та на талоні про зняття з реєстрації. Та оскільки паспорт не надали, на руки цих документів не видала. Я так і сказала: документи отримаєте при пред'явленні паспорта Мозирко. Після цього вони пішли. Сорока пообіцяв, що паспорт принесе 12 травня. Однак ні цього дня, ні наступного до нашої служби він так і не з'явився. Десятого травня мені зателефонувала паспортист ЖРЕД-10 Лідія Козаченко – вона оформляла документи на виписку. Запитала, чи виписана Тетяна Мозирко, оскільки прийшли за довідкою? Хто приходив, я не цікавилася. Я сказала, що виписана, але оскільки паспорт мені не пред'явили, довідку я анулювала.

VII

Співробітник міліції Валентин Запороженко був на диво пунктуальний – на допит прибув хвилина в хвилину.

– Отже, Вікторе Михайловичу, ви вже достеменно знаєте про що мова. Давайте все по порядку.

– Сьомого травня біля Заводського райвідділу міліції я чисто випадково зустрів свого знайомого Павла Плошка. Ми знайомі з ним уже років з п'ятнадцять – свого часу мешкали на одній вулиці в районі Масанів. Проте дружніх стосунків не підтримували. Я підійшов до нього, привітався та поцікавився життям – ми й справді давно не бачилися. Під час розмови Павло поцікавився, чи можу я допомогти його знайомим з випискою однієї людини, аби не стояти в чергах. Я відповів, що можу. Про точну дату виписки між нами домовленості не

було. Після цього ми розійшлися у своїх справах. Восьмого травня після третьої години дня Павло Плошко без попереднього дзвінка знайшов мене у Заводському райвідділі міліції – я був на роботі. Павло сказав: приїхав з питання виписки. Ми вийшли з приміщення райвідділу та пішли до паспортного відділу. Біля сходинок стояли два молодих чоловіка. Як зараз пам'ятаю – один з них – Григорій Сорока. З ним особисто я не був знайомий і ніколи не спілкувався. Павло підвів до мене цих двох хлопців, мовляв, вони уповноважені виписати одну людину. Сорока представив нотаріально завірену довіреність, що його уповноважили розпоряджатися всім майном Тетяни Мозирко, в тому числі й із питання зняття з реєстрації та реєстрації з місця проживання. Я разом з Григорієм Сорокою пішов до паспортного столу, а Павло з молодим чоловіком залишився на вулиці.

Сороку я завів до п'ятого кабінету, в якому перебувала паспортист Ольга Грищенко. Вона уважно ознайомилася з довіреністю, яку подав Григорій. У кабінеті за номером чотири я зробив копію даної довіреності, яку передав Ользі Федорівні. У довіреності Грищенко ручкою підкреслила той рядок, в якому йшла мова про те, що Григорій Сорока дійсно уповноважений від імені Тетяни Мозирко здійснювати зняття з реєстрації та реєстрацію місця мешкання останньої. Ольга Федорівна попросила Григорія Сороку власноручно написати заяву про виписку Тетяни Мозирко, що він і зробив у моїй присутності. Заяву Сорока передав паспортистці. Після цього Ольга Грищенко попросила Сороку, аби він приніс паспорт Тетяни Мозирко. Сорока відповів, що паспорт у нього є, але з собою не взяв. Запевнив: принесе найближчим часом. При цьому Ольга Грищенко пояснила, аби прискорити виписку, необхідно у паспортиста ЖРЕДа завірити бланки на виписку. Потім ми з Сорокою вийшли з паспортного відділення і поїхали на площу Перемоги – там знаходяться паспортисти Заводського району. Григорій Сорока подав їм бланки на виписку, де їх і завірили. Потім з Григорієм ми повернулися до райвідділу міліції, але Павла Плошка тут уже не було. Інший молодий чоловік чекав Сороку. Григорій сам відніс бланки до паспортного столу. Коли він вийшов, ми розпрощалися. Більше Сороку я не бачив.

– Як виглядав інший молодий чоловік?

– На вигляд близько двадцяти п'яти років, коротко підстрижений, темно-русяве волосся, спортивної статури .

– Чи могли б ви його впізнати?

– Звичайно, ні. Я не звертав на нього особливої уваги. Пам'ятаю: він був коротко підстрижений, зодягнений у футболку та джинси.

– Чи можете ви впізнати особу, яка представлялася Григорієм Сорокою?

– Так. Цю особу я впізнати можу.

– На якому автомобілі приїхали ці хлопці?

– На марку автомобіля я не звернув уваги, але іноземного виробництва. Кольору темно-синього.

Коли Богдан Стоколос прибув до Заводської районної ради, працівник відділу приватизації Надія Михайлівна Казенас обідала.

– Ой, вибачте! – вигукнула жінка, – я тут саме розіклася.

– Та нічого-нічого, – миролюбно мовив Стоколос, – це ви мені, будь ласка, вибачте. Обідайте, а я вас зачекаю.

Богдан Михайлович вийшов на подвір'я. Довкруг приміщення обступали густі тіністі дерева, в кущах витьохували соловейки. Стоколос сів на лаву, відхилився на бильце спиною, розслабився, заплющив очі, а співи не вгавали. Скільки він отак сидів, не пам'ятає.

За дві хвилини Надія Михайлівна Казенас вийшла на подвір'я:

– Де ви тут? Заходьте!

У кабінеті, крім господарки не було нікого. «От і добре, – подумав Стоколос, – обійдемося без свідків». Представився і почав задавати запитання.

– Скажіть, яким чином до відділу приватизації Заводської районної ради потрапила заява на видачу дублікату свідоцтва про право власності на квартиру за номером 36 по Радульській, 3?

Двадцять шостого квітня, о котрій годині я вже не пам'ятаю, до мого кабінету зайшов молодий чоловік на прізвище Григорій Сорока з приводу оформлення дублікату замість загубленого свідоцтва про власність на житло. До відділу приніс свій паспорт, а також паспорт довірителя, газету з об'явою, оригінал та фотокопію довіреності, завірені нотаріусом. Я переглянула документи та сказала Сороці, аби він написав заяву. Останній у моїй присутності написав відповідну заяву, яку я засвідчила своїм підписом.

– Чи реєструються дані заяви в книзі вхідної кореспонденції?

– Так, реєструються.

– Ця заява була зареєстрована?

– Була.

– Григорій Сорока до відділу приходив сам чи з ним були інші особи?

– Він був один.

— Чи пояснював Сорока, за яких обставин було втрачено свідоцтво про право власності на квартиру?

– Я його про це не запитувала.

– Хто безпосередньо видавав дублікат свідоцтва про право власності на житло Григорія Сороки?

– Спеціаліст відділу Людмила Андріївна Михеєнко.

– Чи просив Сорока пришвидшити видачу дублікату свідоцтва?

– Ні. Не просив.

Чи можна виготовити дублікат свідоцтва права власності на житло, якщо відсутній паспорт власника квартири?

– Ми вимагаємо, щоб обов'язково був паспорт власника житла.
– У своїх поясненнях від третього травня ви зазначали, що у вас виникли сумніви щодо ідентичності підпису в паспорті власника квартири та на довіреність. Чому ви не зробили копію паспорта квартири та не долучили до матеріалів приватизаційної справи?

– Це не передбачено ніякими нормативними документами, а тому цього від Сороки я не вимагала.

Тетяна Мозирко – чорнява, повновида, середніх років жінка з блискучим і густим волоссям на голові, була занепокоєна і збентежена. Ще б чого! Поки за кордоном заробляла кошти, вдома втратила квартиру. Богдан Стоколос спершу попрохав Тетяну Василівну заспокоїтися.

– Вважайте, ви мене заспокоїли, – усміхнулася Тетяна Мозирко. – Переходимо до суті справи.

– Ваше прізвище, ім'я та по батькові.

– Прізвище моє Мозирко. Звати Тетяна Василівна. З чоловіком розлучилися, але прізвище я взяла його.

– Місце народження?

– Село Кручинівка Брестської області, Республіка Білорусь.

– Національність?

– Українка.

– Сімейний стан?

– Точніше сказати: перебуваю в цивільному шлюбі.

– Освіта?

– Освіта середня, – мовила у відповідь Тетяна Мозирко і уточнила: технічна.

– Місце роботи, рід занять або посада?

– Працюю в Італії. Доглядаю двох людей похилого віку.

– Місце проживання?

– Зареєстрована в Черняхівську, вулиця Радульська, будинок 3, квартира 36. Тимчасово мешкаю в Італії: м. Педара, вул. Боккаччо, 74.

Потерпілу Тетяну Мозирко Богдан Стоколос попередив, що давання свідомо неправдивих показань тягне за собою кримінальну відповідальність, водночас роз'яснив права та обов'язки. Вона має розповісти про все відоме їй у справі та особу обвинуваченого.

– Квартиру на Радульській отримали мої батьки ще в 1977 році, – продовжувала Тетяна Василівна. Крім них, у ній була прописана і я. Після смерті батьків я приватизувала квартиру, після чого вона стала частинкою моєї власності. У зв'язку з тим, що в нашому місті бракувало роботи, я вирішила пошукати щастя за кордоном. Спочатку працювала в Чехословаччині, потім мені зробили протекцію і я виїхала до Італії. У квартирі весь час проживав мій колишній чоловік Андрій. Аби він сплачував житлово-комунальні послуги, спочатку я регулярно надсилала йому кошти. Спілкувалася з ним по мобільному телефону.

Останні два роки я перестала телефонувати Андрію і переказувати йому гроші, оскільки зрозуміла: він їх просто пропиває. Кілька разів підряд телефонувала, але він був у нетверезому стані. На Україну прибула за викликом. По приїзді дізналася: моя квартира продана невідомим особам. Я нікому не залишала довіреності на розпорядження моїм майном.

– Скажіть, де ви перебували дев'ятнадцятого квітня?

– Ну, звичайно де. В Італії!

– Ви довіряли Григорію Сороці розпоряджатися своїм майном?

– Вибачте, товаришу слідчий, за грубість, але скажу так: я ніколи не довіряла ні Сороці, ні Вороні, ні Солов'ю. Зрозуміло, так? До того ж це прізвище я чую вперше.

– Вам знайомі жителі Черняхівська Михайло Половинко і Сергій Клепиков?

– Не знайомі. Ці прізвища я чую вперше. Повірте: ці люди завдали мені матеріальної і моральної шкоди. Один квиток на літак складає триста шістьдесят євро, що за курсом Національного банку – дві тисячі сімсот гривень. Мої страждання тривають і понині. Порушено звичний спосіб життя. Відтак мої життєві та ділові стосунки ускладнилися. Водночас ускладнилися і взаємовідносини з роботодавцем. Я й досі перебуваю у стані глибокого нервового потрясіння. Не можу нормально виконувати свої трудові обов'язки та налагодити нормальні життєві стосунки з близькими.

– Про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної злочинном, ви можете викласти у позовній заяві до Заводського районного суду, де розглядатиметься кримінальна справа.

– Дякую. Я скористаюся вашою порадою.

VII

Село Старий Білоус розташувалося на західній околиці Черняхівська. Колись невеличке село, останнім часом воно розбудувалося і майже злилося з містом. Дороги заасфальтували, налагодили регулярний пасажирський зв'язок і загалом майже всі жителі села працюють в Черняхівську – кожного ранку на роботу дістаються маршрутками та автобусом.

Оперативники отримали інформацію: саме в цьому селі, в оселі Анатолія Григоровича Козодія переховується Михайло Половинко. Вирішили брати рано-вранці. Автівка з оперативниками від'їхала рівно о п'ятій, минаючи центральну частину міста, поїхали по об'їзній у напрямку Старого Білоуса Одрозу за містечком з'явилися контури села. За верхів'ям дерев виглядали сучасні білокам'яні будинки. Михайло Половинко перебував в оселі по вулиці Ломоносова, 15. Невзабарі наблизилися до підвір'я. Добротний цегляний будинок, неподалік

сарай з гаражем. У квітнику виднілися вулики, гули бджоли. Все це зазвичай мав би охороняти пес, та його не було.

– Ось і добре, – подумав Вячеслав Молочай.

Разом з Олексієм Копицею вони підійшли до будинку. Праворуч гудзиком чорніла кнопка. В'ячеслав Молочай натиснув. Довго не відчиняли. Відчувалося: за дверима йшли перемовини: відчиняти чи ні. Вячеслав Молочай зійшов з ганку, почав обходити довгий будинок. Раптом одне з вікон відчинилося і на землю зістрибнув високий кремезний молодий чоловік. Ще мить – він би перестрибнув через паркан і тоді – шукай вітру в полі.

– Стій! Міліція! – вигукнув Молочай.

Одною рукою зловмисник схопився за штахетник у намаганні перестрибнути його. Відчуючи, що злочинець може втекти, Молочай різко вигукнув:

– Стій, гад! Вдруге не втечеш. Буду стріляти!

Злочинець продовжував робити своє. Тоді оперативник вистрілив. Раз, вдруге. Тримаючись за паркан, втікач почав присідати. Молочай з Копицею взяли його під руки і повели до автівки. В обласному управлінні внутрішніх справ, куди доставили Михайла Половинка, йому одразу надали необхідну медичну допомогу. Водночас провели судово-медичну експертизу. Згідно з її висновком були виявлені поранення гомілки та задньої поверхні правого плеча. Згодом його доставили до міської лікарні № 2. У травмопункті лікарі негайно оглянули Половинка і також надали необхідну медичну допомогу. У центральній районній лікарні провели флюорографію Трохи згодом доставили до наркологічного диспансеру. Тут його уважно оглянув лікар-нарколог. На підставі лікарських досліджень стало зрозуміло: Михайло Половинко може утримуватися в ІТТ. Звідси його доставили до обласної прокуратури, де прокурор Олександр Шевченко за участю захисника Сергія Панасенка допитували обвинуваченого. Михайло Половинко, припертий до стінки, змирився зі своєю долею і написав заяву, в якій зазначив, що у присутності захисника він розповість про всі обставини скоєння злочину. Отже, Богдану Стоколосу не довелося «вибивати» зізнання.

– Приблизно наприкінці квітня в Черняхівську я випадково зустрів свого знайомого Сергія Клепікова. Під час бесіди Сергій запропонував мені заробити грошей, а саме – знайти тимчасове помешкання для одного чоловіка. При цьому зазначив: є квартира, яку необхідно продати, а господарю, який тимчасово у ній проживає, слід придбати інше житло. Сергій пообіцяв мені тридцять відсотків від проданої квартири. Я пообіцяв виконати його прохання. Про те, що господаря буде насильно вивезено з квартири, я, звичайно, не знав, і тим більше не здогадувався. Після цієї розмови я звернувся до свого приятеля

Тимона Онуфрієнка та поцікавився, чи хтось мешкає у нього на дачі в Надинівці Козелецького району? Він відповів, що на даний момент в оселі ніхто не живе. Я повідав Тимону, що в оселі найближчим часом тимчасово повинна пожити одна людина. Він погодився. Наприкінці травня Сергій Клепиков зателефонував мені і сказав: «Настав час везти чоловіка на дачу».

Як брали Андрія Мозирка, як везли на дачу, як утримували його, Михайло Половинко розповів так, як свого часу розповідав потерпілий.

– Скажіть, хто обіцяв Тимону Онуфрієнку п'ятсот доларів та за що?

– Тимону я обіцяв заплатити за надане приміщення. Це питання ми погодили з Сергієм Клепиковим.

– Хто запропонував квартиру потерпілого придбати вашій двоюрідній сестрі Наталії Наханович?

– Я.

– Де зараз наручники, які використовували при викраденні потерпілого?

– Не знаю.

– Чому ви не з'явилися до правоохоронних органів?

– Я не знав, що мене розшукують.

– Вам батько говорив, щоб ви здалися добровільно?

– Так. Дійсно, приблизно за три дні до мого затримання батько говорив, що мені потрібно з'явитися до слідчого. Я й збирався прийти з повинною, але не встиг – мене затримали працівники міліції.

– Чому ви намагалися втекти при затриманні?

– Я злякався. Швидше за все, спрацював інстинкт самозахисту.

– У вас є претензії до працівників міліції, які вас затримували?

– Немає.

– Як у подальшому ви планували реалізувати квартиру, з якої викрали потерпілого?

– Не знаю. Це мене не стосувалося.

– Чи зможете на місці показати та відтворити обстановку при яких обставинах був викрадений з квартири потерпілий?

– Я можу це зробити, але не збираюся. Від проведення слідчих дій відмовляюся.

IX

– Богдане, зайти до мене! – різко мовив підполковник Арсірій, важко зітхнув і поклав трубку на важелі.

– Слухаю, товаришу підполковник – чітко відповів Стоколос.

– Сідай, – глухо мовив Арсірій, коли Богдан переступив поріг.

– І знову неприємності? – Стоколос зорієнтувався миттєво.

– Так, неприємності, – підполковник Арсірій продовжував нервово крутити в руках зламаного олівця. – Михайло Половинко накатав на нас

заяву, буцім при затриманні ми застосували недозволені методи. Мало того, некоректно з ним обходилися під час проведення досудового слідства. Освічений нині злочинець пішов. Нічого не скажеш, – Арсірій взяв до рук, помережаний дрібними каракулями аркуш паперу. – Ніби ми били в область живота, нирок та в інші частини тіла. Завдали близько тридцяти ударів. При цьому змушували його давати показання про участь у викраденні Андрія Мозирка.

– Він що, рахував ці удари? – Стоколос не стримався і продовжив: – Товаришу підполковник, Михайло Половинко приблизно об одинадцятій вечора був доставлений з обласної прокуратури, де був допитаний слідчим та поміщений до ІТТ. Наступного дня був знову доставлений до обласної прокуратури, де вже зустрівся зі своїм адвокатом. По пред'явленому обвинуваченню Половинко відмовився у присутності свого адвоката давати покази. Після того, як склали процесуальні документи, його знову доставили до ІТТ. З часом Половинко погодився свідчити, про що написав у заяві. Наступного дня у присутності свого захисника він дав покази та розповів за яких обставин був викрадений Андрій Мозирко. Фізичний та психологічний тиск з боку працівників внутрішніх справ не застосовувався. Самі розумієте, товаришу підполковник, були часи, коли порушників дійсно били в різні частини тіла та одягали протигази. Але все це давно відійшло в минуле. Я більше, ніж упевнений: дані покази Михайла Половинка абсолютно не відповідають дійсності. Написав заяву з однією метою: дискредитувати правоохоронні органи, тим самим оправдати зміну показів у суді та уникнути відповідальності за скоєне.

– Згоден з тобою, Богдане, – мовив Арсірій. – Вячеслава Молочая і Олексія Копицю вже допитали. Вони пояснили, що відповідно до своїх обов'язків здійснювали оперативно-розшукові заходи по виявленню Михайла Половинка. Відповідно до чинного законодавства він був оголошений в розшук по кримінальній справі. Викручується, гад. Нічого. Нікуди він не подінеться. Відповідь за законом. М-да, до речі, Богдане, а як квартира?

– З квартирою проблем немає, – відповів Стоколос. – Вона повернута законній власниці Тетяні Мозирко.

– Ось і добре, – Арсірій, відірвавшись від паперів, підвів голову. – Це те, що й потрібно було довести. Документи ми оформили, сьогодні їх перегляне генерал Горносталя, а завтра направляємо до суду. Все таки справедливість повинна бути на цьому світі. Світі, який ми з тобою захищаємо, Богдане.

2006

ОПОВІДАННЯ

НА ШЛЯХУ ДО МАТЕРІ

I

У середині шістдесятих двадцятого століття я працював у редакції новоствореної районної газети. Мені, молодому безвусому літпрацівникові, який тільки-но прийшов до районки, було все цікаво. Мало не щодня їздив у відрядження, багато писав, друкувався. Кожного дня знайомився з новим людьми, які потім ставали героями моїх газетних публікацій. Особливо любив переглядати редакційну пошту, яка на той час була дуже багата – район належав до розряду найбільших у області. Якщо взяти дві протилежні точки, то відстань між ними пролягла майже в сто кілометрів. До редакції районної газети дописували, як люди старшого покоління, так і зовсім юні, мої ровесники. Серед листів, виокремлювалися дописи юного Михайла Пасічниченка, написаних на аркушах паперу, вивраних з учнівського зошита. Трохи пізніше, перебуваючи у відрядженні до цього села, я зустрівся з Михайлом. Невисокого зросту з миловидним обличчям, трохи засмаглий, вкритий пилінками куряви. В руках відчувалися молодечі завзяття та енергія. Він належав до розряду людей, які вже з першої зустрічі справляють приємне враження. Часу було обмаль. Познайомившись, ми коротенько переговорили: окреслили коло тем, які могли б зацікавити районку.

Згодом наші шляхи розійшлися. Я відбув до Черняхівська, де продовжив журналістський шлях в обласній молодіжній газеті «Комсомольський гарт». Михайло деякий час жив і працював у своєму рідному районі. Закінчив сільськогосподарський технікум, отримав призначення на посаду агронома. Згодом очолив виконком сільської ради. І це в якихось неповні двадцять три роки. Небавом в особі молодого симпатичної медсестри Тетяни прийшло перше кохання. Вони побралися, згодом стали батьками двох славних синів-соколів. У Михайла було велике бажання продовжувати навчання – подружнє життя не було на заваді. Вступає до Української сільськогосподарської академії, яку з успіхом закінчує. Розкриваються його організаторські здібності керівника. Спочатку очолює виконком районної ради, а згодом його призначають представником Президента України в цьому ж районі. Разом з ним була вірна і кохана дружина. Тетяна Василівна працює на посаді заступника головного лікаря по сестринському напрямку. Спокійна, товариська і доброзичлива, ненав'язлива у спілкуванні, проте об'єктивна і принци-

пова, вона не вмiла хитрувати, завжди говорила правду у вiчi. Колеги по роботi за цi риси ще бiльше поважали i шанували в роботi. Всього в життi добивалася самостiйно, хоч була переконана: кар'єра для неї – не головне. Дуже вiддана, умiла оберiгати таємниці, була справжньою берегинею своєї невеличкої, проте дружньої родини.

Небавом Михайла Миколайовича, як одного з кращих, запрошують на посаду заступника голови «Черняхiвськoблaгpoxiм», заступником начальника агропромислового комплексу, першим заступником голови обласної державної адміністрації. Його діяльність випала на нелегкі часи молодої незалежної держави. Життя мало не кожного дня на гребiнi хвилі підносило соціально-економічні проблеми, які доводилося розв'язувати. Робочий день, як і в будь-якого працівника сільського господарства – нехай це буде й обласний адміністративний рівень, – розпочинався дуже рано і закінчувався пізно.

У цей період в службових справах мені не один раз доводилося зустрічатися з Михайлом Пасічниченком. І кожного разу ловив себе на думці: яка велика дистанція між тим помічником комбайнера, якого у молоді літа зустрів на сонячному колгоспному лану і теперішнім керівником обласного рангу. Виріс у фізичному плані, змужнів, посоліднішав. Мобільно зібраний, виважений. Колеги по роботі його ніколи не бачили роздратованим чи знервованим. За час роботи у верхніх ешелонах влади розкрилися найкращі якості мого земляка. Неметушлива наполегливість, непоступливість, одержимість, уміння розібратися в непростих економічних і господарських розрахунках. Був постійно у пошуках шляхів до подолання труднощів. Новоспечений бізнесмен і молодий фермер з найвiддаленішого села йшли до нього за порадою. Двері простого, але скромно обставленого кабінету завше були вiдчинені людям. Звісна річ, він не Бог, кожному допомогти не міг, але люди його глибоко поважали за уміння вислухати, проїнятися їхніми думами і устремліннями, отримати цінну і важливу пораду.

Тривалий час Пасічниченко був депутатом обласної ради, головою постійної комісії з питань агропромислового комплексу. Принципово ставився до питань з виховання кадрів, розв'язання сільських проблем. Вздвiж i впоперек об'їздив любові i милу Черняхiвщину. На промисловi i сiльськoгoспoдapськi пiдпpиємствa заходив не як гiсть, а як справжній господар. Він знав чим живе і дише кожне підприємство області. У багатьох населених пунктах зустрічався з десятками, сотнями, тисячами людей, вiдповiдав на їхнi численнi запитання.

Не все гаразд було на життєвiй нивi. Траплялося, коли вiтер бив в обличчя, коли на його адресу лунав несправедливий окрик. Разом з дружиною все терпіли і витримували.

За останньою посадою Тетяна Василівна працювала головною медичною сестрою в обласній лікарні, була душею цього великого і

дружнього колективу. Встигала скрізь: від стану справ у всіх структурних підрозділах лікарні і закінчуючи участю в національних конкурсах медичних сестер, а також у змаганнях серед кмітливих і дотепних, у виставках квітів. Її старання, наполеглива праця не лишилася непоміченою – Тетяні Василівні було присвоєно почесне професійне звання – заслуженого працівника охорони здоров'я. Трудова стежина наближалася до 55-річного рубежу.

Михайло Пасічниченко виступив ініціатором створення управління харчової та переробної промисловості облдержадміністрації. Ініціативу було підтримано, управління створено і його він же очолив. На посаді начальника працював понад два роки, на ній зустрів своє шістдесятиріччя. І хоч державна служба залишалася формально завершеною, Михайло Миколайович залишався справжнім державним службовцем. Він завше стояв на державницьких позиціях, демонструючи високу професійність і відданість справі.

...Той день першого листопада 2008 року нічого поганого не передбачав. Всією родиною зібралися поїхати на свою маленьку батьківщину. Мали відвідати рідних, побувати на кладовищі, де вічним сном сплять дорогі і рідні їм люди. По обіді й виїхали. До салону автомашини «ДЕУ Ланос», яку мав керманити батько Михайло Миколайович, сіли його дружина Тетяна Василівна, молодший син – двадцятивосьмирічний Олексій, його дружина Ольга і їхній синок – трирічний Дмитрик. Усі були у веселому настрої. Михайло Миколайович увімкнув радіо. В салоні зазвучала пісня у виконанні знаменитого співака. Внук Дмитрик також був радий, що їде в далеку дорогу, побуває у дідусевому селі, нарешті зустрінеться з бабусею. Темніти почало рано, а близько сьомої вечора на трасі зробилося зовсім темно. Дорогу освітлювали два потужні ліхтарі. Хто б міг подумати, що з боку автостради Київ-Суми-Юнаківка на шаленій швидкості мчить автівка «Шевроле Нива», якою керманить двадцятишестирічний Ростислав Музика. З кожною секундою відстань між ними скорочувалася. І ось раптовий, несподіваний і підступний удар прямісінько в бік. «ДЕУ Ланос» з родиною, мов пір'їнка, злетів з траси, перевернувся і вдарився у придорожнє дерево.

Через день черняхівські газети повідомили: «1 листопада близько дев'ятнадцятої години в автомобільній аварії загинув колишній перший заступник голови облдержадміністрації Михайло Пасічниченко. Разом з ним загинула його дружина Тетяна Василівна та трирічний онук Дмитро. Молодший син Михайла Пасічниченка, двадцятивосьмирічний Олексій та його дружина Ольга з важкими тілесними ушкодженнями доставлені до Прилузької центральної міської лікарні.

Аварія трапилася при зіткненні автомобіля «Шевроле Нива», яким керував мешканець Прилужжя двадцятишестирічний Ростислав Музика, з автомобілем «ДЕУ Ланос», за кермом якого був Пасічниченко, на авто-

дорозі Київ-Суми-Юнаківка. За фактом аварії, за ознаками злочину, передбачено статтею 286 ч.3 Кримінального Кодексу України, порушено кримінальну справу. За підозрою у скоєнні злочину водія «Шевроле Нива» затримано. Ведеться слідство».

II

Годинник показував шість годин сорок хвилин вечора. Сонце мовчки кануло за виднокруг і довкруг все вкрилося буцім чорною наміткою: і містечко, і поля, і автострада. Ростислав Музика почував себе просто чудово. Сьогодні його запросили на вечірку. Перед очима постав багатий і щедрий стіл, друзі, з якими він не бачився тривалий час. На вечоринку запрошені дівчата. Можливо, яхась схвилює його холостяцьке серце, зав'яжеться роман. Ростислав Музика працював охоронником в державному підприємстві «Нафком-Агро». Заробітки були не дуже, але якщо кошти раціонально розподілити, стачало на місяць. У фінансовому плані допомагали й батьки. Це вони у київському ТОВ «Іра-Авто» придбали синову автівку «Шевроле Нива». За відповідною довіреністю Ростислав мав право на володіння, користування та розпорядження цим транспортним засобом.

Молодий чоловік був середнього зросту, на голові – коротке, чорне волосся, на бороді – невелика виїмка. За характером – відкритий і дружелюбний, вмів контактувати з людьми.

Закінчився ще один робочий день. Ростислав Музика збирався їхати до міста. Сів до салону автівки, повернув ключ запалення, обіруч взяв відполірований диск керма. Сивий туман наліг на переднє скло. Ростислав увімкнув «двірники». Стало видніше. Увімкнув радіоприймач – з музикою їхати було веселіше. Але на душі відчув досаду – таке відчуття, буцім з ним щось має трапитися. Музику вимкнув одразу – котячими кігтками шкрябалось в душі. Дві потужні яскраві фари з суцільної темряви вихопили сіру стрічку автостради.

У цей час на автошляху Ніжин-Прилужжя мчала автомашинка «ДЕУ Ланос», яку кермавив Михайло Пасічниченко. Схоже, спочатку ніщо не передбачало біди: та ось дві транспортні одиниці на шаленій швидкості летіли назустріч своєму нещастю. Все збіглося у часі раптово і несподівано з точністю до секунди. Серед принишклого осіннього поля удар був дуже гучний.

На місце аварії одразу виїхали працівники міліції, даїшники, карета швидкої медичної допомоги. З тяжкими тілесними ушкодженнями Олексія Пасічниченка та його дружину Ольгу було доставлено до міської лікарні, трупи Михайла Миколайовича, дружини Тетяни Василівни та внука Дмитрика відвезли до моргу. Спеціалісти-експерти одразу перевірили технічний стан обох транспортних засобів. Автомобіль «Шевроле Нива», якого кермавив Музика, на момент пригоди мав технічно справну гальмівну систему, що дозволяла водієві виконати вимоги знаку пріоритету 2.1

«Дати дорогу». І все ж Музика припустився грубого порушення правил дорожнього руху, що й призвело до пригоди.

На досудовому слідстві він повністю визнав себе винним і пояснив: причиною скоєння дорожньо-транспортної пригоди послугували складні погодні умови – темна пора, туман, мряка, мокра дорога і його особиста неухважність. Через неї він допустив небезпечний виїзд із другорядної дороги на головну. У судовому засіданні обвинувачений свою вину визнав повністю, попросив вибачення у потерпілих та заявив суду про добровільне часткове відшкодування заподіяних збитків – по сімсот гривень кожному. Широ каюся у скоєному та просив суд пом'якшити міру покарання, повністю визнав цивільний позов, що був заявлений до нього Прилузьким міжрайонним судом в інтересах центральної міської лікарні по відшкодуванню витрат на стаціонарне лікування потерпілих.

У судовому засіданні потерпілі підтвердили обставини дорожньо-транспортної пригоди.

Проаналізувавши отримані докази, суд дійшов висновку: керуючи автомобілем «Шевроле Нива», Ростислав Музика порушив вимоги дорожнього знаку та правил дорожнього руху України – виїхав на головну автостраду Київ-Суми-Юнаківка, не надавши дорогу, допустив зіткнення з автомобілем «ДЕУ Ланос». Водночас суд врахував відсутність обставин, які б обтяжували покарання останнього, взяв до уваги обставини, що пом'якшують покарання: шире каяття, добровільне часткове відшкодування завданих збитків потерпілим, надання їм допомоги одразу після вчиненого злочину. Суд також врахував: підсудний повністю визнав свою вину у скоєнні тяжкого злочину з необережністю за обставин, викладених у обвинувачувальному висновку. У судовому засіданні він вибачився перед кожним з потерпілих. На час вчинення злочину був працевлаштований, позитивно характеризувався за місцем проживання. До кримінальної відповідальності притягався вперше.

За таких обставин Прилузький міжрайонний суд призначив покарання у вигляді шести років позбавлення волі, залишивши попередню міру запобіжного заходу тримання під вартою в слідчому ізоляторі Черняхівська та призначення додаткового покарання у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом строком на три роки.

Обидві сторони не погодилися з таким вирокком.

До судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Черняхівської області в інтересах засудженого звернувся адвокат Володимир Жадан. На його думку, зазначений вирок, винесений стосовно Ростислава Музики занадто суворий. Суд не зазначив і не врахував у вироді ту обставину, що обвинувачений страждає на тяжке захворювання – міжхребцеву грижу хребта з ознаками прогресування. Призначення основного покарання, або не призначення до обов'язкового додаткового покарання може мати місце лише за наявності декількох – не менше

двох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного. Адвокат просив призначити основне покарання у вигляді позбавлення права користування транспортним засобом на три роки.

До судової палати в кримінальних справах апеляційного суду Черняхівської області звернулися потерпілі – Олексій, Ольга та Андрій Пасічниченки. В апеляції вони наголошували: в результаті скоєння Ростиславом Музикою злочину загинула третина нашої дружної родини, включаючи батьків та дитину трирічного віку. Це величезне горе для нас і винні повинні понести максимальне суворе покарання. Вони просили скасувати вирок суду і призначити покарання у вигляді десяти років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами строком на три роки.

Колегія суддів судової палати у кримінальних справах апеляційного суду Черняхівської області у відкритому судовому засіданні розглянула кримінальну справу в частині призначеного йому покарання було схвалено і призначено покарання у вигляді дев'яти років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортним засобом на три роки.

Засуджений Ростислав Музика звернувся з касаційною скаргою до судової палати в кримінальних справах Верховного Суду України і просив передбачити мінімальну міру покарання. Верховний Суд України касаційну скаргу Музики задовольнив частково. Вирок апеляційного суду Черняхівської області щодо засудженого було залишено без змін.

III

Труни з покійним Михайлом Миколайовичем, Тетяною Василівною та Дмитриком Пасічниченками для прощання з рідними, колегами та друзями були виставлені у вестибюлі обласного філармонійного центру. Сірого прохолодного осіннього дня сюди прийшли тисячі черняхівців. Біля підніжжя лежали тисячі квітів, обіч стояли сотні вінків. Між Михайлом Миколайовичем та Тетяною Василівною сиділа уже в роках сивочола згорьована жінка – мати. Сліз не було. Вона мовчки дивилася на дорогих її серцю покійних людей і сумно та тяжко зітхала.

Обідньої пори виносили тіла до ритуальних автобусів. Поховальна процесія розтяглася на сотні метрів.

Тіла віддали землі на міському цвинтарі поряд з центральною алеєю. З часом встановили пам'ятники – три гранітні стели з написами і портретами. Чисті, відкриті, осяйні обличчя. Здається, ще вчора вони були поміж нас. Жили, намічали плани. Все зруйнувалося в одну трагічну мить.

Мить, перед якою ми всі безсилі.

Мить, яка чекає на кожного з нас.

Тільки у кожного вона буває різною.

Ці люди прийняли мученицьку смерть, яку спричинив безглуздий випадок, що трапився листопадового вечора на залитій дощем автомобільній трасі.

2009

ПОДАРУНОК, ЩО НЕ ВІДБУВСЯ

I

До Черняхівської районної державної адміністрації Вадим Сергійович Локотарьов потрапив за протекцією. І тут треба сказати: людина по праву зайняла своє місце. Упевнено долав щаблі кар'єри. Щороку отримував підвищення у посаді. Ще деякий час тому хтось висловив би припущення, що Вадим Сергійович очолить державну службу, підняли б на сміх. Перед ним голови районних державних адміністрацій змінювалися, немов у калейдоскопі. Той не такий, той з душком. Було прийде людина, тільки вникне в суть справи, а їй уже на двері показують. Ось знову звільнили. За людськими якостями – чоловік культурний, вихований, інтелігентний, за фаховими – також не з останніх. Бізнесмен, уміє крутитись. Схоже, і район підняв би. Так ні ж. Попрацював рік і попросили. У кабінеті глави райдержадміністрації знову з'явилося вільне крісло. Кого ж цього разу в нього посадять? Свого, доморощеного, чи знову крутого? Усі чиновники затаїлися, принишкли, немов бабаки взимку. Вичікували. Бо прийде, даруйте, на слові, якийсь придурок і їм голови скосить.

І ось, немов грім серед ясного неба, – виконувати обов'язки голови Черняхівської районної адміністрації доручили Вадиму Сергійовичу Локотарьову.

У народі кажуть: нова мітла по новому мете. З перших днів володарювання Вадим Сергійович ні за яку мітлу на брався і нікого не вимів. Чиновники полегшено зітхнули. І дружно кинулися працювати. Робота кипіла. Вадим Сергійович також був не ликом шитий. Посада – нова, невідома. Придивлявся, прицінювався, зважував. З перспективою на майбутнє. Так минав певний час.

...Сьогодні за календарем – середа. У голови райдержадміністрації приймальний день. Як він їх не любив! Лізе і лізе всяка брудна сільська нечисть. Інколи просто хочеться плюнути в обличчя, різко підвестися і піти. Так ні ж. Терпи, слухай сиди спокійно, роби вигляд, що слухаєш уважно. Мало того, що потрібно проїнятися його болями так ще потрібно й допомогти. А чим віг допоможе? Що в нього сейф набитий банкнотами? Та люди цього не розуміють і що найжахливіше – не хочуть розуміти. Усівшись в коридорі на дешевеньких розхитаних стільцях, які при першому порухові скриплять, прохачі надіються на нього, як на Всевишнього. Коли всідаються перед ним і вирячують почервонілі сльозливі вирла, так і

ПОДАРУНОК, ЩО НЕ ВІДБУВСЯ

Віталій ПЛЕУС

заявляють: «Ви в нас остання надія». А він не сонце, всіх не обігріє.

Жінка була середніх років. Світло-русяве волосся, над верхньою губою, що звисла над нижньою, притулилася велика родимка округлої форми. Важко зітхнула (ще тут сякатися почне, подумав Локотарьов), витерла червоні заплакані очі і повела тиху мову:

– Сама я з Козерогів. Звати мене Василина Никодимівна Нещерет. Синочок у мене пропав. Робив у Черняхівську на оптовій. Оце вже півроку минуло, як поїхав, та й не повернувся. Казали добрі люди, ніби бачили, як на Шерстянці сідав до червоного «Москвича». Того ж дня так жодного разу і не зателефонував. То було, як вип'є чарочку, так і дзвонить мені, так і дзвонить. А це – тиша. Останнім часом я й пильнувала його, аби не зв'язався з поганою компанією. Було вже раз. Крали гуртом, відповідати довелося йому. Особисте життя також не склалося – був одружений, та розлучився. Там така попалася – в роті полум'я палахкотіло. Ні про що не можна було говорити. Ти їй слово – вона тобі десять.

Вадим Сергійович терпляче слухав, хоч у душі був справжній буревій: ну, на фіга ти все оце мені розповідаєш? Якщо вже забилася, то по суті говори, по суті. Що ти хочеш сказати?

– Саме таке мале, а злості, ненависті на десятьох вистачить, – продовжувала Василина Никодимівна. – Один час у Черняхівську син оформив кредит – збирався відкрити власну справу. Тепер ні сина, ні справи, ні грошей. На мене з банку наїжджають: «Плати, бабо, гроші». А де я їх візьму?

– Гаразд Василю Никодимівно, – Локотарьов витер бриту голову, по якій виступили дрібні краплі, – ви зверталися до міліції?

– Як тільки не прийшов ночувати, так наступного дня й поїхала в район. Достукалася до начальника міліції, розповіла про все. Мене заспокоїли: «Не переймайтеся, їдьте додому, повернеться ваш син. Може, у коханки заночував, а ви тут нюні розпускаєте». З тим і поїхала додому. Чекала. Може, й справді, повернеться. Та даремно. Знову почала оббивати пороги. Плакала, благала правоохоронців, аби спитали всіх, мо" хто де бачив мого Альошу. А вони у відповідь: «Стараємося, шукаємо, докладаємо всіх зусиль». Тільки ж неправду кажуть, ніхто з них і палець об палець не вдарив. Тепер я вже й не знаю, до кого мені звертатися. Дуже прошу вас: натисніть на оту міліцію. Сина мого звати Олексій Нещерет. Сам з Козерогів.

За бабою прийшов дід – обікрали дачу за Жовинкою. Поцупили телевізор, велосипед, інструменти. Вадим Локотарьов розумів болі старого, але що може зробити районна міліція, коли бракує кадрів – навантаження на них дуже велике. Хотілося, аби кожний дільничний мав, якщо не по автівці, то хоч по мотоциклу. Та на всіх двадцять п'ять міліціонерів лише дві легкові автомашини. На території району близько двадцяти тисяч садово-городніх дільниць. Біля кожної дачі, міркував він, дільничного не

поставиш. Звісно, цього не скажеш скаржнику. Тому Вадим Сергійович кивком стриженої голови давав зрозуміти, мовляв, згодний – злодія обов'язково знайдемо.

Потім один за одним заходили жінки і чоловіки здебільшого підстаркуватого і похилого віку. І всі скаржилися на тяжке, безпросвітне життя й прохали грошей. Так, буцім, в нього тут друкарський верстат стоїть.

Локотарьов оголосив технічну перерву на п'ять хвилин. Пішов до вбиральні, облив лису голову холодною водою, насухо витерся. Зайшов до кабінету, замкнув двері на ключ. Дістав з сейфа пляшку коньяку, налив грамів сто п'ятдесят. Сів до крісла, пив маленькими ковтками, закусуючи шоколадкою. Зрештою, відімкнув двері, процідив у щілинку:

– Заходьте. Хто там за чергою?

До кабінету упевненою ходою зайшов високого зросту стрункий чоловік: головатий з темно-русявим волоссям і великими вухами. У світлій футболці з короткими рукавами, маленькою емблемою на грудях, синіх джинсах і чорних кросівках. Локотарьов ще в коридорі звернув на нього увагу.

– Ми з вами трохи знайомі, – гість у довірливій формі почав вести мову, – та я ще раз хочу про себе нагадати: Володимир Курач, директор товариства з обмеженою відповідальністю «Перспектив-житло». Пам'ятаєте, свого часу ми з вами вели мову про земельну ділянку площею п'ять гектарів на території Козятинської сільської ради в селі Володимирівка. Щось довго не затверджується технічна документація.

Вадим Локотарьов пригадав: Володимир Курач мав намір перерахувати Козятинській сільській раді кошти в сумі двісті тисяч гривень. Голова райдержадміністрації прагнув, аби кошти він переказав на рахунок його особистого благодійного фонду «Рідний край Черняхівський».

– Знаєте, Володимире Олександровичу, – Локотарьов почав нервово крутити в руках ручку, – затвердження технічної документації ТОВ «Перспектив-житло» просто неможливе. Межі земельної ділянки уже змінені. У зв'язку з цим ділянка може бути передана товариству в оренду тільки шляхом її відведення. Це питання вирішуватиметься на засіданні з фахівцями.

Цим самим голова райдержадміністрації дав зрозуміти: в найближчий термін технічна документація не буде затверджена, договір також укладений не буде.

Цього ж дня Вадим Локотарьов одразу після прийому викликав до себе свого заступника Михайла Салія.

– Директор одного товариства Володимир Кучер хоче отримати земельну ділянку. Ти, Олександровичу, ще поїдь подивися.

– Це в районі профілакторію «Хімік»?

– Так. Я йому сказав ясно: затвердити технічну документацію

неможливо – межі земельної ділянки змінено. В принципі, Володимире Олександровичу, – Локотарьов випнув дужечками брови, ми можемо її затвердити, скласти договір оренди, але... Потрібно йому делікатно натякнути, мовляв, безкоштовний сир буває тільки в мишоловці. Аби він перерахував двісті тисяч на рахунок нашого благодійного фонду «Рідний край Черняхівський». Щоправда, це товариство один час перерахувало Козятинській сільраді таку суму, але в подальшому кошти були повернуті.

Трохи пізніше Михайло Салій зустрівся з Володимиром Кучером й особисто передав прохання голови.

– Гаразд, – Кучер дістав цигарку, постукав кінчиком об коробку, пом'яв у руках, – гаразд, так і передайте вашому Сергійовичу: я згодний. Гроші будуть перераховані не від нашого товариства, а від іншого суб'єкта господарювання. У вас при собі є бланк рахунку фонду?

Наступного дня Михайло Салій знову зустрівся з Володимиром Кучером і вніс корективи: про те, що кошти будуть перераховані іншим суб'єктом господарської діяльності, не може бути й мови. Локотарьов і Салій розуміли: за таких умов виконати їхні вимоги в короткий термін і в значній сумі – неможливо. При цьому Салій зазначив: кошти повинні бути передані лише готівкою.

Володимир Кучер зрозумів одразу – розмова взяла крутий поворот. Потрібно дати на «лапу».

– Скільки? – запитав пошепки.

– Двадцять п'ять тисяч американських доларів.

Наступного тижня договір оренди було підписано. Михайло Салій по мобільному зателефонував Володимиру Кучеру:

– Олександрович? Все в порядку. Ми готові з вами співробітничати. Де нам з вами зустрітись?

– Давайте радше зустрінемося на вулиці Горького. Вона тиха, майже безлюдна. Я буду в автомашині «Мерседес С-280».

– Номер скажете?

– Так. Державний номер СВ-90-51 АН.

Коли Володимир Кучер прибув в умовлене місце, перед ним відкрилась неприємна картина. Посеред вулиці стояла іномарка, неподалік лежав скутер. Поряд стояв розгублений хлопчина з обідраними колінами, а довкруг зібрався чималий гурт людей. Забачивши «Мерседес», Михайло Салій, озираячись, стиха підійшов.

Володимир Кучер прочинив дверцята.

– Трапилось непередбачене, – мовив, – прямо на моїх очах зіткнулися автівка і скутер. Добре, що обійшлося без жертв.

«Це поганий знак», – мовив про себе Салій, але подумки намагався прогнати геть забобонні думки.

– Давайте проїдемо трохи далі, скажімо, за міську лазню, – мовив Кучер, – там приватний сектор. Обійдемося без свідків.

Першим припаркувався темно-синій «Мерседес». За кілька хвилин його обійшла чорна «Волга» і зупинилася попереду. З неї хвацькою ходою з чорним плескатим дипломатом в руках, вийшов Салій. Удвох сіли на задньому сидінні. Салій відчинив дипломат, взяв папери:

– Ось договір на оренду. Підписаний і зареєстрований.

Володимири Кучер відчинив свій дипломат. У ньому пачками щільно, одна повз одну лежали американські долари.

– Рівно двадцять п'ять тисяч.

Відповідно до курсу Національного банку України ця сума була еквівалентна 192075 гривень. Долари Салій одразу доставив Локотарьову. Той, відімкнув нижні дверцята сейфу, поклав до чорної паці. У цей час обізвався мобільний. Вадим Сергійович від несподіванки аж стрепенувся – так буцім хтось його застав на гарячому. Телефонувала дружина.

– Ти вже звільнився?

– Так, – переборюючи хвилювання, мовив.

– Зараз буду, – мовила дружина і додала: – Ти ніби чимсь занепокоєний?

– Та ні. Тобі здалося. У мене все в порядку.

Вадим Сергійович зі своєю родиною мешкав у приватному триповерховому будинку на околиці міста. По закінченні робочого дня дружина заходила до чоловіка і вони удвох автівкою їхали додому. Так було і цього разу.

– Я вже прийшла, – радо усміхнулася, переступивши поріг. – Ти готовий?

– Так-так, – збентежено мовив Вадим, збираючи на столі розкидані папери.

Підійшов до вхідних дверей, повернув ключ, потягнув на себе двері – замкнуто. Відімкнув сейф, почав діставати пачки доларів. У дружини аж очі полізли на лоба.

– Де ти набрав? – тільки й спитала.

– Це все твоє. Так би мовити, подарунок на іменини.

– Ти що, жартуєш?

– На повному серйозі.

– І скільки там?

– 250 купюр номіналом по сто доларів кожна.

– Це ж 250 тисяч.

– Так!

– Признайся, де ти їх узяв? – запитала тремтячим голосом.

– Секрет фірми, – усміхнено мовив у відповідь Вадим Сергійович, поклавши пачки до сейфу, у щічку ніжно поцілував дружину. – Завтра у банку перевіримо чи не фальшиві, бува. А потім – всі вони твої.

Наступного дня Вадим Локотарьов з Михайлом Салієм прибули до директора черняхівської філії харківської дирекції «Індекс-Банк».

– Дозвольте? – Вадим Сергійович прочинив двері.
– Заходьте, заходьте, – директор банку Олег Саленко широким жестом запросив до кабінету.

– Олег Григорович, є одна могорична справа, – Локотарьов спрямував на нього серйозний погляд. – Потрібна одна послуга. Для нас дуже важлива. Моєму приятелю, – кинув поглядом на Салія, – потрібно перевірити гроші. Самі знаєте, зараз такі часи непевні. Що хоч можуть підсунути.

– Немає проблем, – мовив директор банку. – Цю процедуру ми виконаємо в лічені хвилини.

Викликав касирку – молоду чорняву жінку з кучериками і попросив здійснити перевірку.

Минула хвилина і до кабінету директора банку з пачками доларів зайшла касир.

– Олег Григорович, все нормально, – поклала на стіл, – жодного фальшивого.

– Ось і добре, – Вадим Сергійович подав велику коробку цукерок.

– Та що ви, що ви. Не варто. Така в нас робота. Але дякую, дякую, – взяла коробку і швиденько вийшла з кабінету. У приймальні вона ледь не зіткнулася з двома молодими чоловіками.

Вадим Сергійович відчинив дипломат і почав укладати пачки. У цей час двері кабінету похіпко відчинилися. Вадим Сергійович аж розгубився від несподіванки – у нього все похололо в душі. Він тільки встиг покласти десницю на пачки з асигнаціями, так ніби в такий спосіб рятував їх. До кабінету впевненою ходою зайшли два молоді правоохоронці, які щойно перебували у приймальні.

– Управління державної служби боротьби з економічною злочинністю, – мовили по черзі і пред'явили посвідчення. – Олеже Григоровичу, – той, що високий і чорнявий, звернувся до директора банку. – Скажіть, що це все значить, чиї кошти?

Директор банку поглядом показав на Локотарьова і Салія.

– Товариші принесли долари, аби ми перевірили чи немає серед них фальшивих.

– Скажіть, де ви їх взяли? – міліціонер спрямував суворий погляд на Салія.

– І справді, гроші належать мені. Я вже давно володію цією сумою.

– Де ви їх дістали?

– Я... я знайшов у куцах по дорозі біля селища Астра в районі виробничого об'єднання «Хімволокно».

II

Перебуваючи на посаді виконуючого обов'язки голови районної державної адміністрації, Вадим Локотарьов здійснював керівництво

нею, видаючи одноособово в межах своїх повноважень розпорядження, які були обов'язковими для виконання на території Черняхівського району всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами. Таким чином, Вадим Локотарьов був службовою особою, здійснював функції представника влади та займав відповідне становище. Водночас здійснював повноваження по вирішенню питань використання землі та розпорядження землями державної власності.

Сам був ще молодий і дужий – віку трохи більше за тридцять. Планував міцно врости корінням, розгалужитися. Усе було на його користь – район межував з обласним центром. У філії акціонерного товариства «Індекс-банк» відкрив рахунок, на який його знайомими – крупними ділками, директорами фірм перераховувалися великі кошти в якості благодійних внесків. Жити б і радуватися Вадиму Сергійовичу. Та нездорове бажання до швидкої наживи засліпило очі. Не втримався, пішов на хабара в особливо великому розмірі. Оглядом роздруківки руху коштів по розрахунковому рахунку благодійного фонду було встановлено: кошти в розмірі відповідно дві і три тисячі перераховували товариства з обмеженою відповідальністю «Український паливний альянс», «Флора і фауна», «Черняхівськбуд», «Машсервіс».

Окремі члени наглядової ради фонду були підставними особами, вони про це ніколи не знали і не підозрювали. На допитах Вадим Локотарьов бив себе в груди і намагався довести, що він не причетний до створення і реєстрації благодійного фонду «Рідний край Черняхівський». Разом з цим докази у своїй сукупності зазначали, що після реєстрації фонду, значні суми були перераховані суб'єктами господарської діяльності саме на вимогу Локотарьова. Саме він надавав суб'єктам бланки з реквізитами благодійного фонду, на підставі яких в подальшому і перераховувалися кошти.

У справі було встановлено: Вадим Локотарьов свого часу в АПБ «Аваль» працював на посаді провідного економіста відділу платних карток, головного економіста відділу забезпечення роздрібного бізнесу, начальника відділу платіжних карток управління роздрібного бізнесу. Він був знайомий і обізнаний з вимогами законів України «Про запобігання та протидію відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом», а також із законодавством, що регулює порядок здійснення заходів по виявленню фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією відмивання доходів.

Згідно з повідомленням регіонального відділу державного комітету з фінансового моніторингу в Черняхівській області фінансова операція пов'язана з перерахуванням юридичною особою у безготівковій формі на суму 200 000 гривень через банківську установу в якості благодійного

внеску може підлягати обов'язковому фінансовому моніторингу за умови, якщо проводиться зарахування грошових коштів на рахунок або списання грошових коштів з рахунку юридичної особи в період діяльності якої не перевищує трьох місяців з моменту його відкриття, а також якщо проведено зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня.

Тим самим підтверджуються доводи Володимира Кучера про неможливість виконання поставлених йому вимог щодо перерахування грошових коштів через третіх осіб. У цьому були всі підстави вважати: з нього вимагали саме хабара, а не благодійної допомоги.

Орган досудового слідства зробив висновок: вина обвинувачених Вадима Локотарьова і Михайла Салія у вимаганні та одержанні хабара в особливо великому розмір, за попередньою груповою змовою була доведена і знайшла своє підтвердження на підставі неспростовних доказів.

2010

СЛІДИ ЗАВЖДИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ

I

Самсон Гнилуша з мамою мешкали у Славутичі. Він любив це невелике, але компактне містечко, яке виросло на місці густого дрімучого лісу. Донедавна тут бродили хижі звірі, а, якщо й заявлялися люди, то лише мисливці та грибники. Після вибуху на Чорнобильській атомній станції, коли Прип'ять і Чорнобиль зазнали жакливого радіаційного забруднення, на цьому місці було вирішено збудувати місто енергетиків. Спочатку спіяли столітні сосни, впорядкували територію, а згодом прийшли й будівельники. Загули автомашини, залунали людські голоси, своєрідним передзвоном задзвеніли кельми. На вивільненій території за порівняно короткий час почало вимальовуватися місто. Прокладалися рівні вулиці, обіч яких виростали добротні будинки. Пліч-о-пліч з українцями Славутич будували грузини і білоруси, вірмени й естонці. Відчиняли двері не лише житла і споруди, а й об'єкти культурно-господарського призначення – школи, Палац культури, спортивно-оздоровчі заклади, кафе, їдальні, готель. З самого дитинства Самсон мешкає у Славутичі. Він любить це місто, обходив усі його кутки і закутки.

Демобілізувавшись з армії, знову повернувся до нього. Посвятувавши трохи, вирішив десь влаштуватися на роботу, але з цим йому не пощастило. Куди хотів, його не брали, а де й пропонували, зарплата – на рівні жінки. За таку зарплату чоловікові було й сором працювати. Деякий час вештався без діла. Згодом це йому так сподобалося, що уже й не уявляв, як це відпрацювати повний робочий день. У мами мало не щодня кланчив гроші то на цигарки, то на пиво. Та одного разу син заявив:

– Скільки, мамо, я з тебе соки питиму. З'їжджу у гостину до бабусі Аглаїди. Я вже її років зо три не бачив. Зрадіє старенька, може, і на пляшечку дасть.

– Сину, тільки не сиди там довго. Можливо, і в неї грошей немає.

– Сьогодні, мамо, шістнадцяте, а бабуся п'ятнадцятого одержує пенсію. Якщо для улюбленого внука виділить на дві пляшки «Портвейну», думаю, не збідніє.

Наступного дня Самсон Гнилуша прибув до села Стара Брикуля, в якому мешкала бабуся Аглаїда.

– Гроші, онуче, я тобі дам, але ж і ти, будь-добрий, потрудися.

– А що мені у вас, бабусю, робити? Картоплю, бачу, вже вибрали.

– У лісі цього року стільки лисичок вродило, хоч косою коси.

– Зрозумів! – Самсон взяв два кошики і попросував до зеленого царства.

Спочатку ходив, бродив, никав по лісу – безрезультатно. То червиви попадалися, то перезрілі, то взагалі не було ніяких. Та згодом таки набрів. Приніс додому два повнісіньких кошики. Бабуся до півночі перебирала. Потім помила, наступного ранку насмажила. Так з картопелькою під «Портвейн» гарно пішли.

– Я, бабусю, і сьогодні піду, – загорівся внук.

– Сходи, якщо не стомився.

Коли під вечерю Самсон повернувся додому з двома кошиками грибів, мовив:

– Бабусю, знаєте, що я надумав?

– Скажеш, онуче.

– Аби кожного дня я не клянчив у вас гроші, зароблятиму сам. Кажуть, лисички у Малійках приймають. Можна, я ці здам, а завтра на сніданок у лісі назбираю.

– А чому ж не можна? Іди здавай. Дорогу знаєш?

Самсон взяв обидва кошики і попрямував на приймальний пункт. Гриби були просто чудові. Приймальник схвально відгукнувся і одразу ж виплатив гроші. Та ще й мовив при цьому:

– Приносьте ще!

Самсон подолав кілька метрів, як раптом йому назустріч трапився старший брат Володя Чапля, який нині мешкав у Малійках. Вони були родичами по бабусиній лінії.

– О-о-о, привіт, брате! Яким вітром? – вигукнув Чапля.

– Та яким? До бабусі приїхав, а вона й каже: «Тут у нас грибів – повнісінький ліс». То я назбирав, та й здав. Копійку одержав.

– А знаєш, що? Ходімо до мене у гостину, – запросив Чапля.

– Ходімо. Але у гості з порожніми руками не ходять. Чекай, я зараз «портюхи» візьму.

Самсон побіг до магазину, а за хвилину повернувся, тримаючи в обох

руках по пляшці – горілки та вина. Коли прийшли до Володимира, то вся родина була у зборі: мати, батько, дві сестри і брат. Вони радо зустріли Самсона, почали розпитувати, як там мама, як бабуся, що нового, де працюєш? Розповів все по порядку. Вони вислухали, але пити по чарці відмовилися. Самсон з Володимиром, закрившись на кухні, пили удвох. Одразу повеселіли. Зав'язалася розмова.

– Слухай, брате, – мовив Володимир, коли у двох пляшках показалося дно, – давай так: гуляти, так гуляти.

– Це ж бо як? – уточнив Самсон.

– Спочатку електричкою поїдемо до Славутича, там ввіймаємо таксі.

– А кошти у нас є? – брат скривився, мов середа на п'ятницю, і почав длубатися у кишені.

– Та на фіга нам ті кошти. Ми виїдемо в поле, а там дяді-таксистові ніж під горло і машина – наша. Катайся скільки завгодно!

– Ти що, серйозно? – сторопів Самсон. – Це ж кримінал!

– Та ми не будемо його вбивати. Ми лише налякаємо.

– Гарзд, поїхали, – Самсон дістав з кишені ніжик, яким зрізав лисички.

– З таким ножем, брате, як у тебе, тільки жаб різати. Ось інша справа, – Чапля взяв з кухонного стола великий ніж з дерев'яною ручкою.

Невдовзі вони були на залізничній станції Димейки. Чекали недовго. Хвилин за десять під'їхала електричка «Київ-Славутич». Хлопці хутко застрибали до тамбуру, дверцята зачинилися. Хвилин через п'ятнадцять вони вже були у Славутичі. Подолавши перон по підземному переходу попрямували до бару «Сова». Неподалік на вулиці стояв автомат з кавою та чаєм. Випили по склянці духмяного чаю. Гаряча рідина одразу розлилася по всьому тілу – зробилося ніби аж жарко.

– Ходімо на автовокзал, там у нас стоїть таксі, – порадив Самсон.

Та коли вони прибули на перон автовокзалу, жодної автівки не було. Потім побрели на зупинку до магазину «Сільпо». Там стояли два автомобілі з фішкою «Таксі». Хлопці спершу кинулися до однієї автівки, та вона виявилася зайнятою. Пішли до іншого автомобіля. Це був «Daewoo-Sens».

– Ваша машина вільна? – поцікавився Самсон.

– Так!

– Як у вас з оплатою? Гроші наперед?

– По приїзду.

– Якщо підкинете до Михайлівського перехрестя, скільки коштуватиме?

– Тридцять гривень. А якщо до самої Михайлівки, то усі шістдесят.

– Гарзд. Нас влаштовує, – Володимир вмовстився на пасажирському сидінні позаду, а Самсон – поряд з водієм.

- Алло, Фелікс?
- Так, слухаю. Це Решетинський. Так-так. Ти зараз з роботою чи ні?
- Без, без, дорогенький.
- А чи не зміг би завтра попрацювати у другу зміну на мосму таксомоторі?
- З дорогою душею.

Наступного дня о пів на сьому вечора Фелікс Бисько заступив на зміну. Автомобіль отримав від водія Сашка Долматова. У розмінній касі, яка завше утримувалася в автівці, було шістдесят гривень. Гроші маленькими купюрами: дві по двадцять гривень, решта – по дві та одній. Вони утримувалися за козирком водія.

Автомобіль був обладнаний лічильником коштів та рацією. На даху виднілася шашкова бірочка «Таксі». До десятої Фелікс Бисько їздив з пасажирами до Черняхівська. На всі зароблені гроші, як отримав від господарки, заправив машину пальним. Бак був повний. Конкретної стоянки таксомотор не мав. Фелікс знав: рівно о десятій з Києва приходить електричка – повинні бути пасажирки. За кілька хвилин прибув на зупинку «Таксі» до магазину «Сільпо». Виявляється, там уже було два конкуренти – дві автівки. Та ось з приміщення залізничного вокзалу на площу почали виходити перші пасажирки. Серед них Фелікс Бисько виокремив свого знайомого:

- Валера, привіт! Прошу до салону.
- Молодий чоловік підійшов, привітався.
- Ви, що таксистом влаштувалися?
- На жаль, ні. Безробітний. Це мене товариш попрохав зміну відпрацювати.
- Дякую. Аля я замовив інше, – Валера попрямував до автівки, що стояла поряд.

Як тільки молодий чоловік відійшов, до автомашини, за кермом якої сидів Фелікс, підійшли два хлопці. Спочатку вони збиралися їхати на тій машині, яку замовив Валера, та оскільки була зайнята, їх вибір упав на машину «Daewoo-Sens». Бисько відзначив про себе: хлопці ніби нічого – обидва зодягнені по-сучасному, по молодіжному. Та головне – тверезі. Їх зовнішній вигляд вселив упевненість: пасажирки нормальні та платоспроможні. І коли вони поцікавилися, чи потрібно платити наперед, водій відповів, мовляв, розрахуємося по приїзду. Молодик, який всівся попереду, дістав мобільний телефон і всю дорогу грався в якусь забавку. Ніхто ні з ким не розмовляв. На вулицях міста зависла густа темрява.

Як тільки Фелікс Бисько виїхав з Славутича, по дорозі розминувся зі своїм зятем – той також таксував автівку. Нараз у пам'яті постала розповідь зятя – на нього півроку тому напали. Від цих спогадів Биську зробилося моторошно. Про всякий випадок з дверцят дістав палицю і

поклав на коліна. Вона являла собою мідний кабель. Палиця на вигляд була чорною і її ніхто не помітив. У цю мить обізвався мобільний. Телефонував зять:

– О першій годині ночі передбачається поїздка на Київ. Чи змогли б ви поїхати?

– На Київ? – про себе уточнив Бисько. – Що ж, я готовий.

Потім Фелікс зателефонував диспетчеру – це була дружина власника автівки і повідомив її: двох пасажирів везе до Михайлівського перехрестя. Після розмови мобільний поклав до кишені штанів. У Фелікса виробилася така звичка – мобільний ніколи не клав на панель.

Місто залишилися позаду. Два потужні ліхтарі висвітлювали сірий сувій траси, що бігла навстріч. Нещодавно нею пройшли ремонтники і дорога була хоч боком котись. Раптом у полон сонячних строп втрапив зайчик. Піджавши хвоста, біг з неймовірною швидкістю, все ж на повороті водій дещо пригальмував і зайчик зістрибнув на узбіччя. Після цього Фелікс Бисько знову надав швидкості. Подолавши відстань у три кілометри, раптом водій на шиї відчув гостре лезо ножа. Скосував погляд і помітив: його приставив пасажир, який сидів позаду. Слідом прозвучали гнівні слова:

– Стий, сука!

Бандит настільки сильно тиснув на ніж, що по шиї тоненькою смужкою струмувала кров. Фелікс почав різко гальмувати. У цей час відчув другий поріз на шиї. Однією рукою тримаючи кермо, іншою – схопив палицю і почав бити у тому напрямку, звідки йшла загроза. Зрештою, машина уповільнила хід, лівою рукою водій відчинив дверцята і почав випадати з салону. Коли відчув під ногами твердь, кинувся втікати. Услід неслася погроза:

– Уб'ю, сука!

Втікач швидко гайнув по дорозі у бік Славутича. Та ось він перебіг шлях і попрямував у ліс. Серце калатало несамовито, подих перехоплювало. Відчував: зупинятися на жодну мить не має права. Втрачені секунди коштуватимуть життя. Та ось позаду відчув колючий удар в плече. Біг довелося пришвидшити. Надсадне дихання, що було йому прямо в потилицю, почало віддалятися. Схоже, бандити відстали. Забігши до лісу, він знову швидко розвернувся і помчав у напрямку Черняхівська. Ліворуч серед п'ятми забачив розлогий кущ. Він і послугував присховком для втікача. Нападники ще деякий час переслідували, але небавом сліди загубили. Збігшись, стиха почали між собою розмовляти, зрештою, вийшли на шлях і попленталися до автівки. Один з них сів за кермо. Фелікс про себе зазначив: автомашину водити не вміє, вона так і не зрушила з місця. Та ось, певно, за кермо сів інший. Автомобіль ожив і поїхав у напрямку Черняхівська. Фелікс Бисько одразу зателефонував диспетчеру та розповів про напад і про те, що автомобіль викрали. Диспетчер

запевнила, що негайно повідомить міліцію та викличе швидку медичну допомогу. Потерпілий притулив до ран носову хустину, небавом вона геть чисто змокріла. Аби хоч трохи призупинити кров, пальцями притискував її до тіла. Озвався мобільний. Телефонувала диспетчер. Вона повідомила: уже знають в міліції, а «швидка» виїхала назустріч. Водій вийшов з лісу у намаганні доїхати до Славутича попутним транспортом. Одначе, скільки машин на пролітало мимо, жодна з них не зупинилася. Та ось поряд загальмував автомобіль «Деу Ланос». Він і доставив потерпілого до медичного закладу.

Черговий лікар, а це була людина в літах, уважно оглянув потерпілого. У нього були рани шиї, колото-різані рани правої лопаткової ділянки, подряпини на правій верхній кінцівці. Всі вони могли утворитися від ножа і відносилися до легких тілесних ушкоджень. Потерпілий піддався впливу як мінімум п'яти травмуючи дій.

III

– За кермо сідаю я! – владно мовив Володимир Чапля. – Я бачу, Самсоне, та в машинах розбираєшся, як я в синхрофазотронах.

Брат образився:

- Та я з десяти років автівку воджу.
- Значить, перелякався. Он як руки тремтять. Куди поїдемо?
- Та мені все одно, – байдуже кинув Самсон.
- Гаразд. Поїхали у твою Стару Брикулю. Там до двох ночі працює бар, – відсвяткуємо нашу вдалу операцію.

По дорозі заїхали до лісу. З атрибутикою «Таксі» вирішили розлучитися одразу. Самсон Гнилуша від'єднав лічильник кілометражу, Володимир Чапля витяг рацію з салону і пожбурич об асфальт. Серед тихої темної ночі удар окреслився досить гучно. Підняв, покрутив у руках, потім кинув у куці. Володимир Чапля засунув руку під водійський козирок.

- Братан, здається, маємо те, чого нам так не вистачало.
- Гроші?
- Так!
- Скільки?
- Раз, два, три. П'ять по двадцять гривень.
- Чудово. Зараз ми їх реалізуємо.

Фари висвітили темні вікна осель – люди вже відпочивали. Тільки яскравими вогнями палахкотіло приміщення сільського клубу. Проте з його широко розчинених дверей виходили люди. Чіпкий погляд Самсона серед юрби вирізнув постать рідного брата.

– Серьожа, ходи до нас!

Хлопчина сів до салону.

– Класна автівка! – вигукнув, – це що, твоя?

– Моя, Сергійку. Моя, – Самсон радо усміхнувся, а про себе подумав: «Та за що б я її купив? За злидні».

У барі було накурено. Ліворуч, біля стіни, сиділа «тепленька» компанія – два парубки і дві дівчиці. Праворуч – в кутку за столиком про щось жваво розмовляли молоді люди. Патлатий парубійко зі рваним зигзагоподібним шрамом на правій щоці, у чорній з шкірзамінника куртці курих цигарку.

У буфеті за високою дерев'яною стійкою куняла розповніла жінка. Крізь великий розріз на грудях виглядали обвислі перса.

– Можна порушити ваш сон? – хитромудро усміхнувся Самсон.

– Звичайно, хлопчики! – буфетниця нараз пожвавіла, куди той і сон подівся. – Що ви бажаєте?

– Значить, так, – розпорядився Чапля, – «Пшеничної» дві пляшки, дві «Портвейну», дві пачки цигарок, дві запальнички і там щось злегенька загризти.

– Є свіжа ковбаска. Сьогодні завезли.

– Грамів двісті. І по шматочку хліба.

Сіли за столик. Самсон відкоркував пляшки, почав розливати.

– Якщо мені, – попросив Сергійко, – тільки вина.

– Тобі вина? Будь ласка, – Чапля налив повну склянку.

– За перший успіх! – Самсон підняв склянку і вони втрьох поцокалися.

Закусили бутербродами – хліб намащений маслом з ковбаскою.

– Кажуть, між першою та другою й куля не повинна пролетіти, – Володимир Чапля знову почав розливати.

Також випили.

– А й правда смачне вино, – осміхнувся Серьожа, – вже наче і в голову вступило.

– Сказано малеча, – Чапля скосував іронічний погляд на хлопчину і додав: – Пий на здоров'я!

– Братва, кому – що, а мені хочеться закурити, – після енної чарки Самсон подав пропозицію. Вони втрьох підвелися і вийшли з приміщення.

Над селом стояла густа осіння ніч. Вже давно погасли вогні у приміщенні сільського клубу, замкнули двері на замок, лише у генделику горіло яскраво.

– Сідай, Серьожо, ми тебе покатаємо, – попихуючи цигаркою, мовив Самсон.

– З дорогою душею, – радо усміхнувся хлопчина.

– Куди тебе відвезти? До дівчат? – Чапля повернув ключ запалення.

– Та ні. Хоч би додому, – мовив Серьожа, вмостившись на задньому сидінні.

Поряд з Володимиром Чаплею, який обіймав кермо, сидів Самсон Гнилуша. Водій, озирнувся назад, аби роззирнутися, але з п'яної голови педаль газу переплутав з педаллю гальма і автівка вдарила в автомобіль, який стояв неподалік бару. Удар був такий гучний, що з приміщення повилітали усі застільники. Навіть барменша і та, розставивши короткі, товсті ноги, стояла на ганку й з цікавістю спостерігала за перебігом подій.

Патлатий парубійко зі шрамом витяг з салону Чаплю і вдарив в обличчя:
– Ти, гад, мою машину зіпсував! Якщо не відремонтуєш, сім шкур здеру!

Володимир впав на землю, друзі парубійка, які налетіли, немов граки, почали носачами тусати лежачого по сідниці. Той спочатку важко охав та зітхав, зрештою, закричав не своїм голосом. Сергійко злякався, відчинив дверцята і хутко зник.

– Міліцію, міліцію викликай! – заверещали дівіці і побігли до барменші. – У вас є телефон? Моя мобілка сіла.

– Так, телефон за стійкою.

IV

За годину прибули працівники державтоінспекції. Уже навіть при побіжному огляді було помітно: з автівкою «Daewoo-Sens» поводитися по варварськи: капот погнуто, радіатор увійшов у двигун. Ліва фара розбита, бампер зігнуто, передній правий підкрилок вирваний з кріпленням, передні праві двері пошкоджені, лобове скло розбите. У середині автівки лежали запальничка та ніж з дерев'яною ручкою. ВАЗ постраждав менше – вм'ятина у задній частині, зігнута кришка багажника.

– Хто ви такі? – начальник державтоінспекції звернувся до двох молодиків, які з низько опущеними головами стояли в оточенні розгніваних людей.

– Ми ж... жителі с...Стара Брикуля, – заікаючись, мовив Чапля.

– Прокатаєтеся з нами, – інспектор ДАІ помахом руки показав на автівку. – Прошу до машини. Пояснення даватимете в міліції.

Раптом під'їхала автівка. З неї вибіг молодий чоловік. Він був гарно зодягнений – куртка синього кольору з написом на спині «Nike», сіро-чорні джинси, білі кросівки.

– Що нарobili ці бандити! – зле вигукнув і почав уважно роздивлятися.

Шашки на даху не було, лічильника коштів також. Сама машина понівечена – деформований капот, радіатор розбитий. Протитуманний ліхтарик – відсутній.

– Ай-я-я-яй! – крутив головою.

– Ви хто будете? – запитав державтоінспектор.

– Я власник цієї автівки. Дозвольте її мені забрати.

– На жаль, немає можливості. Ваша автомашина буде доставлена на штрафний майданчик райвідділу міліції. Після проведення експертних робіт, повернемо. У вас є право подати цивільний позов.

– Гаразд, я подам, – погодився Аркадій Решетинський. – Але після того, як визначуся з сумою, на яку мені завдано збитки.

Наступного дня було прийнято постанову про порушення кримінальної справи та прийняття її до свого провадження. Розслідувати доручили інспектору карного розшуку в особливо важливих справах капітану міліції Богдану Стоколосу.

В ізоляторі тимчасового утримання Богдан Стоколос по черзі зустрівся із затриманими. Вони звинувачувалися у скоєнні злочину, передбаченого ч.3 ст. 289 Кримінального Кодексу України. Перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою та з метою незаконного заволодіння транспортним засобом, використовуючи ніж та застосовуючи насильство, небезпечне для життя та здоров'я, затримані завдали тяжких ударів і заволоділи автомобілем «Daewo-Sens».

Обидва допитані – Самсон Гнилуша і Володимир Чапля вину свою визнали повністю і дали свідчення з цього приводу.

Богдан Стоколос вже вкотре викликав на допит Володимира Чаплю. Був він середнього зросту, збентежений. Косі очі весь час бігали то право, то вліво. Йому явно не пасувала футбольна форма темно-синього кольору з написом «Veno Siemens» – так буцім була з чужого плеча. «Певне, крадена, – гадкував Стоколос, – в кращому випадкові придбана в «Секонд-хенді». Його цікавило одне: хто був ініціатором нападу?

– Ще коли ми з Самсоном випивали, – Чапля добувся на слово, – вели мову про тяжке злиденне життя. Перед нами стояло одне питання: де взяти гроші, аби жити, як усі нормальні люди? Ми вирішили поїхати у Славутич, обрати водія, який таксує машину, по дорозі напасти на нього і заволодіти виручкою. Сама автівка нас не цікавила. Її, звісно, можна було продати, але ми б засвітилися. А це в наші плани аж ніяк не входило. Для виконання задуманого, вдома я взяв два ножі – кухонний, великого розміру для себе, а для брата менший також кухонний. Вирішили: залякувати водія буде Самсон. Він зізнався: «Мені все одно втрачати нічого». Що він хотів цим підкреслити, я не уточняв. Лише за чутками знав: у нього великий борг. Але кому він скільки заборгував, не цікавився. Я вже, говорив: водія вбивати ми не збиралися, хотіли лише налякати.

– Для того, аби налякати, невже було замало одного великого ножа, що ви ще й маленький брали?

– Коли ми почали здійснювати операцію, свого маленького ножа я, навіть, не виймав з кишені. Просто, у мене така усталена звичка: при собі завжди ношу маленький ніж.

– У випадку успішного виконання задуманого, як ви збиралися розділити кошти?

– Ми домовилися гроші поділити порівну.

– З якою швидкістю рухалася автівка, коли ви напали на водія?

– Приблизно їхали зі швидкістю вісімдесят-дев'яносто кілометрів на годину.

– Коли водій утік до лісу, хто саме вирішив та сказав, що водія необхідно знайти та позбавити життя?

– Така думка пролунала з вуст Самсона. Я її повністю підтримав і ми разом побігли до лісу.

– Аби вам вдалося віднайти водія, ви особисто вбили б його, тобто чинили дії, спрямовані на позбавлення життя?

– Звичайно, я б такого не робив. Я просто не можу вбити людину. Побіг шукати втікача просто за компанію.

– Чи усвідомлювали ви тоді і зараз, якби навіть водія вбив тільки Гнилуша, то й ви були б безпосереднім учасником? Бо з вашої мовчазної згоди це робилося.

– Так, усвідомлював. І тоді, і зараз. Але у лісі було темно, нічого не видно, ліхтарика в нас бракувало. Трохи постоявши, ми повернулися до машини.

Самсон Гнилуша – зачіска напівбокс, в області кисті шрам від опіку, на лівій брові два шрами, сам недовомний: психічно та фізично вважає себе здоровою людиною. У нарколога та психіатра на обліку не перебував. Мешкав почергово то в бабусі Аглаїди, то в мами у Славутичі. Достоту повторив те, що мовив напередодні Володимир Чапля. Єдине, що додав: якби у нього не вийшло з будь-яких причин застосувати свій ніж, то Чапля мав дістати свого, аби впоратися з водієм і заволодіти автівкою.

Богдан Стоколос звернувся до суду з поданням про обрання Самсону Гнилуші та Володимирі Чаплі запобіжного заходу взяття під варту, мотивуючи тим, що обидва вчинили злочин, за який законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до десяти років. Підозрювані ніде не працювали, на вчилися, не мали постійного джерела прибутку. Перебуваючи на волі, вони могли бути потенційними злочинцями: продовжувати свою злочинну діяльність, ухилитися від слідства та суду.

Обвинувачені не заперечували проти обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Вислухавши обвинувачення, думку прокурора, який повністю підтримав подання, дослідивши матеріали кримінальної справи, суд вважав подання обґрунтованим і таким, що підлягає задоволенню.

Потім дорога Богдана Стоколоса пролягла до Славутича. Перший, з ким він зустрівся, був директор фірми Аркадій Решетинський. Це був молодий сорокарічний чоловік з приємним обличчям. На голові – чорне коротке волосся, скроні злегенька вкриті інеєм. Зодягнений у темну коричневу куртку з капюшоном. Крізь розстебнуту на грудях блисківку виднівся чорно-білий светр.

– Основне моє місце роботи – Чорнобильська атомна електростанція, – моргнув світлими віями Аркадій Юрійович. – Там я працюю водієм. Але на навчання сина коштів, яких там заробляю, не вистачає. Три роки тому я відкрив фірму з надання послуг автотранспортного перевезення. Деякий час прибав у кредит автомобіль «Daewoo-Sens» за майже сорок тисяч гривень. Автівку використовував під таксі. Згідно з вимог законодавства обладнав лічильником коштів та дистанційним телефоном. Друга труба та

база знаходилися у нас, на квартирі. На цій автівці в основному працював я, але на підміну взяв собі водія Олександра Долматова, уклав з ним трудовий договір. Двадцять восьмого серпня, певне, були магнітні бурі, я щось себе погано почував. Сашко у сімейних справах поїхав до іншої області. Аби машина не простоювала, я попрохав свого приятеля Фелікса Бисьька, який зараз сидить без роботи, таксувати в нічну зміну. Він, правда, спочатку віднікувався, та згодом погодився. Під час зміни на зв'язок з водіями завжди виходимо – або я, або моя дружина. Того вечора я рано ліг відпочивати тільки поринув у сон, як мене будить жінка. «Вставай, – каже, – трапилось нещастя. На Фелікса Бисьька напали бандити. Він їх взяв у Славутичі і віз до Михайлівського перехрестя. Я одразу викликав інше таксі, сів до нього і ми з водієм поїхали шукати Фелікса. На трасі його ніде не було, можливо, розминулися. За його словами нападники перед цим цікавилися, скільки коштує поїздка до Михайлівки і я поїхав туди. Об'їздив усе село, але ні автівки, ні пораненого Бисьька так і не знайшов. Потім по мобільному від Олени дізнався, наш автомобіль разом з викрадачами полонили мешканці села Стара Брикуля. Там ці нападники скоїли дорожньо-транспортну пригоду. Я одразу забрав автівку та дорожній паспорт. Бачу: немає грошей, лічильника коштів, трубки «Сенау», шашки на даху. Сама машина виявилася пошкодженою. Зловмисників на місці не було – їх забрала міліція. Автомобіль мені також на віддали. Згодом його доставили на штрафний майданчик райвідділу міліції.

...Офіс Аркадія Решетинського містився вдома по Київській, 3 квартира 48. Двері відчинила моложава жінка з рум'яними щічками і повними губами. Під кирпатим носиком у проміннях сонця зблискував золотистий пушок. Йй так до лица пасував білий светр, сині спортивні штани. На ногах виднілися капці рожевого кольору. Богдан Стоколос пред'явив посвідчення, представився.

– Прошу, заходьте.

У передпокої Стоколос скинув з себе плащ і повісив на вішалку.

– Даруйте, ви Олена Михайлівна Решетинська? – уточнив.

– Так, я сама. Олена Михайлівна.

Богдан Стоколос ще про щось хотів запитати, та раптом закашлявся.

– Ви.. вибачте, будь ласка. Починається осінь. Кахи, кахи... Самі розумієте, холоди. А в мене хронічний фарингіт.

– Чекайте, я вас квасом пригощу. Дуже смачний і корисний.

– Він не з холодильника?

– Є і в холодильнику. Але навіщо, коли у вас хворе горло. Ось квас кімнатної температури.

Богдан Стоколос випив кварту.

– Ох, і смачний. Схоже, нічого смачнішого не куштував у своєму житті. З чого ви його робите?

– Не повірите. З виноградного листя.

– Жартуєте? Не може бути, щоб отака смакота з виноградного листя.

Якщо на дачі є виноград, ви його, звичайно, обрізаєте протягом літа. Гілки з листям, як правило, люди викидають, а даремно. Як ви щойно переконалися, з них можна приготувати смачний напій. Молоде листя і пагони слід добре промити у проточній воді, щільно укласти в емальований посуд і залити окропом. Потім накрити кришкою і закутати, аби утримувалося тепло. Через два-три дні рідину зливають у чистий скляний посуд і дають відстоятися. А ще через три дні рідину зливають з осаду, додають цукор на смак, промиті родзинки. Все це перемішують і закорковують. Через тиждень квас розливають по пляшках і стерилізують. Як бачите, напій і справді виходить дуже смачний, хоч і мороки з ним багато.

– Дякую, дякую, – усміхнувся Стоколос, – неодмінно з дружиною приготуємо і запросимо вас у якості дегустатора.

– Ой, та який з мене дегустатор!

– Гаразд. А тепер давайте ближче до справи.

– Мій чоловік Аркадій Решетинський, – обізвалася тонким голосом Олена Михайлівна, – оформився як фізична особа – підприємець і відкрив фірму з надання послуг таксі. У фірмі працює наш особистий автомобіль «Daewoo-Sens». Роль диспетчера виконую я, це коли вільна від своєї основної роботи, а коли зайнята, цим займається чоловік. Він же і таксував свою автівку, досить часто на підміну брав Олександра Долматова. Як бачите, я не відкрила Америки. Про все це достеменно ви знаєте.

Стоколос відчув: тут Олена Михайлівна абсолютно права. Вона і надалі майже слово в слово розповідала про те, що уже сказав її чоловік.

Допитаний у справі свідка Олег Погорельський засвідчив, що двадцять восьмого серпня разом з батьками був на весіллі у двоюрідній сестри в Черняхівську. Їздили на власному автомобілі. Поверталися додому приблизно о десятій годині вечора. Коли повернули на Славутич, за п'ять кілометрів від міста посередині проїжджої частини помітили чоловіка. Він намагався зупинити проїжджий транспорт. Під'їхавши ближче, Погорельський зазначив про себе: людина на трасі наглядно знайома. Вони на раз зустрічалися у Славутичі. Сам працював водієм таксі, тому майже всіх таксистів знав в обличчя. Чоловік тримав руку з хустиною біля шиї. І рука, і хустина були закривавлені. Дорогою потерпілий розповів: на нього напали пасажири, ножем порізали горло, але вдалося втекти. Коли прибули до лікарні, з'ясувалося, кілька ударів ножем було завдано не лише в шию, а й у спину.

VI

Сергій Гнилуша – років вісімнадцяти. Волосся темно русяве, очі карі, повні губи, пряме підборіддя. З голови відкинув капюшона, розстебнув блискавку на болоньєвій куртці.

– Я зі своїм старшим братом Самсоном мешкаємо у бабусі Аглаїди, що в селі Стара Брикуля.

– Що ти можеш сказати про свого старшого брата?

– Та що я вам скажу! Хорошого мало. Постійно зловживав спиртними напоями. Коли під «мухою» повертався додому, проявляв агресивність, сварився з бабусею. Йому нічого не можна було сказати – ні хорошого, ні поганого. Краще мовчати. Так ми з нею і робили.

– Коли ти востаннє бачив брата?

– Позавчора у сільському барі. Вони пили горілку, а я... – злегенька почервонів, – трохи випив вина.

– Не цікавився де вони дістали автомобіль?

– Я спитав Володьку Чаплю, що це за автомобіль і звідки він взявся? Чапля сказав, автомобіль беушний. За невеликі гроші він придбав у свого знайомого. Я не мав уявлення про його фінансові можливості, повірив на слово.

– Ти перебував у машині, коли вони вдарили автівку, що стояла біля клубу?

– Так. Чапля сів за кермо, Самсон – поряд, а я позаду. Чому так сталося, пояснити не можу. Мабуть, Володька дуже натиснув на газ – автомобіль розвернувся майже на місці. Чапля встиг вивернути кермо, але передком вдарив у автівку, що стояла неподалік. Нас одразу затримали молоді люди, які вибігли з бару. Я спокійно вибрався з салону і пішов додому. Розповів про все бабусі. Вона занепокоїлася і збиралася йти визволяти Самсона. Та я сказав, куди ви підете, його досі забрала міліція. Так воно потім і було.

– На той час тобі було відомо, який тяжкий злочин скоїли Самсон Гнилуша з Володимиром Чаплею?

– Ні, я тоді ще ні про що не знав.

Коли Богдан Стоколос прибув до Сергія Козицького, власника пошкодженої автівка, той саме перебував вдома.

– Заходьте, будь ласка.

На подвір'ї стояв постраждалий автомобіль. Стоколос обійшов довкруг, але жодної вм'ятини не помітив.

– Я майстер на всі руки, – усміхнувся Сергій. – Усе так відреставрував, що неозброєним оком і помітити не можна.

– М-да, дійсно, – Богдан Стоколос погодився з думкою власника машини. – Тоді давайте пригадаємо той злощасний вечір.

– Приблизно о десятій вечора разом зі своїми друзями я поїхав до бару, він розташований поряд з клубом. Хлопці замовили спиртне, а я взяв склянку мандаринового соку, сіли за вільний столик. Трохи пізніше до бару заявилися Володимир Чапля, Самсон Гнилуша з братом. Вони мені наглядно знайомі, але з ними я навіть не вітаюся, уже не кажучи про якесь спілкування. Вони замовили чималенько спиртного, та яке мені до

них діло. Коли вони залишили бар, я також вийшов на подвір'я. Як душею відчував. Закурив цигарку, стою і спостерігаю. Бачу: пішли до автівки.

– Ви знали кому вона належить?

– Ні, звичайно.

– Приблизно через дві-три хвилини я помітив: авто ні з того, ні з сього різко зрушило з місця. Водій, швидше за все, був недосвідчений, до того ж п'яний, не встиг вивернути кермо і передньою частиною виїхав прямо у мою автівку. Після удару його відкинуло на протилежний бік і він вдарився у стовп. Тут з бару вибігли мої друзі і допомогли затримати порушників. Ми посадили їх на заднє сидіння, викликали даїшників.

– Вони обоє були п'яні?

– Так. З рота так несло перегаром, хоч огірком закусуй.

VII

Богдан Стоколос справу розслідував повністю і мав повне право передавати до суду. Проте з передачею не поспішав. Вже вкотре знайомився з висновками судово-медичної, цитологічної, дактилоскопічної експертиз холодної зброї. Щось непокоїло його, щось ніби підказувало: «Не поспішай». Тоді Богдан дістав з поліції кримінальну справу дворічної давності з приводу трагічної загибелі майора міліції Кості Горковенка. Гортав від першої і до останньої сторінки, вчитувався у комп'ютерні рядки. Два роки тому ту справу так і не довели до кінця, всі ниточки обривалися. Довелося здати а архів. А ось тепер відчув: Самсон Гнилуша і Володимир Чапля причетні до того вбивства.

Тоді трапилося ось що.

Майор Костя Горковенко перебував на пенсії. Влітку працював на дачі, вирощував городину, а ще мав автомобіль і досить часто виїздив на риболовлю, «тихе полювання» – любив збирати гриби. Взимку особливо робити було нічого. Бродив по місту, прицінювався. Коли щось сподобається, запам'ятає номер бутика, а, отримавши пенсію, неодмінно завітає і придбає обнову.

Цього разу майор у відставці повертався з головпоштамту – своєму колишньому приятелеві надіслав привітальну телеграму з днем народження. Сходінками, які вже встигли пощербитися, спускався до підземного переходу. Він нагадував своєрідне містечко. Тут текло своє життя. Прямо при вході сиділи п'яні мати з донькою – просили милостині. Трохи далі жінка років п'ятдесяти з копичкою чорного волосся на голові пропонувала зважитися на мініатюрних вагах. Горковенко пройшов далі. Один дивак запрошував перехожих придбати в нього старі пожовклі від часу газети. Аби зацікавити покупців на жовтому картоні зазначив примітивний напис: «Кожному по уму».

Біля нього на виході до пам'ятника Леніну тулилися художники. На стінах, немов на виставці, висіли картини – ведмеді в лісі, лебеді на озері,

з води виглядали чарівні русалки. При виході у бік готелю «Україна» стояли два молоді браві хлопці. Один грав на скрипці, інший – співав. Перед ними лежав відкритий футляр. Серед монетного дріб'язку, на споді виднілися купюри в дві, п'ять і навіть десять гривень. Навряд, щоб хтось з перехожих розщедрився на червінця, швидше за все, музиканти вдавалися до хитрощів – самі ту десятку поклали. Костя Горковенко, наслухавши мелодію і м'який приємний тенор, порівнявшись з самодіяльними акторами, зупинився. Став і заворожений співом, заслухався. А коли вони скінчили свій виступ, розчулений майор дістав з гаманця десять гривень і опустил до футляра.

– Чудово граєте, хлопці. Аж сльозу пробило. У дитинстві я також намагався грати на скрипці, та справжнього скрипаля з мене так і не вишло. Займався іншим, дуже далеким від музичного мистецтва. Служив у міліції. Горковенко вже збирався йти, та той, що був вищий зростом, несподівано мовив:

– Чекайте. А тепер ми заграємо вашу улюблену мелодію. До того ж безкоштовно. Яка вона у вас?

– «Рідна мати моя». Знаєте?

– Платона Майбороди? А чому б і ні?

Хлопці знову заграли. А один з них заспівав. Сивочолий майор стояв, мов малолітній хлопець, уважно слухав і краєчком рукава витирив на очах сльози.

– Хлопці, а що коли я вас запрошу у гостину?

– Дякуємо, – усміхнувся один з них. – Ми вже гостювали нещодавно. Не встигли й поріг переступити, жінка, як розкрила пельку...

– Та я не додому, звісно. В гараж. Там у мене дуже затишно. Як у міській квартирі. Вип'ємо по чарці. Ви мені зіграєте, а я послухаю.

Самсон Гнилуша з Володимиром Чаплею тільки переглянулися – чому б і не піти коли запрошують. Поклали до футляра скрипку, дзенькнула заціпка. Сіли на автобус, що йшов за дванадцятим маршрутом, і поїхали. Гаражі містилися у виярку. Згори росли білосірі берізки, низько опустивши оголені гілки. Горковенко дістав ключ, відчинив металеві двері гаража:

– Прошу!

Спалахнуло електричне світло. За автівкою містилася міні-кімната. Обіч – невеличкий диван, журнальний столик, буфет. Господар поставив на стіл пляшку «Української з перцем», чарки. З погребка дістав миску запашних червонобоких яблук. Налив по чарці.

– За знайомство!

Самсон і Володимир знову один одному підморгнули, усміхнулись і додали:

– За знайомство!

Коли пляшка спорожніла, Горковенко дістав ще одну.

– Вибачте, хлопці, що не повна. З одним приятелем випили грамів двісті.

– Чекайте, – Чапля зупинив Горковенка, – ми ж обіцяли пограти.

– Обов'язково, хлопці. Пограйте, – погодився господар.

Чапля відчинив футляр, дістав скрипку і почав грати. Співав Гнилуша.

Горковенко сів до старенького трохи засмальцьованого фотеля, закинув ногу на ногу, схилився на бік, голову підпер рукою і заплющив очі. Музика, схоже, проникала до його ества, торкалася найніжніших струн душі, долинала до найсвятішого, найпотаємнішого, будила, перевертала все догори. Перед ним постала рідна ньєнка з сивою косою, теплою усмішкою. Ось вона, немов маленькому, поклала на його золотисту голівку свою руку пропахлу молоком – все свідоме життя доїла корів у колгоспі. А ось пригадалося, як щойно прибувши з міста, взяв косу і пішов на луг косити запашну траву. Вона така шовкова і ніжна лоскоче босі ноги... Стихли музичні акорди, Горковенко розплющив очі. Ще якусь мить сидів у задумі, в зіницях очей застигли дві прозорі краплі.

– Цією піснею, хлопці, ви зворушили мене до сліз, – кінчиком хустини витирав зволожені очі. – Я подумки полинув у рідне село, побачив свою маму, яка вже давно на тому світі. Ех... – налив по чарці. – Давайте вип'ємо. – М-да, я вам скажу, рівень у вас і справді професійний. Шкоди тільки, що в нашій країні не можна сповна використати свій талант.

Костянтин Горковенко і справді розслабився, повністю довірився цим двом молодим незнайомим людям. Вони також відчували: господар сп'янів, зробився немов дитина. Саме час діяти. Коли він сполоснув чарочки, пішов ставити до буфету, помітив, як позаду щось змигнуло, миттєво повернувся. Але собі на біду. Ніж, який заніс над ним Володимир Чапля, влучив у самісіньке серце. Господар важко опустився на підлогу. Нелюди зіпхнули його в оглядову яму.

– Слухай, Самсон, – мовив Чапля, – мені, здається, я повністю не прикінчив. – Спустись до ями і переконайся.

Самсон опустився вниз:

– Він ще дихає.

– Зроби так, щоб заткнувся назавжди.

Чапля сів за кермо автівки і виїхав з гаража. На подвір'ї не було нікого. Вони замкнули двері, ключі пожбурили, куди очі бачили, і швидко поїхали геть.

Богдан Стоколос тепер уже був упевнений на сто відсотків – чисто випадково, розслідуючи злочин про напад на водія таксі, виявив злочин дворічної давності. За годину інспектор карного розшуку вже був у слідчому ізоляторі. На його прохання вартові привели на допит Володимира Чаплю.

– Скажіть, тільки чесно: ви давно граєте на скрипці?

– Так. Граю. Інколи граю на весіллях.

– А в Черняхівську у підземному переході?

Володимир Чапля аж відсахнувся. От чого він не чекав, так не чекав.

- А звідки ви знаєте?
  - Два роки тому трагічно загинув мій колега, майор міліції Костянтин Горковенко. Скажіть, навіщо ви його вбили?
  - Х..хто? Я? Я його не вбивав. Т..то Самсон Гнилуша. Після Володимира Чаплі до кімнати завели Самсона.
  - Скажіть, навіщо два роки тому вбили майора міліції Костянтина Горковенка? І куди ви поділи автомашину, яку викрали того дня?
- Плечі допитуваного нервово пересмикнулися. Праве око заморгало. Гнилуша був ошелешений. Він психологічно не був готовий до цього запитання. Нараз зблід, опустив голову. Якийсь час мовчав, зрештою, мовив:
- Так, це ми вбили міліціонера з Чаплею. Тільки скажіть, як ви про дізналися?
  - Взагалі у слідчому ізоляторі питання задаємо ми. Але якщо вас так цікавить, скажу одне: – Сліди завжди залишаються.

2010

БИТВА ШАКАЛІВ

I

У сімдесятих роках двадцятого століття у Михайлівському місцеві природолюби-ентузіасти зорганізували зоопарк. Це був єдиний на Україні зоопарк районного масштабу. Його небавом віднесли до категорії державних. Під час літніх канікул мало не з усієї північної частини України сюди привозили дітей. Відвідували зоопарк і дорослі. Коли за радянських часів він ще с'як-так функціонував, то з перших днів проголошення незалежності тварини почали бідувати – бракувало кормів. Якось до зоопарку завітав бізнесмен Костянтин Рудименко.

Це була людина віком сорока років, міцної статури з світло-блакитними очима і прямим темним волоссям на голові. Зодягнений зі смаком: чорна спортивна куртка з червоними смужками на рукавах, сині джинси, чорна в'язана шапочка, черевики на шнурках. З перших років незалежності України Рудименко органічно вписався у нову економічну систему, що проходила під знаком приватизації, або як ще говорили в народі, «прихватизації». В обласному центрі залишив міську квартиру з дружиною і дорослою донькою й переїхав до великого ошатного села Максимівка, що розкинулося вздовж автостради, яка вели з Чернігова на Новгород-Сіверський. Невзабарі одружився на красивій молодій дівчині, спорудив будинок з мансардою, взяв в оренду фермерські приміщення колишнього колгоспу і почав розводити знамениту породу орловських рисистих коней. Справа незабаром пішла досить успішно, кошти потекли, якщо й не рікою, то заструмували потужним джерелом. Та водночас

Костянтин Рудименко зажив багато недругів і заздрісників. Проте вони з повагою ставилися до нього і варто було йому кудись відлучитися, як ті ж недруги занепокоєно запитували: «А куди це наш Олексійович подівся?» Від природи Рудименко мав твердий і непохитний характер. Його стійкість проявлялася особисто в тих ситуаціях, коли, здавалося, все йде шкереберть і надій на благополучний кінець практично немає.

Зоопарк Костянтин Рудименко оглянув з величезною цікавістю – з дитячих років мав любов до тварин. Та його прикро вразило те, що птахи і звірі жили впроголодь. Особливу увагу привернув маленький і кумедний ведмедик Митрофан, рідний брат сумнозвісного Тимка, котрий рік тому відгриз руку хлопчині – той засунув її у клітку, аби ближче сфотографувати клишоногого. З дирекцією зоопарку Рудименко домовився на бартер, мовляв, я вам – харчів, а ви мені – ведмежатко. Дирекція охоче погодилася. Хоч ведмедя й позбудуться, та на одного годувати буде менше. Так Митрофан змінив свою прописку. Маленьке звірятко бізнесмен підніс у подарунок своїй молодій чарівній дружині. Та спочатку насторожилася, зрештою, подарунок прийняла з розумінням. Сільські умільці виготовили для нього невеличку клітку розміром два на чотири метри, хоч за стандартом вона мала бути не менше, ніж чотири на вісім метрів з перегоном і барлогодю.

Клишоногий підростав, з часом клітка для нього становилася затісною. До того ж у ній бракувало перегону, аби туди заганяти тварину, коли чистили клітку. Щоправда, охочих ризикувати своїм життям і здоров'ям не було і господар кожного разу винаймав все нових людей, які б за певну суму погодилися прибрати нечистоти. Усі добре знали: якщо невчасно потурбувати звіра, він може напасти і покалічити. Траплялися випадки, коли зубами хапав то за руку, то за ногу. Скаржитися було нікому і ні на кого. Люди самі добре усвідомлювали, на що йшли.

Минув певний час і в Костянтина Рудименка несподівано померла молода дружина. Залишатися в Максимівці більше не міг – все нагадувало про неї. Після поховання забрав коней, а все інше залишив напризволяще. Залишив також і вже цілком дорослого й самостійного ведмедя Митрофана. Його клітку тепер уже ніхто не чистив і спав клишоногий у власному багні. Харчувався здебільшого від випадку до випадку – лише тоді, коли жалісливі громадяни до клітки кидали хлібину. М'ясо споживав, коли в декого з села вдома пропадала живність.

Черняхівська міжрайонна природоохоронна прокуратура свого часу подала до суду позов «Про припинення права власності на об'єкти тваринного світу». Та в розгляді позову природоохоронцям було відмовлено на підставі того, що Костянтин Рудименко права на утримання ведмедя не мав, а, отже, і скасовувати було нічого. Власник ведмедя на засідання суду так і не з'явився. Говорили, буцім він взагалі виїхав за межі України. За цей час клишоногий покалічив багатьох охочих з ним

«поспілкуватися», але так і не був покараний. Сільська влада один час вже була домовилася про перевезення ведмедя до Харківського зоопарку та з'ясувалося: потрібний дозвіл господаря. На той час місце проживання Рудименка встановити не було можливості.

Та одного осіннього вечора Костянтин Рудименко несподівано став відомим на всю Україну. Провідні українські телевізійні канали розповіли про історію з ведмедем і на повний зріст показали клишоногого. Отоді й з'явився господар. Виявляється, Рудименко – в Україні, нікуди й не виїжджав – десь на сто кілометрів неподалік Карабінівки Нестерівського району орендував ставки і вів рибне господарство. Він негайно прибув до Максимівки і благословив Митрофана на від'їзд до Харкова.

II

Постріл пролунав, немов удар батога, раптово і несподівано. Спочатку ніхто нічого не міг зрозуміти. Люди подумали: Рудименко просто жартує. Він не здатний вистрілити в людину. Та ось різкий постріл вдруге сколихнув тишу. За цим разом один з охоронців важко опустився на землю.

– Грома вбито. Ігоря! – залунали голоси.

Потерпілий, широко розкинувши руки, лежав на землі. Зодягнений у чорні штани, чорні черевики. З-під камуфляжної куртки на грудях виглядав синій светр. Прошурхотів вітерець, закуйовдив на голові темно-русявого чуба з срібними краплинками на скронях.

Карета швидкої медичної допомоги прибула вчасно. Нерухоме тіло взяли за руки та ноги і занесли до салону. Невдовзі його доставили до дільничної лікарні. Потерпілого оглядав лікар Віктор Охріменко. Коли доторкнувся до руки – пульсу бракувало. В грудній клітці виднівся вхідний отвір – вихідного не було. Довкруг великого отвору лікар нарахував дванадцять маленьких дробинок. Навіть неозброєним оком було помітно: вогнепальне поранення – смертельне і здійснене з мисливської зброї картечю більше двох міліметрів діаметра. Постріл було зроблено справа наліво, згори вниз і рушниця перебувала у динамічному положенні. Смерть настала внаслідок вогнепального дробового поранення грудної клітки з пошкодженням тканин правої легені. Це зумовило масивну кровотечу, що й призвело до розвитку гострого малокрів'я. За запахом, що йшов з відкритого рота, було зрозуміло: потерпілий перебував у стані алкогольного сп'яніння. Віктор Охріменко взяв кров на аналіз і направив на судово-токсикологічне дослідження – потрібно було визначити ступінь алкогольного сп'яніння.

Після обстеження небіжчика, лікар оглянув підозрюваного в убивстві Костянтина Рудименка – йому також була завдано кількох ударів. Окреслювався забій грудної клітки, колінного суглобу. Рентгенографію грудної клітки зробити не вдалося – кудись раптово зник рентгенлаборант.

У лікаря були підозри на перелом ребер. Рудименка помістили до ізолятора тимчасового утримання.

Експерт Володимир Медведєв провів експертизу зброї. Рушниця була не в робочому стані – відламаний приклад від основної частини, відігнуто важіль лівого стволу. У патронниках містилися дві гільзи з наколотими капсулами. Експерт дійшов висновку: за такого стану при натисканні на пусковий гачок рушниця непридатна для здійснення пострілів з лівого стволу. Таке пошкодження могло утворитися внаслідок певного механічного впливу на частину рушниці – прикладення статичної сили, динамічних ударів. У стволах були дві гільзи – одна з картонним корпусом світло-коричневого кольору. Корпус був відірваний від основи гільзи. У другому стволі містився патрон з полімерним корпусом. Усі три патрони на дослідженні були демонтовані.

III

Інспектор в особливо важливих справах обласного управління внутрішніх справ капітан міліції Стоколос першим допитав підозрюваного Костянтина Рудименка.

– Вину в інкримінованому злочині не визнавав і не визнаю, – той мовив чітко.

– Гаразд, це ви скажете на суді, а зараз давайте окреслимо ситуацію, яка передувала цій події, – мовив Стоколос.

Рудименко якусь хвилину мовчав, певно, збирався з думками, зрештою, обіпершись спиною об бильце стільця, мовив:

– У моєму володінні на території Карабінівської рибдільниці близько трьох гектарів землі. Я – власник фермерського господарства «Рудмен Ко». Господарську діяльність на цій дільниці веду впродовж п'яти років. За цей час я викупив дороги та міст – зони поблизу ставка. Там, де все це відбулося, моя приватна власність. Крім цього, в оренді фермерського господарства є 124 гектари землі, на якій розташовані ставки та гідропоруди. У ставках вирощується близько шести мільйонів малька товстолобика, амура та коропа. Протягом останнього півроку господарство не раз грабували. Кожного разу із заявами я звертався до міліції та прокуратури, але кожного разу винних не знаходили. Та ось ні сіло не впало – на мойї території з'явилися нові господарі Михайло Пугач і Василь Шишка.

– Скажіть, хто такі Пугач і Шишка?

– Михайло Пугач мешкає в Черняхівську, займається підприємницькою діяльністю – все збирався брати в оренду ставки. Василь Шишка працює електромеханіком на РТПС. Вони не раз заявляли, буцім мій строк оренди закінчився. Сьомого квітня, коли трапився цей прикрий інцидент, я перебував у будиночку, що неподалік ставок. Раптом до мене прибіг охоронник і сказав, якісь люди рубають шандори. Що мені в такому випадкові залишалося робити? Звісно, захищати своє власне май-

но. Я спокійно взяв мисливську рушницю і вийшов на подвір'я. Справді, неподалік лунали удари сокири. Я пішов у той бік. Коли підійшов ближче, помітив: з лівого боку стояло четверо людей, а з правого – двоє. Неподалік виднілася автомашина. За звуком сокири я зрозумів: вони рубають або шандори, або переक्रивають шлюзи.

– Що трапиться, коли перекрити рух води?

– Трапиться непоправне. За одну добу може загинути не лише один мальок, а й станеться гідротехнічний удар – зруйнується дамба. Водою знесе населені пункти, які розташовані нижче за течією. Я попрохав Шишку і Пугача, аби вони припинили рубати шандори.

– Що вони вам відповіли?

– У відповідь продовжували рубати. Тоді я вирішив їх залякати. Мовляв, якщо не припините це неподобство, викличу міліцію. Один з них той, що був з сокирою, кинувся бігти через дамбу, а інші – пішли на мене. Коли нападники наблизилися і відстань між нами складала десь близько шести метрів, я здійснив угору попереджувальний постріл. У цей час з кишені почав діставати мобільний телефон, аби зателефонувати до райвідділу міліції. Раптом я відчув: позаду до мене хтось підкрадається. Озирнувся. У цей час Михайло Пугач з криком: «Бий його!» кинувся на мене. Я встиг звернутися до свого охоронника Олександра Самсоненка, який стояв неподалік, аби той їх зупинив. Потім мені Пугач в очі сипнув піску. Якусь мить я нічого не бачив. Цим скористався нападник і ногою вдарив мене у ліве коліно. Від удару я аж присів, проте рушницю тримав вертикально вгору. Пугач підбіг, вихопив з рук рушницю і вдарив мене у лівий бік. Я впав на землю, рушниця в руках уже не було. В цей час Пугач ногою вдарив по голові. Відтак моя рушниця опинилася в його руках. Від удару я впав обличчям у пісок і в цю мить пролунав другий постріл. Я намагався витерти від піску очі, та в цей час мене знову хтось почав бити і заламувати назад руки. Поряд я наслухав: «Шукай набой! Давай його прикінчимо!» Я почав кликати на допомогу охоронника, але той сказав, що поранено чоловіка. Коли мене зв'язали, один чоловік почав тягти мене до шандори, а потім телефонував комусь, радився, мовляв, що з ним робити? Після того, як мобільний заховав у кишені, сказав Шишці: «Будемо його кінчати». Потім взяв палицю і двічі вдарив по голові. Невдовзі прибули працівники міліції. Я ще раз наголошую: вину свою не визнаю – я ні в кого не стріляв. З потерпілим особисто не знайомий, жодного разу з ним не конфліктував. Який мені було сенс його вбивати!

Михайло Пугач – середнього зросту, моложавий, кирпатий, напіврозкритий рот, примружений погляд. За характером – нищий і мстивий, поведінка непередбачувана. Не вмів ні приховувати, ні затушовувати поганих рис своєї вдачі. Був зодягнений у білу коротку куртку, котонні штани темно-синього кольору, шкіряні черевики – «човники».

– Взагалі я директор сільськогосподарської фірми, займався під-

приемницькою діяльністю, – мовив Пугач. – Деякий час тому і справді у мене виникла ідея орендувати ставки на Карабинівський рибдільниці. З цього приводу я звернувся до Фонду Державного майна. Мені пояснили: зараз йде судовий розгляд справи між Рудименком та Фондом Державного майна з приводу продовження терміну оренди. Водночас мені порадили: з даного питання необхідно звернутися до державного підприємства «Укрриба», мовляв, Фонд Держмайна Карабинівську рибдільницю передає на їхній баланс. Я так і зробив – звернувся до керівника підприємства «Укрриба». До моменту вступу в законну силу судового рішення мені видали «Договір на зберігання і схов». Згідно з цим документом я мав охороняти ставки та прилеглу до них територію на відстані п'ятдесяти метрів. Нещодавно судове рішення набрало законної сили. Я разом з судовими рішеннями, представниками Фонду Держмайна, ДП «Укрриба» був присутній при прийомі-передачі «Карабинівській рибдільниці» держпідприємству «Укрриба». На варту заступили й мої охоронці. Однак їх звідти вигнали співробітники «Титану», з яким Рудименко уклав договір на охорону ставків та будівель на них. Перед цим мені зателефонував приятель і повідомив: Рудименко почав спускати воду зі ставків. Я попрохав своїх охоронців, аби вони поїхали та закрили шандори на шлюзах. На жаль, виконати моє прохання їм не вдалося – там перебували Рудименко та працівники «Титану». З їх допомогою колишній власник вигнав моїх охоронців за межі території, яку вважає своєю. Насправді вона належить мені. Мало того, Костянтин Рудименко порізав шину на колесах автомашини моїх знайомих.

– Розкажіть конкретніше, як розвивалися події того дня.

– Близько п'ятнадцятої години я разом з Ігорем Громом, Василем Шишкою та Юхимом Ройко та ще з одним знайомим, звали його Сергій, прізвище не пам'ятаю, прибули до ставків, аби закрити шандори.

– Де ви зупинилися?

– Автівку ми зупинили за сто п'ятдесят метрів від знаку «Рибдільниця». Сергій з Юхимом залишилися біля автомашини, а я з Громом та Шишкою пішли до ставків. Коли наблизилися до шлюза першого озера, Ігор закрив шандор, а ми з Шишкою перебували на шлюзі. Потім до нас підійшов Гром і ми пішли звідси. У цей час назустріч прошкував Костянтин Рудименко. У руках тримав двоствольну рушницю. Водночас на нашу адресу висловлювався нецензурними словами. А ще на повний голос заявляв: «Я вас тут усіх перестріляю».

– Якою була ваша реакція на неадекватну поведінку?

– Я намагався загасити конфлікт, миролюбно пішов йому назустріч, збирався ознайомити з новими документами. Коли між нами залишилася відстань у півтора метра, Рудименко спрямував рушницю мені в обличчя – тримав її на рівні пояса. У цей момент я почув звук і зрозумів: з рушниці зняли запобіжник. Я злякався, що він у мене вистрілить й інстинктивно

впав на землю. У той час, коли я падав, над головою пролунав постріл. Рудименко стріляв у тому напрямку, де за мить до того я стояв.

– Що було потім?
– Після цього він розвернувся вправо градусів на тридцять-сорок і вистрілював у напрямку Грома.
– Де перебував охоронник?
– Ігор Гром перебував дещо ліворуч від мене всього на відстані трьох метрів. У напрямку Ігоря Рудименко здійснив цілеспрямований постріл. Після другого пострілу я помітив: Костянтин дістав патрон і почав «переламувати» рушницю з метою її перезарядити. В той момент його схопив Шишка, я також швидко підвівся і ми почали відбирати в нападника зброю. Після того, як відібрали, зняли з нього пасок і зв'язали руки. У цей час мимо нас у напрямку автівки пройшов Ігор Гром. Зігнувшись, він тримався за правий бік і на його пальцях я помітив кров. Подолавши півтора метри, Ігор впав. Ми з Василем Шишкою підбігли до потерпілого, а потім по мобільному почали викликати карету швидкої медичної допомоги та міліцію. Власне, чекати «швидкої» ми не стали, занесли Грома до салону автівки і повезли до лікарні. Ми з Шишкою залишилися вартувати Рудименка.

– Не звернули увагу, він був тверезий?
– Звернули тоді, коли ще зв'язували. Від нього дуже віддавало спиртним. Більш детально, як це відбувалося, можу показати на місці.

Потім Богдан Стоколос допитав Василя Шишку. Він був вище середнього зросту, продовгасте обличчя вкрите дрібними, мов маківка, чорним вугринками. На кисті правої руки біля основи великого пальця горошиною застигла бородавка. Погляд – спокійний і впевнений.

– Давно ви знайомі з Михайлом Пугачем?

– Я знаю його близько місяця. Того ранку він звернувся до мене, аби його та представника з «Київриби» і обласного центру власною автомашиною підвіз до ставків, які розташовані в лісі за селищем Карабинівка. Я погодився. Коли ми прибули до цих ставків, там уже перебували представники виконавчої служби з Нестерівки. У суть розмови я особисто не вникав, але зрозумів: ці ставки передаються у власність державного підприємства «Київриба». Донедавна вони перебували у власності Костянтина Рудименка. Після закінчення строку оренди знайшлися нові хазяї, проте Костянтин не збирався з ставками розлучатися. Декілька разів звертався до суду, а коли приїздили люди, свою власність захищав зі зброєю в руках: «Ставки – моя власність. І я їх нікому не віддам!». Вигнав охоронців, яких призначив Пугач. Їм, бідолахам, навіть ніде було ночувати і я їх поселив у себе на дачі.

– Як розгорталася подія того дня?

– Під'їхавши до території, автомобіль зупинили поблизу шлагбаума. Біля нього залишилися також водій і охоронник Євген. Я з Шишкою та

Гроном пішли по дамбі до шлюзу. Наблизившись, ми одразу перекрили його, потім розвернулися і пішли назад. Раптом бачимо: по дамбі у нашому напрямку біжить Рудименко, тримає в руках двоствольну мисливську рушницю і кричить: «Геть з моєї території, бо постріляю!» Михайло Пугач попросив його ознайомитися з документами. Та в цей час над нашими головами просвистів постріл. Я так і присів до землі. Рудименко тримав рушницю, спрямовану в наш бік. У цей час пролунав другий постріл, після якого Костянтин почав перезаряджати рушницю. Куди саме вдруге вистрілив, я не бачив. Разом з Пугачем ми підбігли до нападника, повалили на землю, зв'язали йому руки. У цей час в бік автомашини пробіг Гром, тримаючися рукою за правий бік. Пугач кинувся допомагати потерпілому, а я продовжував тримати Рудименка. Ми намагалися по мобільному викликати швидку медичну допомогу, та не дозвонилися. Повезли автівкою. Обличчя Грома зробилося бліде, руки та одяг закривавились. Коли потерпілого повезли до лікарні, ми з Пугачем продовжували вартувати Костянтина Рудименка, доки не прибула міліція.

Визнана по справі, як потерпіла та допитана Любов Микитенко. Вона засвідчила: раніше перебувала у шлюбі з Ігорем Гроном. Від спільного життя у них народилася донька Орися. За її словами життя не склалося, розлучилися, але надалі продовжували жити у цивільному шлюбі. Її співмешканець Ігор Гром деякий час тому влаштувався на роботу до Михайла Пугача здійснювати нагляд за ставками. Сьомого квітня їй зателефонували і повідомили: Ігоря вбито пострілом з рушниці. Його ніби смертельно поранив власник ставків Костянтин Рудименко. До вбивці вона матиме претензії матеріального та морального характеру і звертатиметься з позовом до суду.

IV

Михайлівський районний суд визнав винним Рудименка у вчиненні злочину, передбаченого ч.1 ст. 115 КК України і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на десять років.

Однак засуджений не погодився з таким суворим вердиктом. На його бік стала й адвокат Тамара Шабовська. Вона звернулася до Генерального прокурора України з листом, в якому зазначала: суд не врахував тієї обставини, що постріл було здійснено з необхідності. Досудове слідство, мовляв, не надало ніякої оцінки причині, за якою Рудименко вимушений був взяти рушницю. З матеріалами справи вбачається, Пугач майже впродовж двох років посягав на майно обвинуваченого. Рудименко близько тридцяти разів звертався до правоохоронних органів з приводу реальних погроз. Однак на заяви не було відповідного реагування. Саме тому під час чергового нападу Рудименко змушений був скористатися зброєю. Але рушницю він взяв до рук не з метою когось вбити, а з метою самозахисту. Іншого в судовому засіданні встановлено

не було. Слідчим слідчого відділу Нестерівського районного відділу внутрішніх справ Мартином Авербахом була порушена кримінальна справа щодо Рудименка за ст. 121 ч.2 КК України умисне тяжке тілесне пошкодження. Потім того ж дня з незрозумілих причин дії Рудименка були перекваліфіковані на ч.1 ст. 15 КК України (умисне вбивство). Відповідно до ст. 94 КПК України справа може бути порушена тільки у тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину.

Як зазначено в обвинуваченому висновку, вина Рудименка нібито доводиться показами свідків, які були допитані у судовому засіданні. Покази окремих свідків суперечливі та не відповідають обставинам справи, які зафіксовані іншими доказами. Михайло Пугач і Василь Шишка досить послідовно надають покази із зазначенням відстаней, проміжків часу та інших подробиць. При цьому вони не розповідають, як разом відбирали рушницю у Рудименка і як спричинили йому тілесні ушкодження. Не можуть пояснити хто ж вчинив другий постріл, чому пошкоджена рушниця, коли і яким чином вона «переламалася». Розбіжність між різними свідченнями та іншими матеріалами справи можуть свідчити лише про неправдивість показів і обов'язок суду критично віднестися до показів свідків Михайла Пугача та Василя Шишки. Натомість свідчення Костянтина Рудименка послідовні і правдиві. Не викликає сумніву, що вони відповідають дійсним обставинам справи, оскільки погоджуються з іншими доказами. На думку адвоката, Рудименко не здатний взагалі на скоєння такого злочину, він позитивно характеризується і це відома людина не лише на Черняхівщині, а й на теренах України, має сім'ю, двох неповнолітніх дітей, престарілих батьків, постійне місце проживання. Він дійсно боровся за свої права, не маючи підтримки з боку правоохоронних органів. Але жодного разу не був здатний на кримінал. Отже, на жаль, маємо замовну справу.

Проте досудове слідство, прокурор та суд, не приховуючи своєї упередженості, продовжували стверджувати: коли і є якісь недоліки, то вони, на їхню думку, не суттєві і не впливають на доведеність вини Рудименка та кваліфікацію їх дій.

Костянтин Рудименко звернувся з листом до народного депутата України Олексія Семеновича Єрмолова.

«Вельмишановний Олексію Семеновичу!

Я – фермер Черняхівської області Рудименко Костянтин Валер'янович. На законних правах маю в користуванні землю, сільськогосподарську техніку, надав людям робочі місця. На сьогодні я засуджений Михайлівським районним судом за вбивство. Чому? Та тому, що я ніколи і нікому не платив, а порушень законодавства у моєму господарстві не було і їх ніколи не буде. Тоді мої противники пішли іншим шляхом, більш коротким і кривавим. Протягом двох останніх років моє господарство піддавалося нападам підставними особами. З цього приводу я більше

тридцяти разів звертався до правоохоронних органів і, що найбільше образило, що не лише не захистили, а й на жодне із моїх звернень не дали відповіді.

Сьомого квітня бандити в черговий раз проникли у мої володіння, цього разу вже з сокирою. Був вимушений захищатися. Я взяв мисливську рушницю і спочатку вистрілив у повітря – це не заперечую. Після цього бандити на мене налетіли, почали бити, виривати з рук зброю. Під час такої перепалки рушниця несподівано вистрілила, було смертельно поранено одного з нападників і мене позбавили волі строком на десять років.

Олексію Семеновичу! Не вбивав я. Ніде – ні на судовому слідстві, ні в судовому так і не було встановлено, коли і за яких обставин пролунав постріл. Прикладів можна навести безліч: це і відповідність суду даним, встановлених судовим слідством і багато чого іншого. (Додаю вирок суду та апеляцію).

Уклінно прошу Вас направити депутатський запит Генеральному прокурору України про порушення прокурором Андрієвським (він брав участь у судовому процесі, як обвинувач), котрий всупереч доказам, встановленим у судовому засіданні, звинуватив мене в убивстві. Потім відчувши хибність вироку, направив апеляцію і просив відмінити його. Відповідь прошу надіслати на адресу мого громадського захисника Рудименко Ніни Олексіївни.

15 березня 2000 року.

З повагою Костянтин Рудименко».

Народний депутата України Олексій Єрмолов звернувся з депутатським зверненням до Генерального прокурора України дати доручення розглянути по суті скаргу Костянтина Рудименка та вжити всіх відповідних заходів реагування. На звернення народного депутата за скаргою Рудименка відповів прокурор Черняхівської області Сергій Мельниченко:

«Вироком Михайлівського районного суду від 17 лютого 2000 року Костянтин Рудименка дійсно засуджено за ст. 115 ч. 1 Карного кодексу України до десяти років позбавлення волі. Не погодившись з винесеним вироком, державний обвинувач вніс апеляцію про його скасування і направлення справи на новий судовий розгляд, оскільки підсудному не було надано можливості виступити в судових дебатах, що є істотним порушенням Карного Процесуального Кодексу України. Самим засудженням та його захисниками внесені апеляції на безпідставне засудження. Ухвалою апеляційного суду Черняхівської області від 13 травня 2000 року апеляцію прокурора задоволено, вирок скасовано повністю, а кримінальну справу направлено на новий розгляд до Золочівського районного суду.

Даних, які б вказували на допущення порушень державним обвинувачем Олексієм Андрієвським при розгляді справи на вбачаю».

Отже, справу Костянтина Рудименка мало розглядати третє судове засідання. Спочатку його судили в Нестерівці, потім в Михайлівці і ось, нарешті, в Золочівці.

Під час судового слідства Костянтин Рудименко вину в інкримінованому йому злочині, знов не визнав. Цього разу під час судового засідання пройшли всі свідки: Пугач, Шишка, Ройко, Самсоненко, Микитенко, а також судово-медичний експерт, лікар, захисник... У судовому засіданні адвокат заявила клопотання про направлення справи для проведення додаткового розслідування, мотивуючи свою позицію тим, що по справі не зібрано достатньо доказів для закінчення її розгляду. Висловлювалася думка: необхідність утримання Рудименка під вартою фактично відпала і міра запобіжного заходу повинна бути замінена на підписку про невиїзд. Суд заслухав думку учасників процесу, вказав на необхідне клопотання про направлення справи на додаткове розслідування. Запобіжний захід стосовно Рудименка залишили без змін.

Судова тяганина, що тривала впродовж кількох років, нагадувала Богдану Стоколосу боротьбу двох шакалів, яким кинули ласий шматок свіжого м'яса. З якою несамовитістю вони накинулися на несподівану здобич, у намаганні стати її одноосібним власником. Спершу сили були рівні, заволодіти повністю ніяк не вдавалося – ні одному, ні іншому, – як і посмакувати. Зрештою, вирішальною силою став віковий ценз. Старший шакал аж занадто стомився і з сльозами на очах відчув: йому ніколи не вдасться заволодіти здобиччю. Натомість молодий – дужий, зухвалий і нахрапистий – тонко відчув запах такої жаданої перемоги. У вирішальний момент від подвоїв зусилля і таки вирвав здобич з пазурів супротивника.

Ось так і в житті. Деякий час тому Костянтин Рудименко взяв в оренду озера, отримав ліцензію на проведення селекційної роботи по вирощуванню риби. Повсякденна, напружена, титанічна праця увінчалася успіхом. Почав одержувати прибутки. І немалі. Здавалося, чого б ще: живи і вдосконалюй своє рибне господарство. Так ні ж. Слава про ласий шматок докотилася до Черняхівська – в магазини міста возили рибу на продаж. Наслухав про неї один з новоспечених нуворишів Михайло Пугач. Вважав це дикою несправедливістю, а потім озброївся мрією – відновити її. Спочатку в ультимативній формі запропонував Рудименку передати озеро, а коли їх законний власник категорично відмовився, почав відбирати шляхом підробки документів. Згодом на кришталево чисті озера заявився власною персоною, почав погрожувати і творити чорні справи. В істинного господаря нерви на витримали, своє кровне почав захищати зі зброєю в руках. У цій безглуздій боротьбі постраждала безневинна людина. Зрозуміти можна, а вибачити, звичайно, ні. Переміг сильніший. Той, у кого гострішими виявилися ікла. Це так серед шакалів. А серед людей розпочинається битва тоді, коли настає криза людської моралі, а трохи згодом розпочинається її повна деградація.

2008

I

Валентина Білогура в молоді літа славилася незвичайною вродою. Не одного юнака чарували сіро-зелені очі, повні вишневого кольору вуста, темно-каштанове хвилясте волосся. Чимало хлопців намагалося її проводити додому, не менше залицялося, прагнучи руки і серця, та вона віддавала перевагу Володимирі Козирогу. Високий, з сіро-карими очима і трішки кирпатим носом. Як тільки Валентина вперше забачила Володимира, серце зойкнуло: «Це мій!» Здорова життерадісна усмішка юнака настроювала дівчину на ліричний лад. Одружилися. Народився син Юра. Проте життя не склалося. Знайомі не могли зрозуміти, лише розводили руками: «Він – хороший і вона, та удвох не мирять». З часом подали заяву на розлучення. Розлуку Валентина боляче переживала. На людях намагалася не показувати свій біль, та коли опинялася вдома з маленьким сином, давала волю сльозам.

Минув певний час. Біль трохи притлумився, жінка змирилася зі своєю нещасливою долею. І тут в її душу проник сонячний струмінь – познайомилася з молодим чоловіком. Щоправда був він за неї на п'ятнадцять років старший. Звали Анатолій Надточій. Сам приземкуватий, овальне обличчя злегенька вкривали веснянки, опущені вуса побила ріденька сивина, так буцім хтось у срібній колір пофарбував. За душею – щирий і добрий. З часом Валентина народила доньку Ірину. Проте ні донька, ні чоловікова добropорядність не могли компенсувати любов до першого чоловіка. Як не намагалася витруїти з душі, але з думкою про перше кохання лягала і спати, а вранці прокидалася.

Одного разу її душевним мукам настав кінець. Що там уже в голову збрело, тільки їй відомо, та якось ішла мимо залізничної колії і кинулася під поїзд. Звести рахунки з життям не вдалося – назавше залишилася калікою. Її життя обмежилось інвалідним візком і чотирма стінами. Всі ці страждання дружини бачив Анатолій – на той час він її повністю зрозумів і вибачив. Навіть таку немічну і безсилу продовжував кохати. Та й у нього душа не камінь. Щеміла і нила ночами. Горе тамував у чарці, схоже, на душі легшало. Та ось, мов грім серед ясного неба: родину визнали неблагополучною й доньку Ірину забрали до дитячого будинку «Затишок», який у містечку Ніфар з'явився порівняно нещодавно. Минув рік. Одного дня до дитячого будинку чорною птахою прилетіла звістка: мама Ірини Надточій викинулася з вікна своєї квартири. Проте, вихованці дівчинці усієї правди не розповіли. Заспокоювали, мовляв, мама тривалий час хворіла і померла своєю смертю. Дівчинку відпустили на похорони. Коли прийшла додому, маму збиралися виносити. Вона впала на груди, обнімала і плакала.

... Життя продовжувалося. Відійшла Іра, відтануло на душі. Вона про-

довжувала гарно вчитися. За успішне навчання і зразкову поведінку дівчину часто відпускали додому. Канікули також проводила з татом і братиком. Батько купував їй ласощі, готував смачні обіди. Брат Юра на той час уже виріс, працював електриком в одній з житлово-експлуатаційних дільниць Києва. Коли на вихідні повертався додому, на гостинець привозив щось солоденьке. Було в Іри одне захоплення – вона дуже любила тварин. Інколи під дверима їхньої квартири збирався цілий «котячий приулок».

II

Анатолій Надточій працював сторожем на складі. Його робочий графік мав такий вигляд: «ніч через дві» (працює з п'ятої вечора і до восьмої ранку наступного дня, потім дві ночі відпочиває). П'ятого грудня йому випало чергувати в нічну зміну. Близько четвертої вечора вийшов з дому. В оселі залишилися діти – Ірина і Юрій. Пасинок нікуди йти не планував – наступного ранку мав їхати до Києва на роботу. О восьмій вечора ще зателефонував вітчиму, мовляв, ми з Іриною повечеряли, дивимося телевизор, у нас все нормально. Це була їхня остання розмова. Більше вони на спілкувалися. Донька також не телефонувала. Анатолій обійшов свої володіння і сам приліг відпочити.

Ніч минула без пригод. Наступного ранку о пів на дев'яту Анатолій повернувся додому. Вхідні двері були зачинені та замкнені на врізний замок. «Юра, певне, вже поїхав до Києва, Іринка спить». Аби не будити, дістав з кишені ключ, почав відмикати. Як тільки зайшов до передпокою, відчув: у вуха вдарила незвична настояна за ніч тиша. Спочатку пішов на кухню. Та раптом ноги його затреміли, підкосилися, Анатолій ледь не впав, в останній мент встиг схопитися за одвірок. На підлозі лежала Ірина. Учора, коли він ішов на роботу, донька поскаржилася, мовляв, погано себе почуває: голівка болить, так її ніби всю морозить. Спочатку подумав, що їй зробилося зле, та доторкнувшись до тіла, відчув: воно холодне. Лише тоді дійшла певність: Іринка мертва. З кухні Анатолій Надточій гайнув до світлиці. Посеред кімнати на підлозі розпластавшись, лежав пасинок Юрій. Весь одяг був закривавлений. Він настільки розгубився, не зав, що й робити. Вибіг на площадку і закричав не своїм голосом:

– Допоможіть! У мене нещастя.

У дверях сусідніх квартир жалібно заскреготіли ключі в замках. На порогах прочинених дверей поставали сусіди. Хто в чому був – чоловіки в майках, жінки – в халатах. Забачивши блідого, як смерть Анатолія, загукали навперебій:

– Толя, що з тобою? Що трапилось?

– Там... – рука нервового тремтіла у напрямку своєї квартири, – там...

Іра й Юра. Вони обоє мертві...

Обхопивши голову руками, присів навпочіпки, куйовдив чорну з срібними нитками голову і плакав.

Невдовзі прибули працівники міліції. Під час огляду місця події на трупі Ірини Надточій виявили странгуляційну борозну. Пасинку Юрію Худобяку дісталось більше – різана рана шиї, колота різана лівої кисті, бокової поверхні грудної клітки, странгуляційна борозна на шиї. Смерть обох настала внаслідок механічної асфіксії від здавлення органів шиї петлею. З квартири зникли мобільний телефон марки «Samsung» типу «Слайдер», що належав Ірині, також зник DVD-плеєр марки SONY PLAE STATION з блоком живлення та з'єднувальними шнурами, фотоапарат. За ознаками злочину слідчим було порушено кримінальну справу.

Правоохоронці спочатку допитали сусідів. Тетяна Касьянчук була зодягнена у фіолетовий сарафан, на ногах клітчасті капці сірого кольору, на круглій голові – чорна в'язана шапочка. Руки тремтіли, злегка відкашлявшись, мовила:

– Що я вам скажу? У квартирі за номером 41 проживали три особи – батько з сином та донькою. Ми хоч і сусіди, та я їхніх прізвищ так і не знаю. Якщо коли до них і зверталася, називала лише по імені. Стосунки між нами були сусідськими, нічого поганого про них не можу сказати.

– Тетяно Марківно, попрохав слідчий, – якщо можна, давайте ближче до суті.

– Серед ночі я прокинулася від звуків, які доносилися з квартири. Чоловічий голос, це достеменно був голос Юри, двічі крикнув: «Іра, втікай!» Спочатку я виглянула у вікно, потім вийшла на балкон, з під'їзду ніхто не виходив. Потім я ще чула, як стукали двері, котрі ведуть на сходинковий майданчик. Про те, чи відкривалися вони до нашого блоку, сказати не можу. Крики з цієї квартири лунали довгенько, потім я наслухала, як ніби хтось вийшов. Після цього все стихло. Було десь близько дванадцятої ночі, я вимкнула світло і лягла спати.

– Інша сусідка – Тетяна Пастушенко була у синій спортивній кофті з капюшоном, коричневій спідниці і чорних черевиках.

– На мою думку, – мовила Тетяна Михайлівна, – родина, яка мешкала на нашій площадці, належала до розряду неблагополучних. Анатолій Максимович частенько випивав, пасинок Юра також прикладався до чарки. Працював електриком, а потім влаштувався у Києві. Був одружений, та вже близько року з дружиною мешкали окремо. Люди казали: вона йому зраджує. З Ніфара вона виїхала і нині мешкає у Харкові. Між вітчимою і пасинком періодично виникали конфлікти, які часто закінчувалися сварками. П'ятого грудня близько дев'ятої вечора я піднімалася на четвертий поверх і на сходинковому майданчику зустріла Юру Худобяка і Максима Вареника, це також наш сусід. Обоє були зодягнені, курили цигарки і про щось між собою розмовляли. Приблизно хвилин через п'ятнадцять поверталася назад, але на майданчику їх вже не було. Ірину Надточій я взагалі бачила місяць-два тому.

Отже, в справі виник перший підозрюваний – Максим Вареник. Слідчі

дії потрібно починати саме з нього. Та коли правоохоронці зайшли до квартири, вдома Максима не виявилось. Проте невзабарі вдалося зустрітися з дівчиною, з якою дружив Максим. Це була Марина Єременко.

– Скажіть, як ви давно знайомі з Максимом Вареником?
– Максима, – Марина закинула ногу на ногу, була в темно-синіх джинсах, потягла донизу замічок чорної куртки з капюшоном, на грудях зблиснув біло-оранжевий светр, – м-да, Максима я знаю вже кілька місяців, точніше сказати – з весни. Нас познайомив Сашко. З того часу я почала з ним зустрічатися, кілька разів від приходив до мене додому.

– Як би ви його охарактеризували?
– Тихий та спокійний, спиртного не вживає зовсім, хіба що зрідка. Та коли вип'є, в розумних дозах.

– А наркотики?
– Наскільки мені відомо, наркотиків не вживав зовсім. Щоправда, у нього була одна шкідлива звичка – багато курив. Якихось дивацтв у його поведінці я ніколи не помічала.

– Розкажіть де ви були п'ятого грудня після обіду.
– Близько другої години дня я перебувала вдома зі своєю подругою Яною Зоценко. У цей час до нас завітав і Максим. Ми спілкувалися приблизно до п'ятої-шостої години вечора. Потім Максим зібрався й кудись пішов.

– Він не сказав куди саме?
– Ні. Єдине, що кинув на прощання: «Увечері зустрінемося».
– Як ви провели вечірній час?
– Цього дня ми з Яною завітали до кав'ярні «Карамболь». На моєму мобільному не було коштів і я надіслала Максиму есемеску, аби він мені зателефонував. Приблизно хвилин через п'ять-десять мій мобільний обізвася – телефонував Максим. Ми коротко поговорили. Під час розмови я сказала йому де перебуваю і просила його прийти.

– Що він мовив у відповідь?
– Максим, – Марина усміхнулася, – сказав, зараз він доп'є, я так зрозуміла, що він вживає спиртне, і неодмінно прийде. М-да, ще така деталь. Коли я з ним розмовляла, паралельно чула незнайомий чоловічий голос.

– Що він говорив, не пригадуєте?
– Я просто не зрозуміла про що мова. Чула голос, та й усе.
– Того вечора ви зустрілися з Максимом?
– Час спливав, а він все не приходив. Я попрохала подругу, аби вона зі свого мобільного зателефонувала Максимові, щоб з'ясувати: де він є. Яна погодилася і зателефонувала, однак його мобільний не відповідав. Трохи згодом протягом десяти-п'ятнадцяти хвилин Яна зі свого мобільного знову телефонувала Варенику, проте він не відповідав.

– Не звернули увагу, котра була година?

– Близько одинадцятої ночі. О пів на дванадцяту ми вийшли з кав'ярні і я пішла додому. Коли повернулася, вдома нікого не було. Мама працювала у нічну зміну. Я одразу лягла спати. Десь о пів на першу ночі на мобільний зателефонував Максим. Його голос мені здався дуже дивним, а сам хвилювався, аж заїкався.

– Про що вели мову?

– Максим цікавився, чи я сама вдома. Коли я відповіла ствердно, він сказав, що зараз прийде. На моє прохання розповісти, що трапилось, Максим відповів, мовляв, прийду і все розповім. Я прилягла на канапу, проте сон не йшов. Хвилин через п'ятнадцять заявився сам Максим. Коли відчинила двері, помітила: штани закривавлені, особливо великі плями були на колінах та нижче.

– У чому був зодягнений?

– Він був у чорній куртці, під нею – реглан блакитного та помаранчевого кольорів, у синіх джинсах, чорних черевиках. У руках тримав великий пластиковий пакет зеленого кольору у білі смуги. Забачивши на одязі кров, я так злякалася, проте до оселі впустила. На моє запитання: «Що трапилось?» та «Звідки кров?», він неохоче відповів, мовляв, побився. Коли я настійливо попросила відповісти, що врешті-решт трапилось, Максим неохоче розповів, мовляв, побився з незнайомими хлопцями неподалік якогось магазину. Більше нічого не сказав.

– Він не звернувся до вас за допомогою випрати закривавлений одяг?

– Чому? Зняв з себе джинси та реглан і попросив випрати. На реглані я також помітила кров. Куртку не стала прати – вона була чиста. Я погодилася допомогти. Спочатку випрала одяг у холодній воді без порошку і мила. Потім випрала у пральній машині із застосуванням синтетичних миючих засобів.

– Ви сказали, Максим Вареник до вас прийшов з пакетом. Ви не знаєте, що в ньому було?

– З собою приніс DVD-плеєр, фотоапарат, два мобільні телефони, ігрову приставку та два зарядні пристрої для мобільних телефонів.

– Ви не розпитували, звідки в нього речі?

– Запитувала. Максим відповів, у такий спосіб з ним розраховалися за якісь борги. Ці речі, за винятком двох мобільних телефонів, Максим залишив у мене. При цьому він сказав: «Нехай у тебе полежать деякий час, а потім заберу».

– Ви не заперечували?

– Ні, звичайно.

– Він пішов додому?

– Додому не пішов, – Марина зітхнула. – Залишився у мене ночувати. Вранці близько восьмої години пішов на роботу. З собою взяв два мобільні телефони.

- Максим Вареник скоїв тяжкий злочин – убив двох молодих людей та викрав їхнє майно. Він вам про це говорив?
- Ні, звичайно. Я про це не знала. Та, власне, й подумати не могла.

III

Максим Вареник працював вантажником у товаристві з обмеженою відповідальністю «Ашер». За годину правоохоронці на робочому місці затримали Максима. Був він розгублений і переляканий.

- Ч...чекайте, я м...машину розвантажую, – мовив заїкаючись.
- Розвантажать без вас, – твердо сказав слідчий, – просимо пройти з нами.
- Скажіть, де ви були, з ким спілкувалися увечері п'ятого грудня? – з цього питання розпочався допит підозрюваного.
- П'ятого грудня, близько сьомої вечора, - не підводячи голови, мовив у відповідь Максим Вареник, – на сходинковому майданчику під'їзду по вулиці Синяківській, 75, тобто за місцем проживання я зустрівся з Юрієм Худобяком.

- Ви давно з ним знайомі?
- Ми знайомі ще з дитинства. Відносини між нами були, можна сказати, приятельськими, хоч близьких стосунків не підтримували. Зустрівшись деякий час курили, перемовлялися, згодом, аби не стовбичити на площадці, він запросив мене додому випити по сто грамів, поспілкуватися. При цьому зазначив: батько пішов сторожувати в нічну зміну. Я охоче погодився. Вдома була лише його сестричка Іра. Ми сіли у світлиці на дивані, перед собою поставили табуретку. Юра дістав з-під дивану трилітрову банку із самогоном.

- Ця банка була повна? І скільки ви випили?
- Була заповнена на половину. Кожен з нас випив приблизно по п'ять-шість чарок. Це десь близько двісті грамів. Закуски особливо не було і я швидко сп'янів.

- Де в цей час була Іра?
- Пити, звичайно, вона не пила, сиділа поряд з нами на дивані і дивилася телевізор. Ми з Юрою жартували і сміялися. Він весь час поривався закурити, та цигарок не було. Тоді почав наполягати, аби я пішов додому і попросив у батька закурити. Я не заперечував, але за цигарками так і не пішов. Після чергової пропозиції сходити за цигарками, я сказав: «Зараз піду». Але знову не пішов. Це розізлило Юру і він почав нецензурно висловлюватися на мою адресу. Це мене обурило – вагомим підстав обматюкати мене не було. Потім він пішов змінювати диск в DVD-програвачеві, аби подивитися щось інше. Я – навпаки – хотів подивитися КВН. Прохав цього не робити, але Худобяк знову нецензурно вилаявся на мою адресу. Це мене образило і я не втримався. Підійшов і злегенька штовхнув його рукою в ділянку плеча. Він встиг відхилитися. Після цього я схопив кухонний ніж – ним ми різали закуску.

- Розкажіть, як ви завдавали йому удари?
- Утримуючи ніж у правій руці, клинком з боку великого пальця, я завдав одного удару за траєкторію «справа-наліво» в область правої бокової поверхні тулуба, нижче грудної клітки, орієнтовно на рівні попереку. У цей час Юра стояв до мене спиною.
- Скільки разів ви завдавали ударів?
- Наскільки я пам'ятаю, завдав одного. Проте стверджувати не буду. Я був п'яний і не виключаю: міг завдавати й більше. Після удару ножом Юра присів, зігнувши ноги у колінних суглобах, я лівою рукою взявся за його голову в області чола, і різнув ножом по передній поверхні шиї.
- Коли ви завдавали удари, Худобяк намагався чинити опір?
- Так. Він прагнув руками схопитися за ніж. Кілька разів крикнув сестрі: «Іро, втікай!» Після цього я залишив Юру і пішов на кухню. Я знав: там перебуває Іра, вона могла бачити, принаймні, чути як я вбивав брата. Живих свідків залишати не бажав. Іра на кухні сиділа за столом, обличчям до стіни, а спиною до мене. Шнур одразу накинув на шию, кінці потягнув на себе і, таким чином, почав душити. Вона намагалася вирватися, впала на підлогу, я в цей час продовжував здавлювати шию.
- Скільки це тривало?
- Хвилин з п'ять? При цьому Іра дригала ногами. Зрештою, заспокоїлася і я зрозумів, що задушив її.
- Коли ви душили, продовжували завдавати тілесні ушкодження?
- Я водночас тримав ніж у руці і міг заподіяти тілесні ушкодження, на зразок саден та ран в області шиї чи обличчя. Та в мене не було умислу таким чином спричинити їй додатковий біль та страждання. На той час я перебував у шоковому стані і не звертав уваги на деякі речі.
- Що було потім?
- Потім я повернувся до світлиці. Тут звернув увагу: Юра змінив положення і продовжував подавати ознаки життя. Він лежав на підлозі обличчям донизу. Тоді я накинув на шию шнур і почав душити. Душив протягом кількох хвилин, але не більше п'яти. Коли перестав дихати, я зрозумів: Юра – мертвий. Я так злякався і розгубився, що просто не знав куди йти і що мені робити?
- Крім вбивства, ви ще й пограбували квартиру.
- На кухні я взяв чорний поліетиленовий пакет та поклав до нього DVD-програвач, який стояв на телевізорі, два зарядні пристрої до мобільних телефонів, ігрову приставку, фотоапарат, мобільні телефони. Коли залишав квартиру, вхідні двері були замкнені на ключ. Після того як я їх відчинив і вийшов на площадку, двері замкнув із зовнішнього боку. По дорозі ключ викинув неподалік торцевої частини будинку. Потім пішов до зупинки громадського транспорту і поїхав до своєї подруги Марини Єременко.

IV

Наступного дня за участю підозрюваного Максима Вареника було проведено відтворення обставин події на місці скоєння злочину. Слідчий надав підозрюваному електричний кабель та манекен і запропонував продемонструвати, яким чином розташовувалася Ірина Надточій, в той час, коли він її душив та яким чином він це здійснював. На пропозицію слідчого підозрюваний Максим Вареник добровільно погодився, засвідчив і продемонстрував наступне: спочатку розташував манекен в положенні сидючи на стільці за кухонним столом, який стояв вздовж стіни праворуч від входу до кухні. Потім зайшов за спину, перекинув кабель через голову манекена та розташував його в область передньої поверхні шиї, а далі, не утворюючи петлі, потягнув на себе. При цьому Максим Вареник зазначив: здійснював це аналогічним чином як і при вбивстві Худобяка. У подальшому Вареник зазначив: коли душив Ірину Надточій, вона впала на підлогу, розташував манекен в положенні лежачи на підлозі, обличчям донизу, ногами у напрямку вхідних дверей. Сам розташувався позаду манекена, та утримуючи кабель аналогічним чином потягнув його на себе. При цьому заважив: на той момент, коли відпускав кабель, потерпіла Ірина уже не дихала.

Слідчі дії проводилися за участю експерта судово-медичної експертизи Володимира Чорненка. Їх проведення фіксували на відеоплівку. Водночас було відтворено обстановку та обставини події, а саме – маршрут прямування його руху. На ділянці місцевості, на яку вказав підозрюваний, правоохоронці виявили ключ від квартири за номером сорок один, якого викинув Максим Вареник. У помешканні Марини Єрмоленко вилучили майно загиблого Юрія Худобяка.

Дев'ятого грудня Максиму Варенику слідством було пред'явлено обвинувачення за ст. 115 п.1 КК України. У скоєному Вареник визнав себе частково, від показів відмовився, посилаючись на статтю 63 Конституції України. При цьому зазначив, що раніше подані ним свідчення щодо обставин скоєного злочину він підтримує.

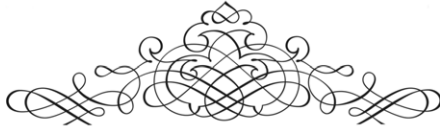
За внесеним до суду поданням, постановою Ніфарського міжрайонного суду обвинуваченому обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту.

* * *

Керуючись статтями 323, 324 Карного процесуального кодексу суд визнав винним Вареника Максима Григоровича і призначив покарання – довічне позбавлення волі. На вирок могла бути подана апеляція до апеляційного суду Черняхівської області через Ніфарський міжрайонний суд протягом п'ятнадцяти діб з моменту його проголошення.

Ніхто з рідних і навіть сам засуджений Вареник апеляцію не подавали. За вбивцею назавше зачинилися металеві двері. Світ залишився лише у вікні з чорними клітинками в'язничних ґратів.

2011

КНИГА ПОБАЧИЛА СВІТ ЗА СПРИЯННЯ:
Директора Товариства з обмеженою відповідальністю
«Десна-Поліграф» **Олега Єрмоленка**,
Дільничного лікаря-терапевта, чернігівки
Людмили Перфільєвої, яка мешкає в Архангельську;
Міського голови з Городні Чернігівської області
Андрія Богдана.
Особлива синівська вдячність моїм батькам –
Олені Яківні та Миколі Давидовичу Леусам,
які фінансували це видання з того світу.
(Земельний пай в ТОВ «Агрікор Холдинг»).

ЗМІСТ

ПОВІСТІ	
Все життя – зона	3
Оборудка	62
ОПОВІДАННЯ	
На шляху до матері	95
Подарунок, що не відбувся	101
Сліди завжди залишаються	108
Битва шакалів	124
Металеві двері зачинилися назавше	135

Літературно–художнє видання
ЛЕУС Віталій Миколайович

Багатотомне видання

Том 8

**ЖИТТЯ – СУЦІЛЬНА ЗОНА
ОБОРУДКА**

Повісті, оповідання

Автор проекту Віталій Леус
Редактор Сергій Дзюба
Рецензент Володимир Сапон
Коректори Тамара Лихачова,
Світлана Сусленко
Технічний редактор Олег Єрмоленко
Комп'ютерний набір Наталія Крижановська
Віктор Марченко,
Людмила Шевченко
Комп'ютерна верстка Олена Журко

Малюнок на обкладинці Валерія Бочкова
Фото з архіву Центру громадських зв'язків УМВС України
в Чернігівській області

Здано на виробництво
29.08.2016

Підписано до друку
06.09.2016

Формат 60x84/16
Гарнітура Arial

Папір офсетний
Друк офсетний

Ум. друк. арк. 9,0
Наклад 100 прим.

Обл. вид. арк. 8,37
Зам. № 0112

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40